

ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

ВИДАННЯ РЕКОМЕНДОВАНЕ ДО ДРУКУ ВЧЕНОЮ РАДОЮ ЮРИДИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ
ЛЬВІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

УКРАЇНСЬКИЙ ЧАСОПИС КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА
UKRAINIAN JOURNAL OF CONSTITUTIONAL LAW

НАУКОВО-ЮРИДИЧНЕ ВИДАННЯ КАТЕГОРІЇ «Б»

ВИДАВЕЦЬ: РЕДАКЦІЯ ЖУРНАЛУ УКРАЇНСЬКИЙ ЧАСОПИС КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА

ЗАСНОВНИКИ: ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ ЦЕНТР КОНСТИТУЦІЙНИХ ІНІЦІАТИВ
РЕДАКЦІЯ ЖУРНАЛУ УКРАЇНСЬКИЙ ЧАСОПИС КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА

ГОЛОВНІ РЕДАКТОРИ: ОЛЕНА БОРИСЛАВСЬКА, СЕРГІЙ РІЗНИК

Наша місія — створення платформи для фахового обговорення сучасних проблем конституціоналізму як українськими, так і зарубіжними вченими; обмін досвідом та результатами наукових досліджень між українськими та європейськими конституціоналістами

ЧАСОПИС ВНЕСЕНО ДО ПЕРЕЛІКУ НАУКОВИХ ФАХОВИХ ВИДАНЬ УКРАЇНИ
СВІДОЦТВО ПРО ДЕРЖАВНУ РЕЄСТРАЦІЮ КВ 22166-12066Р ВІД 07.06.2016 РОКУ

УКРАЇНСЬКИЙ ЧАСОПИС КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА UKRAINIAN JOURNAL OF CONSTITUTIONAL LAW

НАУКОВО-ЮРИДИЧНЕ ВИДАННЯ

ЗМІСТ

НАУКОВІ СТАТТІ /

ПРИХОВАНІ ПОВНОВАЖЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ? 3
Сергій Рабінович

УМОВИ ПРИЙНЯТНОСТІ КОНСТИТУЦІЙНИХ СКАРГ: ЗАКОНОДАВЧЕ ВРЕГУЛЮВАННЯ ТА
ПРАКТИКА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ 25
Віталій Запорожець

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО З ПРАВ ЖІНОК 51
Ірина Словська

ВПЛИВ КОНСТИТУЦІЙНИХ НОРМ НА РІВНІСТЬ У ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ 58
Оксана Стасів

РЕЦЕНЗІЇ /

УКРАЇНА НА ШЛЯХУ ДО КОНСТИТУЦІЙНОЇ ДЕМОКРАТІЇ 66
Андрій Стець

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ОГЛЯД / 69

УДК 342.565.2

doi.org/10.30970/jcl.3.2020.1

Сергій Рабінович

професор, доктор юридичних наук,
професор кафедри конституційного права
Львівського національного університету імені Івана Франка,
Україна

E-mail: serg_rabin@yahoo.com

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0003-4144-5439>

ПРИХОВАНІ ПОВНОВАЖЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ?

THE IMPLIED POWERS OF THE CONSTITUTIONAL COURT?

Serhii Rabinovych

Professor, Doctor of Juridical Sciences, Professor of the Department of Constitutional Law of
Ivan Franko National University of Lviv, Ukraine

Abstract | The introduction of the institution of indirect constitutional control over amendments to the Constitution in Ukraine is an urgent requirement of the time. At the same time, the "silence" of the Ukrainian Constitution on the right of the Constitutional Court to exercise indirect constitutional control should not be considered as a constitutional gap, but as a choice made by the body that adopted the Constitution, in favor of the doctrine of representation of the people and the constituent nature of power exercised by Parliament when amending the Constitution of Ukraine. According to the current constitutional regulation, in case of apparent violations of the constitutional procedure for amending the Fundamental Law by Parliament, the presumption of the constitutionality of the actions of Parliament becomes a legal fiction. This is to show the "constitutional surrealism" and the inevitable imperfection of the legal mechanism of the parliamentary amendment of the Constitution.

The article considers the conditions under which the law amending the Constitution may be subject to indirect constitutional control; the problem of the Constitutional Court having the power to exercise such control; conditions for destroying a presumption of constitutionality of constitutional amendments by Parliament; political and cultural aspects of the indirect control of constitutional amendments by constitutional justice bodies.

On the basis of a systematic interpretation and a logical-semantic analysis of constitutional provisions, it is proved that the lawful exercise by the Court of indirect constitutional control of laws amending the Constitution should be based only on the direct consolidation of the relevant powers of the Constitutional Court in the Fundamental Law of Ukraine. The time frame for the implementation of indirect constitutional control and the legal consequences of its non-implementation must be consolidated in section XIII of the Constitution.

A normative model of indirect constitutional control of laws amending the Constitution is proposed. This model involves the realization of such control by the Constitutional Court at the initiative of authorized subjects and for a certain period after which the presumption of the constitutionality of the amendment of the Constitution becomes conclusive.

Keywords: law amending the Constitution of Ukraine, competence of the Constitutional Court of Ukraine, implied powers, indirect constitutional control, presumption of constitutionality of amending the Constitution, legal fiction of constitutionality of amending the Constitution.

Анотація | Запровадження інституту наступного конституційного контролю за змінами Конституції в Україні є нагальною вимогою сьогодення. Водночас «мовчання» української Конституції щодо права Конституційного Суду здійснювати наступний конституційний контроль слід розглядати не як конституційну прогалину, а як здійснений конституцієдавцем вибір на користь доктрини народного представництва та установчого характеру влади, яка реалізується парламентом при внесенні змін до Конституції України. Згідно з чинним конституційним регулюванням у разі очевидних порушень парламентом конституційної процедури внесення змін до Основного Закону презумпція конституційності дій парламенту стає юридичною фікцією. Це унаочнює «конституційний сюрреалізм» і неминучу недосконалість правового механізму парламентської зміни Конституції.

У статті розглядаються умови, за яких закон про внесення змін до конституції може виступати предметом наступного конституційного контролю; проблема наявності в Конституційного Суду повноважень зі здійснення такого контролю; умови спростування презумпції конституційності зміни конституції парламентом; політико-культурні аспекти здійснення органами конституційної юстиції наступного контролю за конституційними змінами.

На підставі системного тлумачення і логіко-смыслового аналізу конституційних норм доводиться, що правомірне здійснення Судом наступного конституційного контролю законів про внесення змін до Конституції має спиратися тільки на пряме закріплення відповідного повноваження Конституційного Суду в Основному Законі України. Часові рамки здійснення наступного констатуючого конституційного контролю і правові наслідки його нездійснення потребують свого закріплення в розділі XIII Конституції.

Пропонується нормативна модель наступного конституційного контролю законів про внесення змін до Конституції. Ця модель передбачає здійснення такого контролю Конституційним Судом за ініціативою уповноважених суб'єктів та протягом визначеного строку, зі впливом якого презумпція конституційності зміни Конституції стає неспростовною.

Ключові слова: закон про внесення змін до Конституції України, компетенція Конституційного Суду України, приховані повноваження, наступний конституційний контроль, презумпція конституційності внесення змін до Конституції, юридична фікція конституційності внесення змін до Конституції.

Постановка проблеми. Протягом низки останніх років стабільність нормативного змісту Конституції України стало вже доволі складно сприймати як реальну, а не тільки бажану властивість українського Основного Закону. Головними причинами цього стали особливості перебігу конституційного процесу, який нерідко набував екстраординарного і драматичного характеру, а також неодноразові спроби різних політичних сил використати інститут внесення змін до Конституції з популістськими або іншими суто тактичними сьогоденними цілями. Ці обставини, в сукупності із неоднозначністю практики Конституційного Суду України (далі – Конституційний Суд, Суд, КСУ) з низки питань зміни Конституції, спричиняють те, що нині в українській юридичній доктрині залишаються недостатньо розробленими проблеми наступного конституційного контролю за змінами Конституції. Це актуалізує переосмислення нормативних приписів, які визначають повноваження Конституційного Суду України із контролю конституційності законів про внесення змін до Конституції України, а також розробку юридичних механізмів, які могли би надійно забезпечити її стабільність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У цьому зв'язку привертає неабияку увагу цікава й неординарна стаття мого шановного колеги - С. В. Різника «Проблеми оцінювання

конституційності законів про внесення змін до Конституції України», надрукована в останньому числі «Українського часопису конституційного права»¹.

Переконливо обґрунтувавши у статті недостатність інституту превентивного конституційного контролю за законами про внесення змін до Конституції України, її автор доходить висновку про те, що «пряме закріплення на конституційному рівні превентивного конституційного контролю абсолютно не виключає можливість і необхідність здійснення Судом контролю наступного». У зв'язку із цим вказується, зокрема, на неможливість «допускати саму думку про те, що ціла низка найважливіших норм Конституції України можуть вільно і прямо порушуватися без жодних наслідків». Далі, на підставі звернення до неоднозначної національної практики та досвіду західних демократій, автор виснує, що в розглядуваному питанні українським конституціоналістам доведеться «шукати власні способи виходу з ситуації, які не лише відобразатимуть європейські “тренди”, але й ґрунтуватимуться на уважному поєднанні універсальних конституційних цінностей та національних умов їх реалізації»².

Відтак у статті пропонується оригінальна модель наступного конституційного контролю, названа дослідником констатуючою. Мета її впровадження полягає у тому, щоб «гарантувати дієвий захист Конституції України від неконституційних втручань у її текст зі сторони парламенту і водночас виключити ймовірність неконституційних (непередбачуваних) втручань у текст Конституції з боку Конституційного Суду». Йдеться про «необхідність запровадження в Україні *послідовної практики* здійснення наступного конституційного контролю законів про внесення змін до Конституції України шляхом: а) застосування Конституційним Судом Конституції України у змінній редакції, якщо до неї немає застережень; б) незастосування закону про внесення змін до Конституції, якщо він прийнятий з зазначеними вище порушеннями». Автором робиться висновок про те, що «наступне, а особливо – неодноразове та послідовне застосування Конституційним Судом Конституції України в редакції зі змінами є самодостатнім підтвердженням конституційності процедури внесення таких змін»³.

«З'ясування Конституційним Судом порушення конституційної процедури відповідних змін має наслідком висновок, що закон про внесення змін до Конституції України не вважається прийнятим, а Конституція зміненою»⁴. При цьому, як наголошується далі, такий висновок може бути зроблено Судом «лише в межах розумних строків після прийняття відповідного законодавчого акту», «в ідеалі – при першому ж застосуванні Основного Закону України в новій редакції»⁵, в той же час – раптове з'ясування «неконституційності Конституції» після її неодноразового застосування самим Судом не може допускатися»⁶.

Слід безумовно визнати новизну та евристичну цінність такого інструменту захисту Основного Закону України як запропоноване С. Різником правопідтверджувальне («констатуюче») визнання КСУ закону про внесення змін до Конституції України неприйнятим, яке за своїми юридичними наслідками і дією в часі вочевидь відрізняється від інституту визнання такого закону неконституційним. На наш погляд, незаперечною перевагою запропонованої моделі є можливість ретроактивного визнання закону про внесення змін таким, що не прийнято, у тому випадку, коли правоприносячі наслідки конституційного контролю, як правило, не можуть мати місця – з огляду на юридичне неіснування об'єкта такого контролю на момент здійснення останнього Конституційним Судом. Модель наступного констатуючого конституційного контролю ґрунтується на визнанні повноважності Суду з власної ініціативи підтверджувати зміну Конституції як особливий політико-правовий факт установчого значення або ж, навпаки, констатувати відсутність такої

¹ Різник С. Проблеми оцінювання конституційності законів про внесення змін до Конституції України. Український часопис конституційного права. 4/2019 (13). С. 3-14.

² Там само. С. 10.

³ Там само. С. 4, 12.

⁴ Там само. С. 4, 11.

⁵ Там само. С. 11, 12.

⁶ Там само. С. 12.

зміни. Це повноваження є допоміжним при розгляді КСУ питань про конституційність правових актів, а його реалізація безпосередньо зумовлена необхідністю при вирішенні означених питань з'ясувати нормативний смисл Конституції, чинної на момент розгляду справи. З огляду на це, таку діяльність Суду можна було б визнати формою здійснення опосередкованого і «принагідного» наступного формального конституційного контролю. Щоправда, у випадках, коли необхідно здійснити наступний матеріальний контроль за змінами Конституції, констатує модель може виявитися недостатньою – про це, однак, іще буде йти мова далі.

Ми також підтримуємо цілу низку позицій, обстоюваних у «Проблемах оцінювання...»: зокрема, щодо важливості формування послідовної практики Суду з питань конституційного контролю; необхідності встановити вузькі предметні і часові межі наступного конституційного контролю за змінами Конституції, а також виключити ймовірність як непередбачуваних втручань у текст Конституції з боку Конституційного Суду, так і припинення чинності внесених до Конституції змін уже після застосування Судом Конституції у змінній редакції⁷.

Політико-правовий предмет статті С. Різника стосується комплексу складних і недостатньо розроблених в українській науці конституційного права теоретичних питань: визначення нормативних меж активізму органу конституційної юрисдикції під час контролю за здійсненням парламентом функцій установчої влади; наявності в КСУ іманентної компетенції (неявних, «прихованих» повноважень); цільового й поширювального тлумачення компетенційних норм Конституції; презумпції конституційності дій парламенту при реалізації ним функцій установчої влади тощо. З огляду на це як означені проблеми, так і ідеї, винесені автором на обговорення, не можуть не викликати живий інтерес.

Українські революції 2004 і 2014 років ілюструють те, що реальне здійснення парламентом революційної установчої влади залишає поза увагою низку вимог конституційної процедури внесення змін до Основного Закону⁸: адже, як добре відомо, революції, відбуваються не згідно, а всупереч процедурним нормам попереднього правопорядку. Водночас у сучасних реаліях політичного транзиту видавалося би більш аніж ризикованим опертя на уже наявний «досвід» здійснення Конституційним Судом наступного контролю за конституційними змінами в умовах відсутності цього інституту в Основному Законі.

З огляду на це особливо наголосимо, що *запровадження інституту наступного конституційного контролю за парламентськими змінами Конституції України саме сьогодні нам видається необхідним і актуальним, - причому, мабуть, як ніколи раніше*. При цьому, на наше переконання, здійснення Судом такого контролю має спиратися тільки на норми Конституції та на приписи профільного закону, які їй відповідають.

Постановка завдання. Саме у зв'язку з цим хотілося би привернути увагу до тих дискусійних моментів, у яких наш підхід принципово відрізняється від позиції автора «Проблем оцінювання...». Відтак *мету* цієї статті становитиме уточнення юридичних умов здійснення Судом наступного конституційного контролю законів про внесення змін до Конституції України як повноважень, прямо не передбачених в Основному Законі України. Засобами для цього слугуватимуть насамперед системне тлумачення Конституції України і логіко-смысловий аналіз конституційних норм.

Відтак, нижче розглядатимуться 1) умови, за яких закон про внесення змін до конституції може виступати предметом наступного конституційного контролю; 2) проблема оцінювання повноважності Конституційного Суду в питанні здійснення такого контролю; 3) умови спростування презумпції конституційності зміни конституції парламентом; 4) політико-культурні аспекти здійснення органами конституційної юстиції наступного контролю за конституційними змінами. На цій основі буде запропоновано нормативну модель наступного конституційного контролю, здатну

⁷ Там само. С. 4, 12, 13.

⁸ Рабінович С. П. Право з (не)права: міфологія конституційної революції. Філософія права і загальна теорія права. 2019. № 1. С. 67-91.

обмежувати свавільне використання владних повноважень усіма учасниками конституційного процесу.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Конституційний закон як об'єкт наступного конституційного контролю. Основу конституційного правопорядку становлять акти, наділені в юридичній доктрині і практиці органів конституційної юстиції ознаками «установчих» – актів належної народові суверенної влади визначати і змінювати конституційний лад, яка здійснюється на умовах і в порядку, визначених розділом XIII Конституції (пункт 2 резолютивної частини Рішення КСУ № 6-рп/2005 від 05.10.2005)⁹.

На пострадянських теренах ідея запровадження інституту наступного контролю за конституційністю здійснення парламентом функцій установчої влади спирається на вагомі соціально-політичні причини. Водночас, як свідчить практика політичних трансформацій (зокрема в Україні та Киргизстані), здійснення такого контролю конституційними судами пов'язане з ризиками надмірної політизації конституційного судочинства, що за певних умов може викликати вже питання про межі повноважень конституційних судів та їх суддів¹⁰, а також про контроль за способами здійснення контрольних повноважень органів конституційної юстиції суддями конституційних судів. Із теоретичного погляду останнє політико-правове питання, яке може актуалізуватися за умов революції¹¹, ілюструє «парадокс всемогутності»¹² і проблему «охорони охоронців» (А. Шайо) в конституційному праві, спроби доктринального розв'язання яких в рамках правової системи подібні до пошуків філософського каменю¹³.

У зв'язку із щойно згаданим логіко-правовим парадоксом, зауважимо таке.

С. Різник погоджується з думкою про те, що приписи закону, які стали складовою частиною Конституції, не можуть виступати предметом конституційного контролю. У зв'язку із цим важливою є наступна теза: «Актами особливої юридичної природи, які не підлягають конституційному контролю, закони про внесення змін до Конституції України стають лише в тому разі, якщо вони прийняті у відповідності до встановленої конституційної процедури, дотримання якої зобов'язаний перевірити Конституційний Суд України»¹⁴. Тут, однак, виникає логічне коло: з одного боку, установчий характер парламентського акта, спрямованого на зміну Конституції, фактично зумовлюється результатом здійснюваної КСУ перевірки такого акта на конституційність; з іншого ж боку, допустимість здійснення КСУ наступного конституційного контролю тут поставлено в залежність від факту дотримання встановленої конституційної процедури розгляду і ухвалення того закону, який, власне, і є об'єктом такого контролю.

Свого часу правова позиція, згідно з якою ті приписи, які після набрання чинності законом про внесення до Конституції стали її складовою частиною, вже не можуть виступати предметом конституційного контролю, була висловлена суддями КСУ, які залишилися в меншості стосовно

⁹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 60 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень частини першої статті 103 Конституції України в контексті положень її статей 5, 156 та за конституційним зверненням громадян Галайчука Вадима Сергійовича, Подгорної Вікторії Валентинівни, Кислої Тетяни Володимирівни про офіційне тлумачення положень частин другої, третьої, четвертої статті 5 Конституції України (справа про здійснення влади народом) від 05.10.2005 № 6-рп/2005.

¹⁰ Незалежність і юридична відповідалність суддів як гарантії верховенства права: монографія / за заг. ред. П. Рабіновича. Львів: Сполом, 2019. С.318-383. С. 338-341.

¹¹ Про реагування на факти порушення суддями Конституційного Суду України присяги судді: Постанова Верховної Ради України від 24 лютого 2014 року. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 12. Ст. 201.

¹² Roznai Yaniv. Unconstitutional Constitutional Amendments: The Limits of Amendment Powers. Oxford University Press. 2017. Р. 7; Різник С. Проблеми оцінювання конституційності законів про внесення змін до Конституції України. Український часопис конституційного права. 4/2019 (13). С. 8.

¹³ Кельзен Г. Чисте правознавство: з додатком: Проблема справедливості / переклад з нім. О. Мокровольського. К.: Юніверс, 2004. С.215-228; Росс А. О самореференции и загадке в конституционном праве / пер. с англ. А. А. Краевского. Известия высших учебных заведений. Правоведение, 2012. № 3. С. 53-73; Бульгин Е. В. Динамика права. Пленарный доклад. Нормы и нормативные системы в философии, праве и информатике: матер. междунар. симпозиума (Санкт-Петербург, 9–10 сентября 2011 г.). СПб., 2011. С. 8.

¹⁴ Різник С. Проблеми оцінювання конституційності законів про внесення змін до Конституції України. Український часопис конституційного права. 4/2019 (13). С. 11.

Рішення № 13-рп/2008¹⁵. Згодом додаткове обґрунтування цієї позиції пропонувалось і автором цих рядків¹⁶. Відповідно до цього обґрунтування, приписам закону про внесення змін до Конституції України притаманні структурно-функціональні особливості. Закон про внесення змін за своєю природою є змішаним правовим актом, який включає: 1) нормативні правові приписи; 2) правові приписи, адресовані конкретним органам державної влади і дія яких вичерпується їх одноразовим виконанням. Із набранням чинності законом про внесення змін ті приписи, які визначають зміст змінених норм конституції, діють вже як складова нормативна частина зміненої конституції. З погляду юридичної логіки це, вочевидь, має виключати «паралельну» дію (чинність) відповідних приписів у складі Закону про внесення змін. Тому з цього моменту об'єктом застосування може бути тільки сама Конституція, але не закон про внесення змін до неї.

Отже, з огляду на приписи частини другої статті 152 Конституції України, а також вимоги ст. 8 Закону України «Про Конституційний Суд України», *об'єктом наступного матеріального контролю закон про внесення змін до Конституції, як такий, за загальним правилом, не мав би бути, оскільки його індивідуально-правові службові приписи вичерпали свою дію, а відтак - втратили чинність, а приписи нормативні – стали складовою («тілом») Конституції.*

Однак, практика породжує потребу в деяких винятках із цього загального жорсткого формального правила. Такі винятки, за умови їх попереднього закріплення в тексті Конституції, можуть становити наступний контроль за дотриманням конституційних гарантій недоторканності прав і свобод людини і громадянина (ст. 157 Конституції). Наступна перевірка того, чи не передбачає нова редакція Конституції неконституційних обмежень прав людини, порівняно з нормами її попередньої редакції, вимагає співставлення нової редакції закону із попередньою незалежно від того, що попередня вже втратила чинність. Предметом контролю тут виступає збереження гарантій непорушності рівня забезпечення конституційних прав (ч. 3 ст. 22 Конституції України). Практикою Конституційного Суду підтверджується, що приписи щодо виключення норм із тексту закону можуть виступати об'єктом конституційного контролю незалежно від того, що на момент розгляду справи Судом вони вже виконані¹⁷.

Компетенція визначати компетенцію: *propria causa* Конституційного Суду. Як відомо, витоки правової позиції, використаної у Рішенні КСУ від 30.09.2010 року для обґрунтування наявності в Суду повноважень із контролю за дотриманням конституційної процедури при внесенні змін до Основного Закону, сягають Рішення КСУ від 26 червня 2008 року № 13-рп/2008, яке докладно аналізується в коментованій нами публікації.

¹⁵ Окрема думка судді Конституційного Суду України М. Маркуш стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення підпункту 1 пункту 3 розділу IV Закону України «Про Конституційний Суд України» (в редакції Закону України від 4 серпня 2006 року № 79-V) (справа про повноваження Конституційного Суду України) від 26 червня 2008 року № 13-рп/2008.

¹⁶ Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали XXIII звітної науково-практичної конференції (7–8 лютого 2019 р.). Ч. 1. Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2019. С. 110-114.

¹⁷ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої, абзаців першого, другого, четвертого, шостого частини п'ятої статті 141 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та положень пункту 5 розділу III «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» (справа про щомісячне довічне грошове утримання суддів у відставці) від 08.06.2016 № 4-рп/2016; Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 9 розділу I Закону України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України» від 28 грудня 2014 року № 76-VIII (справа про соціальний захист ветеранів війни та членів їхніх сімей) від 18.12.2018 № 12-р/2018; Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень розділу I, пункту 2 розділу III «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» від 2 березня 2015 року № 213-VIII від 23.01.2020 № 1-р/2020.

Водночас у здійсненому аналізі, як видається, залишена без уваги якісна відмінність між двома видами аргументів, використаних у Рішенні КСУ № 13-рп/2008: аргументами нормативними та емпіричними. Йдеться про відмінність, яка впливає з принципу «гільйотини Г'юма» - логічної неприпустимості виведення тверджень про повинне із тверджень про суще¹⁸. Це розрізнення, своєю чергою, суттєве для оцінки конституційно-правової обґрунтованості цього Рішення.

Власне юридичними аргументами Рішення КСУ № 13-рп/2008 є посилання на те, що «Конституція України (стаття 150) не містить застережень щодо можливості здійснення Конституційним Судом України наступного конституційного контролю закону про внесення змін до Конституції України після його прийняття Верховною Радою України (як це встановлено пунктом 30 частини першої статті 106 Конституції України щодо обмеження права Президента України накладати вето на такі закони). Відповідно до частини другої статті 124 Конституції України юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі» (пункт 3.2 мотивувальної частини).

Недоречність посилання в Рішенні № 13-рп/2008 на припис частини другої статті 124 Конституції України, (норми якої, поряд із посиланням на «відсутність застережень...», вочевидь, стосується вжите у цитованому нижче фрагменті мотивувальної частини акта КСУ слово «тому»), вже була переконливо обґрунтована в Окремій думці судді КСУ М. А. Маркуш стосовно Рішення, де зазначалося, що в статтях 150, 151, 159 Конституції, в редакції, чинній на момент розгляду справи, закріплено вичерпний перелік об'єктів конституційної юрисдикції.

Відтак у наступному реченні пункту 3.2 мотивувальної частини у Рішенні вказується: «[Тому] Конституційний Суд України вважає, що саме він *повинен* здійснювати наступний конституційний контроль і щодо закону про внесення змін до Конституції України після набрання ним чинності, *оскільки відсутність судового контролю за процедурою його розгляду та ухвалення*, визначеною у розділі XIII цієї Конституції, *може мати наслідком* обмеження чи скасування прав і свобод людини і громадянина, ліквідацію незалежності чи порушення територіальної цілісності України або зміну конституційного ладу у спосіб, що не передбачений Основним Законом України» (курсив наш. – С.Р.).

У наведеному твердженні заслуговують на прискіпливу увагу особливості терміновживання. Слово «повинен» у словосполученні «саме він повинен здійснювати» не позначає деонтичний припис. Натомість, як впливає з другої частини цього ж речення, розпочатої після коми словом «оскільки...», «повинен» тут означає не «уповноважений», «має повноваження», «має право і обов'язок», а натомість є синонімом словосполучень на кшталт «мусить (здійснювати)», «необхідно, (щоби здійснював)», «потрібно, (щоби здійснював)» тощо. Це впливає з логіки смислового зв'язку між двома частинами речення – першою, в якій вказується на існування необхідності здійснення контролю, і другою, в якій «від супротивного» зазначаються ті причини, з яких постає така необхідність. Слово «повинен» тут вказує не на наявність нормативної конституційної підстави для дій КСУ, а на ймовірнісний, а відтак – на фактичний характер потреби у відверненні згаданих негативних наслідків. Відтак, по суті, йдеться про те, що КСУ *повинен мати* повноваження, *повинен бути наділений* повноваженнями зі здійснення наступного конституційного контролю законів про внесення змін до Конституції, що, по суті, є визнанням відсутності в КСУ таких повноважень, принаймні як прямо встановлених («явних»), а не прихованих.

Зауважимо, що суто фактичний характер зазначеної потреби жодним чином не змінюється від того, що йдеться саме про негативні *правові* наслідки відсутності судового контролю.

На противагу необхідності фактичній, юридична необхідність вчинення дій/прийняття рішень виникає безпосередньо з уповноважуючого припису норми права. Формальна обов'язковість здійснення повноважень впливає із самої наявності такого припису і формально не вимагає іншого обґрунтування. З огляду на сказане наведене вище твердження мотивувальної частини слід розглядати виключно як емпіричний аргумент, або ж, інакше кажучи, - як довод «від політичної

¹⁸ Г'юм Д. Трактат про людську природу. Київ: Всесвіт, 2003. 552 с.

необхідності». Відзначимо, що такий аргумент, хоч і є переконливим *de lege ferenda*, проте, не може вважатися достатнім з огляду на брак у позиції, вираженої в Рішенні КСУ № 13-рп/2008 власне нормативних аргументів *de lege lata*.

Водночас відмінність між обома підставами вчинення дій/прийняття рішень – фактичною необхідністю та юридичним уповноваженням – є принциповою: йдеться, по суті, про розрізнення змісту політичної доцільності та конституційної законності. Втім, слід зауважити, що приклади ототожнення фактичної потреби і юридичної імперативності містяться і в новітній практиці КСУ (див. пункт другий резолютивної частини Висновку КСУ від 16.12.2019 № 8-в/2019)¹⁹.

На практиці виникають ситуації, коли між юридичною та фактичною (політичною) необхідністю існує напруга. Це має місце, зокрема у разі відсутності прямих вказівок на наявність того чи іншого повноваження, здійснення якого *de facto* слугує необхідною передумовою для реалізації іншого, прямо закріпленого в Конституції повноваження. Так, наприклад, з огляду на те, що Конституція являє собою нерозривне смислове ціле, тлумачення-з'ясування смислу приписів Конституції та її загального смислу («духу») фактично є необхідною передумовою для вирішення Судом питань про конституційність правових актів і застосування ним норм Конституції. Обґрунтування рішень Конституційного Суду з означених питань може потребувати також і тлумачення-роз'яснення. З огляду на це інтерпретація Конституції *de facto* має здійснюватися Судом незалежно від спеціального закріплення відповідного повноваження в тексті Основного Закону і незалежно від змісту розглянутого питання.

Коментована наукова публікація, присвячена, однак, децю іншому аспекту конституційного контролю, пов'язаному з тим, що необхідною передумовою вирішення будь-якої справи в конституційному судочинстві є з'ясування питання про те, які приписи Конституції на момент її розгляду є чинними, які – не набули чинності або втратили її. Як слушно вказує С. Різник, «було б цілковито дивним, якби, здійснюючи конституційне правосуддя, Суд залишався б байдужим до того, яку саме редакцію Конституції він при цьому застосовує. (...) Так само, як і тлумачення змісту Конституції, що перманентно здійснює Конституційний Суд під час вирішення справ, без упевненості в коректності її тексту, – недопустиме»²⁰. Необхідність відповідей на ці питання стає нагальною після вчинення парламентарями дій, спрямованих на зміну Конституції і того моменту, з якого, як вбачається із закону про внесення змін, останні набрали чинності.

Чи достатньо КСУ для правильного застосування Конституції після вчинення парламентом процедурних дій, спрямованих на зміну Основного Закону, спиратися на офіційно оприлюднений текст тієї редакції Конституції, яка, з урахуванням відповідних приписів закону про внесення змін до Конституції, вважається чинною та на загальну презумпцію конституційності дій парламенту? Чи, натомість, Конституційний Суд має право і обов'язок із власної ініціативи здійснювати перевірку дотримання парламентом конституційної процедури внесення змін до Основного Закону, зокрема під час розгляду Судом першої же справи після того моменту, з якого, відповідно до згаданих процедурних дій парламенту, зміни Конституції мали б набрати чинності (позиція С. Різника)?

Вважаємо таким, що відповідає чинній Конституції, саме перший варіант відповіді. Адже повноваження Суду визначаються тільки самою Конституцією, на що вказується як у Конституції (частина перша ст. 150), так і у низці рішень Конституційного Суду. У цьому зв'язку важливими юридичними позиціями Суду, є положення, згідно з якими «перерозподіл конституційної компетенції є можливим тільки шляхом внесення змін до Конституції України відповідно до розділу XIII Конституції України (Рішення від 23 грудня 1997 року № 7-зп у справі про Рахункову палату)»; та «винятки з конституційних норм встановлюються самою Конституцією, а не іншими нормативними

¹⁹ Висновок Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до статей 76 та 77 Конституції України (щодо зменшення конституційного складу Верховної Ради України та закріплення пропорційної виборчої системи) (реєстр. № 1017) вимогам статей 157 і 158 Конституції України від 16.12.2019 № 8-в/2019.

²⁰ Різник С. Проблеми оцінювання конституційності законів про внесення змін до Конституції України. Український часопис конституційного права. 4/2019 (13). С. 11.

актами (Рішення від 30 жовтня 1997 року № 5-зп у справі К.Г. Устименка)»; «Зміна визначених Конституцією України повноважень Конституційного Суду України може здійснюватися лише шляхом внесення змін до Конституції України» (підпункт 3.1. пункту 3 мотивувальної частині Рішення № 13-рп/2008)²¹.

Будь-яке повноваження Суду може виникнути тільки на підставі уповноважуючого нормативного припису Конституції, який регулює діяльність саме цього органу, зокрема норми-принципу та/або цільової норми Конституції (щодо останньої див. абзац п'ятий пункту 3.1 мотивувальної частини Рішення КСУ від 13 червня 2019 року № 5-р/2019).

Апелювання в Рішенні № 13-рп/2008 до відсутності в тексті Конституції застережень, «аналогічних тим, які встановлені пунктом 30 частини першої статті 106 Конституції України щодо обмеження права Президента України накладати вето на такі (конституційні – *С.Р.*) закони» неявно виходить із сукупності таких взаємопов'язаних логічних засновків: а) інститут президентського вето є функціональним еквівалентом здійснюваного КСУ конституційного контролю; б) термінопоняття «закон» в кожному випадку його використання в тексті Конституції має однакове значення і включає в свій обсяг поняття «конституційний закон» (закон про внесення змін до Конституції); в) у всьому тексті Основного Закону винятки з предметної компетенції органів державної влади закріплюються в однаковий спосіб – шляхом закріплення застереження, аналогічного тому, яке встановлене пунктом 30 частини першої статті 106 Конституції України.

Згідно з приписами розділу XII Конституції, в редакції, чинній 2008 року, та відповідно до норми частини першої статті 150 Конституції України в її чинній сьогодні редакції, повноваження КСУ визначені не тільки у нормах цієї статті, а й в інших приписах Конституції. При цьому, за частиною другою цієї статті в обох згаданих редакціях Конституції, має місце обмеження процесуальної ініціативи Суду в питанні здійснення конституційного контролю: питання про конституційність згаданих правових актів та офіційне тлумачення Конституції України розглядаються тільки за конституційними поданнями визначених у Конституції суб'єктів.

Юридична недопустимість участі Суду у контролі за здійсненням парламентом функцій інституційної (вторинної) установчої влади²² поза межами, визначеними в Основному Законі, впливає з системи норм Конституції, в яких закріплюється принцип народного суверенітету і належність права визначати і змінювати конституційний лад виключно народові (стаття 5); встановлюється засада спеціального дозволу для всіх без винятку органів і посадових осіб публічної влади (стаття 6, частина 2 статті 19); розмежовуються поняття «прийняття Верховною Радою України законів» (пункти 1 і 3 частини 1 статті 85) і «внесення Верховною Радою України змін до Конституції», а відтак, визнається особлива правова природа останнього; визначається особливий порядок внесення змін до Конституції і передбачається спеціальна процедура для зміни такого порядку (розділ XIII); закріплюються правові наслідки визнання закону неконституційним (стаття 152).

Системне тлумачення зазначених положень і належність принципу спеціального дозволу²³ (частина 2 статті 19 Конституції) до засад конституційного ладу переконують у помилковості відмови від використання обмежувального тлумачення поняття «закон» у контексті статті 150 Конституції мотивувальній частині вказаного Рішення та посилань Суду на те, що Конституція України не містить застережень, згадуваних вище²⁴.

²¹Окрема думка судді Конституційного Суду України М. Маркуш стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення підпункту 1 пункту 3 розділу IV Закону України «Про Конституційний Суд України» (в редакції Закону України від 4 серпня 2006 року № 79-V) (справа про повноваження Конституційного Суду України) від 26 червня 2008 року № 13-рп/2008.

²²Жакке Ж.-П. Конституционное право и политические институты: учебное пособие. М.: Юристъ, 2002. С. 108.

²³Веніславський Ф. Спеціально-дозвільний принцип у конституційно-правовому регулюванні. Вісник Академії правових наук України. 2009. № 2. С. 57-67.

²⁴Окрема думка судді Конституційного Суду України М. Маркуш стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення підпункту 1 пункту 3 розділу IV Закону України «Про Конституційний Суд України» (в редакції

У Висновку КСУ від 14.03.2001 № 1-в/2001 у справі про внесення змін до статей 84, 85 та інших Конституції України (пункт 10)²⁵ і в Рішенні КСУ від 11 березня 2003 року № 6-рп/2003²⁶ (пункт 3 мотивувальної частини) вказувалося, що «Конституція України не містить застережень щодо неможливості здійснення Президентом України права вето стосовно будь-яких законів, прийнятих Верховною Радою України, в тому числі законів про внесення змін до Конституції України», відтак приписи Конституції, які регламентують право вето Президента України, поширюються і на закони, які приймаються Верховною Радою України відповідно до розділу XIII Конституції України.

Згодом, однак, згадувані Судом застереження були внесені до нової редакції статті 106 Конституції України Законом України № 2222-IV.

Відсутність практичної необхідності в аналогічному застереженні в тексті Конституції щодо контрольних повноважень КСУ впливає з того, що зміни до неї вносяться виключно в порядку, передбаченому її розділом XIII, а участь Суду у процедурі внесення таких змін також передбачена цим же розділом Конституції. У регулюванні конституційного контролю за правовими актами, що приймаються парламентом, норми розділу XIII є спеціальними щодо приписів, які регулюють контроль конституційності законів (звичайних, ординарних). Відтак, усі повноваження Конституційного Суду з конституційного контролю за внесенням змін до Конституції України, вичерпно визначені у її розділі XIII.

Реалізація наступного конституційного контролю за ініціативою уповноважених суб'єктів також має спиратися на пряме закріплення відповідних повноважень Суду та їхніх меж у тексті зазначеного розділу Конституції. При цьому слід погодитись із М. Савенком в тому, що було б неприпустимим наділення Конституційного Суду повноваженням із перевірки дотримання конституційної процедури референдарної зміни Конституції (ст. 156)²⁷.

Відтак, з огляду на все викладене вище, у Рішенні КСУ № 13-рп/2008 переконливими можуть вважатися лише аргументи від політичної доцільності, але не аргументи юридичні. З огляду на це *правомірне здійснення КСУ наступного конституційного контролю законів про внесення змін до Конституції має спиратися тільки на пряме закріплення відповідного повноваження КСУ в Основному Законі*.

З огляду на сказане вище, діяльність Суду з підтвердження фактів прийняття/неприйняття конституційного закону і фактів зміни Основного Закону або ж, навпаки, незмінності Конституції потребує прямого конституційного врегулювання, а практика Конституційного Суду з цих питань має формуватися на підставі включення відповідних приписів до розділу XIII Конституції.

У цьому контексті видається дещо суперечливим визнання у «Проблемах оцінювання...», з одного боку, «абсолютної справедливості» та навіть «юридичної обґрунтованості» (щоправда, із вельми прикметним застереженням: «з урахуванням революційних умов тогочасного суспільно-політичного моменту») позиції Верховної Ради України, висловленої в її Постанові від 22 лютого 2014 року 750-VII (далі - Постанова № 750-VII) з приводу оцінки рішення КСУ № 20-рп/2010²⁸, а, з іншого боку – того, що така позиція Верховної Ради України «не обмежує і не повинна обмежувати

Закону України від 4 серпня 2006 року № 79-V) (справа про повноваження Конституційного Суду України) від 26 червня 2008 року № 13-рп/2008.

²⁵ Висновок Конституційного Суду України у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України (статей 84, 85, 89, 92, 93, 94, 106, 147, 150, 151 та пункту 6 розділу XV Конституції України)» вимогам статей 157 і 158 Конституції України (справа про внесення змін до статей 84, 85 та інших Конституції України) від 14.03.2001 № 1-в/2001.

²⁶ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 73 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) здійсненого Президентом України права вето стосовно прийнятого Верховною Радою України Закону України «Про внесення змін до статті 98 Конституції України» та пропозицій до нього (справа щодо права вето на закон про внесення змін до Конституції України) від 11.03.2003 № 6-рп/2003.

²⁷ Савенко М. Конституційний контроль змін до Конституції України. Вісник Конституційного Суду України. 2011. № 4-5. С. 182.

²⁸ Різник С. Проблеми оцінювання конституційності законів про внесення змін до Конституції України. Український часопис конституційного права. 4/2019 (13). С. 8.

всю подальшу діяльність... (...) Конституційного Суду в справі захисту Конституції України»²⁹. Адже про обґрунтованість актів здійснення революційної установчої влади, вчинюваних із неминучими для революційних обставин формально-процедурними порушеннями, може йтись хіба що в політичному чи «природно-правовому», але не у власне юридичному - конституційно-процедурному аспекті. Революційні умови як такі загалом знімають питання про юридичну обґрунтованість актів здійснення установчої влади народу, який як суверен, знаходиться поза межами правопорядку (К. Шмітт).

Наступне ж заперечення підстав (мотивів) ухвалення Постанови № 750-VII як одного з актів революційної установчої влади неминуче підважуватиме не тільки правомірність самого змісту цього акта, а й конституційність змісту прийнятих у період його дії цілої низки інших актів парламенту, зокрема рішень із найважливіших кадрово-номінаційних питань (покладення на Голову Верховної Ради України виконання обов'язків Президента України, призначення позачергових виборів до парламенту тощо). Це своєю чергою, загрожує правовій визначеності основ нового, пост-революційного конституційного правопорядку. Додамо також, що прийнятий днем раніше інший акт *de facto* установчого значення³⁰ – Закон України від 21 лютого 2014 року № 742-VII хоча й і не містить прямо висловленої юридичної оцінки Рішення КСУ від 30.09.2010, проте сам зміст Закону № 742-VII цілком недвозначно вказує, щонайменше, на категоричну незгоду парламенту з державно-політичним смислом згаданого Рішення КСУ.

Доктринальна оцінка Рішення КСУ № 13-рп/2008 потребує також урахування загальноправового принципу *nemo est iudex in propria causa* - «ніхто не є суддею у власній справі», який вказує на наявність своєрідного «конфлікту інтересів» при вирішенні питань, пов'язаних із визначенням КСУ меж власної компетенції. Вже ця обставина вимагала би від КСУ вдатися до самообмежувального підходу при розгляді справи, прямо пов'язаної із здійсненням функцій установчої влади. (Водночас доволі прикметно, що проблема конфлікту інтересів у конституційному судочинстві залишається нерозв'язаною й нині, про що свідчить нещодавнє Рішення КСУ від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020).

Усе наведене вище, як видається, доводить існування логіко-смиислового підґрунтя не тільки для розвитку юридичної позиції КСУ, висловленої у Рішенні № 13-рп/2008 і згодом використаної при ухваленні Рішення № 20-рп/2010, а й для зміни розглядуваної позиції. Йдеться про таку зміну, яка б зводилася до визнання недопустимості здійснення Судом наступного контролю законів про внесення змін до Конституції без попереднього врегулювання цього питання в розділі XIII Конституції.

Проблема прихованих повноважень вищих органів державної влади. За яких умов пряме закріплення у тексті Конституції повноважень КСУ виключно із здійснення попереднього конституційного контролю законів про внесення змін до Конституції могло би виявитися сумісним із визнанням наявності у КСУ повноважень також зі здійснення наступного контролю конституційності таких законів? Перш, аніж запропонувати відповідь на поставлене питання, зазначимо таке.

Встановлена конституцією як актом установчої влади компетенція конституційних органів державної влади є засобом розмежування владних повноважень і реалізації засади поділу державної влади. При цьому хоч «не кожна компетенційна норма є установчою, але кожна установча норма (у вузькому сенсі) є компетенційною»³¹. Частина друга статті 19 Конституції України містить універсальну формулу конституційної законності діяльності усіх органів публічної влади, обмежуючи цю діяльність водночас за трьома параметрами: нормативними підставами (змістовно),

²⁹ Там само.

³⁰ Різник С. Про нез'ясоване питання конституційності актів парламенту, прийнятих в умовах Революції Гідності. Вісник Конституційного Суду України. 2015. № 6. С. 62.

³¹ Белоусов С. А. Компетенционные нормы российского права: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук 12.00.01. Саратов, 2002. С. 18.

компетенційно та процедурно. Таке конституційне регулювання суттєво обмежує можливості політичного маневру для всіх органів державної влади, включно із КСУ.

Проте слід зауважити, що на озброєнні конституційної юриспруденції перебувають інструменти, які на практиці дозволяють пом'якшити суворість щойно згаданого припису. Залишаючи осторонь найпотужніший із таких інструментів – припис статті 151-2 Конституції, вкажемо на прийоми цільового і поширювального тлумачення тексту Конституції. Розглянемо питання про можливість їхнього використання для вирішення питання про допустимість наступного конституційного контролю за відсутності спеціальної уповноважуючої норми Основного Закону.

Загальні і спеціальні нормативні цілі державно-владної діяльності закріплені в Конституції України, зокрема в Преамбулі і статтях 1, 3, 5, 8, 19, а щодо конституційної юстиції – у статті 147 Конституції і статті 1 Закону України «Про Конституційний Суд України». Чи допустиме посилання на вказані приписи у випадках відсутності спеціальних норм, які б уповноважували КСУ здійснювати наступний контроль за конституційними законами? Із цього приводу нам уже доводилося обґрунтовувати висновок, що у випадках, не пов'язаних із *революційною* зміною державного ладу, порушення органами державної влади компетенційних та/або процедурних вимог не може бути виправдане посиланням на принцип «верховенства права» чи, додамо – на інші цільові засади Конституції. Адже для всіх органів публічної влади є обов'язковим не тільки досягнення конституційних цілей, визначених, зокрема, у статтях 1, 3, 8 Основного закону, а й використання для цього юридичних засобів, у загальному вигляді позначених у частині 2 статті 19 Конституції³². Відтак протиставлення цільових меж повноважень КСУ, визначених загальними цільовими нормами Конституції, їх межам, прямо визначеним спеціальними компетенційними нормами Основного Закону, що визначають зміст і обсяг повноважень КСУ, видавалося би юридично коректним.

Окрім цього, в Конституції відсутні цільові норми, які б визначали загальні засади правового статусу КСУ (а не засади, на яких здійснюється його діяльність (ст. 147)). Відзначимо, що забезпечення верховенства Конституції України є метою діяльності Конституційного Суду України, прямо визначеною спеціальним Законом, а не Конституцією. З огляду на це формально посилання на вказану мету також не може бути використане для обґрунтування наявності в КСУ повноважень, додаткових до тих, які прямо визначені в Конституції.

З питанням про допустимість як цільового, так і поширювального тлумачення компетенції органів державної влади тісно пов'язана *концепція прихованих повноважень (implied powers doctrine)*, яка бере свій початок у теорії і практиці американського конституціоналізму³³. Згідно з нею, прихованими (імпліцитними) вважаються повноваження органу публічної влади, необхідні для приведення в дію інших - явних (експліцитно закріплених) повноважень³⁴.

Реалізація більшості владних повноважень органів публічної влади неодмінно передбачає - в тому чи іншому аспекті - їхній вільний розсуд. Загальноправовою засадою, підтвердженою, зокрема, у практиці ЄСПЛ («Silver and others v. The United Kingdom», § 88)³⁵, виступає принцип, згідно з яким межі дискреції відповідного органу влади мають встановлюватись у тому ж законі, який встановлює дискреційне повноваження («A law which confers a discretion must indicate the scope of that discretion»). Стосовно розглядуваних тут питань йдеться, зокрема, про часові межі реалізації КСУ повноважень із наступного конституційного контролю, які відсутні в тексті Конституції України. Відсутність же таких прямо визначених конституційних меж, своєю чергою, унеможлиблює визнання права і обов'язку КСУ зі здійснення конституційного контролю як неявного повноваження Суду.

³² Рабінович С. П. Деякі проблеми посилання на верховенство права в конституційно-правовій аргументації. Право України. 2016. № 8. 150-159.

³³Щекин Ю.В. Применение доктрины подразумеваемой компетенции в практике Постоянной палаты международного правосудия. Альманах міжнародного права. 2015. Вип. 9. С. 103-104.

³⁴ Klabbbers J. International Law. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press. 2017. P. 109.

³⁵ Case of Silver and Others v. The United Kingdom. European Court of Human Rights, Judgment 25 March 1983. Application no. 5947/72; 6205/73; 7052/75; 7061/75; 7107/75; 7113/75; 7136/75.

Будь-які приховані повноваження належать до дискреційних - принаймні в тій частині, в якій оцінювання наявності підстав їх використання належить до компетенції органу, який використовує ці повноваження. Проте не кожне дискреційне повноваження є прихованим. З огляду на це зауважимо, що, всупереч позиціям окремих дослідників (Ю. Щокін, Р. Мартинюк), не належать до «прихованих» повноваження Конгресу США, сформульовані у абзаці 18 розділу 8 статті 1 Конституції США³⁶, або ж надзвичайні повноваження Президента Франції, закріплені у ст. 16 Конституції Французької республіки³⁷.

Відомим прикладом поширювального тлумачення норм Конституції США, яке, по-суті, підтверджує наявність у Верховного суду США неявних повноважень із конституційного контролю, є його рішення у справі *Marbury v. Madison* (1803). Згодом у своєму рішенні у справі «*McCulloch v. Maryland*» (1819) Верховний суд США підтримав також і ідею прихованої компетенції Конгресу, зазначивши, що «в Конституції США нічого подібного до Статей Конфедерації, котрі виключають повноваження випадкові або ж такі, що б припускалися, не існує»³⁸. Водночас у контексті проблеми меж контрольної компетенції органів конституційної юстиції вельми суттєво, що сам фундатор американської моделі конституційної юстиції – Верховний суд США – розцінює внесення змін до Конституції як «політичне питання», яке, відтак, не може бути предметом судового контролю. Як відзначається з цього приводу в літературі, «попри те, що це саме по собі є вираженням судового верховенства, в цій ситуації судова влада використовує свої привілеї щодо тлумачення Конституції США з метою визнання сфери розсуду іншої влади»³⁹.

Сьогодні в національній та міжнародно-правовій юридичній доктрині «прихованою» («імпліцитною», «такою, що припускається», або ж «іманентною»)⁴⁰ вважається компетенція органу публічної влади, яка впливає з конституційних цілей його діяльності, завдань і функцій відповідного органу. Концепція прихованої компетенції найчастіше використовується органами конституційної юстиції стосовно повноважень президента у президентських чи змішаних республіках. Окремими авторами стверджується також і про наявність «прихованих» судових повноважень, які «впливають із самої сутності судової влади, її призначення і ролі в державно-правовій системі»⁴¹. Як видається, із концепцією іманентної компетенції співзвучна також і теза про те, що здійснення наступного конституційного контролю за законами про внесення змін до Конституції є «природним обов'язком Суду», що «впливає з самої суті конституційної юрисдикції»⁴².

У рішеннях Конституційного Суду не міститься прямих посилань на концепцію неявних повноважень, натомість Судом неодноразово було підтверджено правову позицію щодо визначення повноважень як парламенту, так і Президента України виключно Конституцією України⁴³. Водночас в окремих випадках у практиці Суду вже мало місце поширювальне тлумачення меж компетенції за логікою, аналогічною концепції неявних повноважень. Так, у Рішенні у справі про повноваження державних органів у сфері судоустрою КСУ визнав, що до повноважень Президента України належить не тільки утворення судів, як це прямо передбачено пунктом 23 частини першої статті

³⁶ Конституція Сполучених Штатів Америки. 1868. URL: https://www.senate.gov/civics/constitution_item/constitution.htm

³⁷ Texte intégral de la Constitution du 4 octobre 1958 en vigueur. URL: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/le-bloc-de-constitutionnalite/texte-integral-de-la-constitution-du-4-octobre-1958-en-vigueur>

³⁸ *McCulloch v. Maryland*, 17 U.S. (4 Wheat.) 316 (1819). U.S. Supreme Court.

³⁹ Brown R. Judicial supremacy and taking conflicting rights seriously. *William & Mary law review*. 2017. Vol. 58. № 5. P. 1452.

⁴⁰ Саттарова Г. С. Понятие и виды компетенции международных межправительственных организаций. *Международное право: тезисы докладов на теоретической конференции Института государства и права АН СССР и юридического факультета МГУ им. М. В. Ломоносова* / под ред. Г. И. Тункина. М., 1994. С. 177–179.

⁴¹ Кашепов В. Конституционное регулирование деятельности судебной власти. Конституционные принципы судебной власти Российской Федерации / отв. ред. В.П.Кашепов. М., 2011. С. 143. Цит. за: Мартинюк Р. Конституційні повноваження президента змішаної республіки та доктрина «прихованих» президентських повноважень. *Право України*. 2012. № 7. С. 143.

⁴² Різник С. Проблеми оцінювання конституційності законів про внесення змін до Конституції України. *Український часопис конституційного права*. 4/2019 (13). С. 11.

⁴³ Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Редакція від 01.01.2020. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

106 Конституції України, а й їхня ліквідація, оскільки «процес ліквідації судів є невід'ємною частиною процесу їх утворення» (абзац 4 підпункту 3.2 пункту третього Рішення КСУ від 21 червня 2011 року № 7-рп/2011⁴⁴). До поширювального тлумачення обсягу Суд вдався і в уже згаданому Рішенні № 13-рп/2008.

Загалом, як небезпідставно зазначається дослідниками (Н. Жук, Р. Мартинюк), ідея «прихованих» повноважень органів влади є «постійним джерелом спокуси для кожної з гілок влади скористатися «прихованою» у ній перевагою і засобом законодавчого закріплення чи судової підтримки «перекроїти» систему стримувань і противаг на свою користь»⁴⁵.

Втім, не заперечуючи апріорно проти принципової можливості визнання за конституційними органами державної влади іманентної («прихованої») компетенції, наголосимо, що означена проблема потребує подальшої розробки, зокрема, в частині вироблення критеріїв допустимості кваліфікації певних повноважень як складових іманентної компетенції конституційного органу державної влади. Тут вкажемо лише, що, на наш погляд, є підстави вважати неявним (іманентним, «прихованим») таке повноваження конституційного органу державної влади, яке характеризується сукупністю наступних ознак: а) прямо не передбачене Конституцією; б) без здійснення цього повноваження неможлива реалізація інших складових конституційної компетенції відповідного органу влади; в) межі здійснення такого повноваження не потребують додаткового нормативного врегулювання, зокрема з огляду на інші приписи Конституції. Визнання ж у вищих органів державної влади прихованих повноважень у сфері зміни Конституції України чи контролю за її змінами повинно відбуватися, вочевидь, із особливою обережністю.

Відсутність же у тексті Конституції спеціальних норм, що встановлюють як повноваження КСУ здійснювати наступний конституційний контроль законів про внесення змін до Конституції, так і предметні й часові межі такого контролю, який би гіпотетично здійснювався Судом, додатково свідчить, що «мовчання» Конституції з приводу права наступного контролю КСУ слід розглядати не як конституційну прогалину, але радше як те, що в Конституції стосовно здійснення парламентом функцій вторинної установчої влади фактично має місце надання переваги ризикам можливого зловживання з боку органу народного представництва перед ризиками потенційних зловживань з боку інших органів державної влади.

«Необхідне зло»: конституційність зміни Конституції як презумпція та як фікція. Як це не парадоксально, але в основі конституційного правопорядку нерідко можуть перебувати акти, установчі властивості яких вимушено конструюються за допомогою неспростовної презумпції або юридичної фікції. Обидва юридико-технічні прийоми виявляються не тільки корисними, а й логічно необхідними для вирішення практичних проблем конституційно-правового регулювання процесу внесення змін до Конституції. Слід погодитись із тим, що «нині юридична фікція може існувати в праві тільки як спеціальний метод юридичної техніки, а її використання при конструюванні норм права, в деяких випадках, є єдино можливим засобом регулювання суспільних відносин в складній ситуації непоправної невизначеності...»⁴⁶.

Зокрема, у випадку, якщо повноважень із наступного конституційного контролю Конституцією не передбачено, виникає неспростовна презумпція конституційності дій парламенту із

⁴⁴ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 54 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень законів України «Про судоустрій і статус судів», «Про Вищу раду юстиції» (справа про повноваження державних органів у сфері судоустрою) від 21.06.2011 № 7-рп/2011.

⁴⁵ Жук Н. Парламент, Президент, Уряд – через взаємостримування – до рівноваги: монографія. Х., 2007. с. С.180; Мартинюк Р. Конституційні повноваження президента змішаної республіки та доктрина «прихованих» президентських повноважень. Право України. 2012. № 7. С. 143.

⁴⁶ Марохин Е. Ю. Юридическая фикция в современном российском законодательстве: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01/ Ставрополь, 2004. С. 14, 15.

реалізації ним функцій вторинної установчої влади⁴⁷ – презумпція, яка, однак, за певних умов (за наявності очевидних порушень парламентом конституційної процедури) може набувати властивості вже юридичної фікції. При цьому така презумпція та фікція відіграють роль свого роду «необхідного зла» в усуненні юридичної невизначеності щодо чинної основи конституційного правопорядку.

Презумпція конституційності закону про внесення змін до Конституції стосується не тільки дотримання встановленої конституційної процедури його прийняття, а й змісту такого закону. Щодо змісту – у разі прийняття закону в редакції, повністю ідентичній тій, на яку було одержано позитивний висновок КСУ, то конституційність змісту такого закону є вже не презумпцією, а юридичним фактом, встановленим уповноваженим органом публічної влади. У разі ж, якщо після надання Судом висновку до згаданого закону вносилися зміни, то слід вести мову про презумпцію їх конституційності, яка, залежно від чинного конституційного регулювання, може бути спростовною або ж неспростовною.

З позицій концепції представницької демократії позбавлення Законом № 2222-IV Президента України права вето щодо конституційних законів (пункт 30 частини першої статті 106), на перший погляд, можна було б вважати демократичним кроком у реформуванні існуючого механізму стримувань і противаг⁴⁸. Однак слід визнати, що якщо у 2004 році могло йтися про запобігання президентському авторитаризму, то сьогодні як українська, так і зарубіжні системи представницької демократії дедалі частіше зіштовхуються вже з іншою небезпекою – проблемою парламентського свавілля⁴⁹.

Так чи інакше, але відсутність конституційно закріпленого інституту наступного контролю з боку органу конституційної юстиції за процесом внесення змін до Конституції має наслідком юридичну неможливість встановити факт дотримання парламентом конституційної процедури і, відтак, і підтвердити або ж спростувати презумпцію конституційності дій парламенту як органу публічної влади. З огляду на це презумпція конституційності перетворюється вже на процесуально неспростовну. Проте за реальних умов сучасного українського парламентаризму не можна виключати і випадків очевидної суперечності дій парламенту вимогам встановленому порядку внесення змін до Основного Закону (і в цьому ми, безумовно, погоджуємося із С. Різником), тобто — ситуацій очевидної неконституційності згаданих дій. У такому випадку процесуально неспростовна презумпція в матеріально-правовому сенсі перетворюється вже на юридичну фікцію конституційності.

Здійснювана під час пленарних засідань парламенту спільна діяльність народних депутатів України породжує ті юридичні наслідки, на настання яких вона спрямована і вважається діями парламенту за умови відповідності такої діяльності (дій) матеріальним і процедурним вимогам Конституції. Щодо змін Основного Закону ці вимоги викладені в диспозиціях норм розділу XIII Конституції і виражені в різних формулюваннях: «Конституція України не може бути змінена» (ст. 157), законопроект «може бути поданий» (ст. 154, 158), «розглядається» (ст. 159), «вважається прийнятим» (ст. 155), «затверджується» (ст. 156) та ін. При цьому, незалежно від того, в якій формі виражена диспозиція відповідної конституційної норми, така диспозиція вміщує деонтичний припис, визначає «повинну», а не фактичну поведінку уповноважених суб'єктів. Необхідність і практичний сенс конституційного внормування їхньої поведінки полягає у наданні юридичної визначеності процесу зміни Основного Закону. Звісно, таке внормування саме по собі не може виключити

⁴⁷ Рабінович С. Конституція України зі змінами від 8 грудня 2004 року: відновлення дії чи визнання чинності? Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали XXII звіт. наук.-практ. конф., 4-5 лют. 2016 р./ Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, Юрид. ф-т. Львів: Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, 2016. Ч. 1. С. 150.

⁴⁸ Окрема думка судді Конституційного Суду України В. Шаповала стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 73 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) здійсненого Президентом України права вето стосовно прийнятого Верховною Радою України Закону України «Про внесення змін до статті 98 Конституції України» та пропозицій до нього (справа щодо права вето на закон про внесення змін до Конституції України) від 11.03.2003 № 6-рп/2003.

⁴⁹ Бориславська О. М. Європейська модель конституціоналізму: системно-аксіологічний аналіз: монографія. Харків: Право, 2018. С. 297, 305.

фактичного відхилення учасників конституційного процесу від конституційної процедури внесення змін до Основного Закону. З огляду на це, законопроект про внесення змін до Конституції, де факто підписаний кількістю народних депутатів, меншою від однієї третини від конституційного складу парламенту, не може вважатися «поданим» законопроектом згідно зі ст. 154 Конституції; законопроект, за який на наступній черговій сесії проголосувало менше, ніж дві третини від конституційного складу Верховної Ради України, не може вважатися прийнятим тощо.

Значення відмінностей між згаданими конституційними формулюваннями вбачається, зокрема, в тому, що вони вказують на матеріальний або ж процесуальний характер закріпленого ними нормативно-правового припису.

У статті С. Різника моделюються ситуації можливих порушень парламентом не тільки конституційної процедури зміни Конституції, а й, серед іншого, також і порушень матеріально-правових обмежень внесення змін до Основного Закону: зокрема, «такий випадок може мати місце, якщо після попереднього висновку Суду минуло багато часу, суттєво змінилися суспільно-політичні обставини та/або текст Конституції України»⁵⁰.

Чи впливає з усього наведеного вище, що не може вважатися «зміненою», наприклад, Конституція, зміни до якої внесені за суттєво відмінних обставин та/або істотної зміни її тексту з огляду на самі лише ці істотні відмінності, а не на допущені парламентом процедурні порушення? Вочевидь, ні, оскільки, на противагу порушенням конституційної процедури, порушення матеріально-правових умов внесення змін до Основного Закону, не дає підстав вважати закон про внесення змін до конституції неприйнятним, а Конституцію – такою, що не змінена. Натомість у цьому випадку виникають підстави для повторного вирішення Судом питання щодо конституційності прийнятого законопроекту з урахуванням зміни на момент його прийняття відповідних фактичних чи юридичних умов.

Конституційно-правове запобігання означеним вище гіпотетичним проблемним ситуаціям можливе щонайменше двома шляхами: а) конституційним закріпленням інституту здійснюваного Судом з власної ініціативи наступного контролю додержання конституційної процедури внесення змін до Конституції; б) конституційним закріпленням згаданого контролю, який ініціювався би кваліфікованою більшістю парламенту та іншими спеціально уповноваженими суб'єктами. Другий варіант видається більш виправданим з огляду на те, що передовсім парламентська опозиція (а в ситуації «розділеного правління» - також і Президент) мали б бути зацікавлені в тому, аби не допустити набрання чинності тими змінами Конституції, з якими вона політично не згодна і щодо яких існують сумніви в їхній конституційності в процедурному та/або матеріально-правовому аспектах.

Політична моральність і практика самообмежень в діяльності конституційної юстиції. У ситуаціях «мовчання» конституції в питанні про повноваження конституційної юстиції зі здійснення наступного контролю за змінами конституції, практика органів конституційної юстиції демонструє різні підходи до розв'язання проблеми «охорони охоронців». При цьому центр ваги у вирішенні цієї проблеми зміщується з нормативної площини в бік практики здійснення конституційними та верховними судами своїх повноважень. Вирішальною тут стає політична і правова культура взаємодії між учасниками конституційного процесу. Причому така культура не персоналізується в жодній конкретній особі чи колегіальному органі. Натомість вона унаочнюється в тому, з якою метою та в який спосіб здійснюють свої повноваження ці органи та особи. Підтримання дієвості механізму стримувань і противаг вимагає поєднання зовнішніх юридико-нормативних обмежень юрисдикційних повноважень із внутрішніми самообмеженнями при їх фактичній реалізації. Тому, визнаючи відносно більшу схильність до зловживань органів політичних, не можна також забувати і про предметну політизованість конституційної юстиції, яка нерідко переростає в її політизацію.

⁵⁰ Різник С. Проблеми оцінювання конституційності законів про внесення змін до Конституції України. Український часопис конституційного права. 4/2019 (13). С. 9.

Культура самообмеження може виявлятися як у відмові від здійснення наступного контролю за змінами конституції (США, Франція), так і в самообмежувальному способі здійснення конституційними судами такого контролю, який демонструє повагу до інших гілок державної влади. У цьому зв'язку видаються прикметними відмінності між такою практикою в деяких західноєвропейських державах, з одного боку, та східноєвропейських (постсоціалістичних) — з іншого. Так, зокрема, щодо Німеччини, то попри те, що германська модель вважається найбільш відомою серед європейських держав, які здійснюють конституційний контроль поправок, однак, як відзначила Венеціанська комісія в Доповіді про конституційні поправки, «немає жодного прикладу того, що Федеральний Конституційний Суд фактично відхилив конституційні поправки...» (п.210). Конституційний суд Австрії в Рішенні 2001 року про неконституційність поправок, внесених парламентом до конституційних законів, вказав на необхідність проведення в зв'язку із цим «обширної законодавчої підготовчої роботи». З цих мотивів Конституційний суд надав можливість для зміни конституційного правопорядку самому парламенту. Подібно до цього, Конституційний суд Литовської Республіки в 2014 р., визнаючи з процедурних міркувань неконституційною ухваленою 2006 року поправку до Конституції, поклав на парламент обов'язок встановити відповідне правове регулювання.

Практика органів конституційної юрисдикції східноєвропейських «перехідних» держав засвідчує їхній відносно вищий політичний активізм, аніж їхніх західноєвропейських колег. Так, Рішенням Конституційного Суду Республіки Болгарія від 13 вересня 2006 року визнано неконституційними положення Закону про зміни і доповнення Конституції від 30 березня 2006 року. При цьому, як видається, Конституційний Суд виходив із відновлення попереднього конституційного регулювання як юридичного наслідку ухваленого Рішення. Конституційний Суд Республіки Молдова в постанові від 4 березня 2016 року, обґрунтувавши необхідність відступу від своєї попередньої правової позиції, визнав неконституційними зміни до Конституції 2000 року, які передбачали, зокрема, парламентський спосіб обрання президента Республіки. При цьому цією постановою відновлювалась дія попередньої редакції конституції, яка передбачала прямі загальні вибори глави держави. Серед азійських держав становить інтерес приклад Верховного Суду Індії, який в своїй практиці двічі (1967 і 1973) змінював власну правову позицію з питання допустимості контролю за поправками до конституції.

Які висновки можуть бути зроблені з наведеного щодо українських політико-правових реалій? Як видається, напрошуються очевидні висновки, по-перше, про залежність стабільності конституційного правопорядку від практики здійснення повноважень вищими органами державної влади у процесі зміни конституції та контролю за такими змінами; по-друге, - про те, що в такій практиці виявляє себе політична моральність реального складу органів конституційної юстиції, яка, своєю чергою, задається соціально-психологічними чинниками суб'єктивного гатунку – особистісні риси суддів, домінуючі установки, мотиви і цілі ухвалення рішень тощо⁵¹. Так чи інакше, але означені чинники є змінюваними, належать до питань факту і лише обмежено залежать від безпосереднього нормативно-правового впливу. Так чи інакше, але, на наш погляд, підстав для надмірного оптимізму в питаннях культури політико-правових самообмежень в конституційному судочинстві України, поки що, на жаль, небагато.

Основні висновки та перспективи подальших розвідок. 1. Запровадження інституту наступного конституційного контролю за змінами Конституції в Україні є нагальною вимогою сьогодення. Водночас «мовчання» Конституції щодо права Конституційного Суду здійснювати наступний конституційний контроль слід тлумачити не як конституційну прогалину, а як здійснений конституцієдавцем вибір на користь доктрини народного представництва та установчого характеру влади, яка реалізується парламентом при внесенні змін до Основного Закону України. З огляду на це наступний конституційний контроль Суду за законами про внесення змін до Конституції перебуває в суперечності з чинною Конституцією України.

⁵¹ Евсеев А. П. Психология конституционного судопроизводства: монография. Харьков: Юрайт, 2013.

2. За існуючого конституційного регулювання після вчинення парламентом дій із прийняття закону про внесення змін до Конституції України презумпція конституційності таких дій стає неспростовною. У разі ж очевидних порушень парламентом конституційної процедури внесення змін до Основного закону така презумпція стає вже юридичною фікцією. В умовах кризи сучасного парламентаризму це унаочнює своєрідну «конституційну сюрреалістичність» (Ю. Ким) і неминучу недосконалість правового механізму парламентської зміни Конституції. Водночас означена презумпція і фікція виявляються необхідними юридико-логічними засобами усунення юридичної невідповідності у питанні чинності конституційних змін.

3. Є підстави вважати неявним (іманентним, «прихованим») таке повноваження конституційного органу державної влади, яке характеризується сукупністю наступних ознак: а) прямо не передбачене Конституцією; б) без його здійснення неможлива реалізація інших складових конституційної компетенції відповідного органу влади; в) межі здійснення такого повноваження не потребують додаткового нормативного врегулювання, зокрема з огляду на інші приписи Конституції.

Визнання повноваження Конституційного Суду України здійснювати наступний контроль конституційності законів про внесення змін до Конституції таким, що належить до його іманентної компетенції, означало би також визнання необмеженої дискреції Суду в питанні про часові межі його здійснення. Однак практика Конституційного Суду не може формуватися поза її прямою конституційною регламентацією. Тому, з огляду на імперативний характер норми частини другої статті 19 Конституції України та з урахуванням загально правового принципу неприпустимості встановлення дискреційних повноважень без одночасного зазначення їхніх меж, часові рамки здійснення наступного констатуючого конституційного контролю і правові наслідки його нездійснення потребують свого встановлення в Конституції (розділ XIII).

4. Для того, щоби запобігти можливості «анулювання» змін Конституції після факту застосування Судом Конституції у редакції зі змінами пропонується нормативно закріпити такий механізм констатуючого наступного конституційного судового контролю:

- конституційне закріплення права визначених Конституцією України (стаття 150) суб'єктів права на конституційне подання ініціювати наступну перевірку додержання конституційної процедури внесення змін до Конституції України а також перевірку непорушності конституційних гарантій статті 157 Конституції;

- можливість здійснення цього права має бути обмежена строком незначної тривалості (наприклад, два-три місяці);

- на час перебігу цього строку конституційні провадження в Суді має бути призупинено;

- у разі надходження до Конституційного Суду протягом згаданого строку конституційного подання уповноважених суб'єктів щодо додержання конституційної процедури внесення змін до Конституції України і відкриття конституційного провадження у справі, така справа підлягає невідкладному розгляду і має бути розглянута протягом одного місяця. На час такого розгляду означений мораторій на розгляд Судом інших справ продовжується;

- у разі ненадходження протягом згаданого строку такого конституційного подання конституційна процедура внесення змін до Конституції вважається дотриманою, а презумпція її дотримання парламентом стає неспростовною.

У наведеному випадку правова невизначеність у питанні чинної редакції Конституції обмежується щойно згаданим строком і часом розгляду справи Конституційним Судом. З огляду на це запропонований механізм видається придатним для виконання завдань, згадуваних на початку розглядуваної статті – забезпечити стабільність Конституції і виключити ймовірність непередбачуваних втручань у текст Конституції з боку Конституційного Суду і припиненню чинності внесених до Конституції змін після застосування Судом Конституції у змінній редакції.

На завершення дозволимо собі висловити сподівання, що наведені у цій статті міркування спровокують подальші обговорення актуальної нині проблеми здійснення контролю конституційності законів про внесення змін до Конституції України.

Список використаних джерел

Бібліографія:

1. Белоусов С. А. Компетенционные нормы российского права: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук 12.00.01. Саратов, 2002. 30 с.
2. Бориславська О. М. Європейська модель конституціоналізму: системно-аксіологічний аналіз: монографія. Харків: Право, 2018. 383 с.
3. Булыгин Е. В. Динамика права. Пленарный доклад. Нормы и нормативные системы в философии, праве и информатике: матер. междунар. симпозиума (Санкт-Петербург, 9–10 сентября 2011 г.). СПб., 2011. С. 8.
4. Веніславський Ф. Спеціально-дозвільний принцип у конституційно-правовому регулюванні. Вісник Академії правових наук України. 2009. № 2. С. 57-67. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/varpu_2009_2_6
5. Г'юм Д. Трактат про людську природу. Київ: Всесвіт, 2003. 552 с.
6. Евсеев А. П. Психология конституционного судопроизводства: монография. Харьков: Юрайт, 2013.
7. Жакке Ж.-П. Конституционное право и политические институты: учебное пособие. М.: Юристъ, 2002. 363 с.
8. Жук Н. Парламент, Президент, Уряд – через взаємостримування – до рівноваги: монографія. Х., 2007. 320 с.
9. Кашепов В. Конституционное регулирование деятельности судебной власти. Конституционные принципы судебной власти Российской Федерации / отв. ред. В.П.Кашепов. М., 2011. 296 с.
10. Кельзен Г. Чисте правознавство: з додатком: Проблема справедливості / переклад з нім. О. Мокровольського. К.: Юніверс, 2004. 494 с.
11. Марохин Е. Ю. Юридическая фикция в современном российском законодательстве: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01/ Ставрополь, 2004. 24 с.
12. Мартинюк Р. Конституційні повноваження президента змішаної республіки та доктрина «прихованих» президентських повноважень. Право України. 2012. № 7. С. 141–150.
13. Незалежність і юридична відповідальність суддів як гарантії верховенства права: монографія / за заг. ред. П. Рабіновича. Львів: Сполом, 2019. 388 с.
14. Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали XXIII звітної науково-практичної конференції (7–8 лютого 2019 р.). Ч. 1. Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2019. С.110-114.
15. Рабінович С. Конституція України зі змінами від 8 грудня 2004 року: відновлення дії чи визнання чинності? Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали XXII звіт. наук.-практ. конф., 4-5 лют. 2016 р./ Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, Юрид. ф-т. Львів: Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, 2016. Ч. 1. С. 147–152.
16. Рабінович С. П. Деякі проблеми посилання на верховенство права в конституційно-правовій аргументації. Право України. 2016. № 8. 150-159.
17. Рабінович С. П. Право з (не)права: міфологія конституційної революції. Філософія права і загальна теорія права. 2019. № 1. С. 67-91.
18. Різник С. Про нез'ясоване питання конституційності актів парламенту, прийнятих в умовах Революції Гідності. Вісник Конституційного Суду України. 2015. № 6. С. 58-66.
19. Різник С. Проблеми оцінювання конституційності законів про внесення змін до Конституції України. Український часопис конституційного права. 4/2019 (13). С. 3-14. URL: <https://www.constjournal.com/wp-content/uploads/issues/2019-4/pdfs/1-serhii-riznyk-problemy-otsiniuvannia-konstytutsiinosti-zakoniv-pro-vnesennia-zmin-konstytutsii.pdf>
20. Росс А. О самореференции и загадке в конституционном праве / пер. с англ. А. А. Краевского. Известия высших учебных заведений. Правоведение, 2012. № 3. С. 53-73.
21. Савенко М. Конституційний контроль змін до Конституції України. Вісник Конституційного Суду України. 2011. № 4-5. С. 179-184.
22. Саттарова Г. С. Понятие и виды компетенции международных межправительственных организаций. Международное право: тезисы докладов на теоретической конференции Института государства и права АН СССР и юридического факультета МГУ им. М. В. Ломоносова / под ред. Г. И. Тункина. М., 1994. С. 177–179.
23. Щекин Ю.В. Применение доктрины подразумеваемой компетенции в практике Постоянной палаты международного правосудия. Альманах міжнародного права. 2015. Вип. 9. С. 102-110.
24. Brown R. Judicial supremacy and taking conflicting rights seriously. William & Mary law review. 2017. Vol. 58. № 5. P. 1452.
25. Klabbbers J. International Law. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press. 2017. 370 p.
26. Roznai Y. Unconstitutional Constitutional Amendments: The Limits of Amendment Powers. Oxford University Press. 2017.

Перелік юридичних документів:

27. Висновок Конституційного Суду України у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України (статей 84, 85, 89, 92, 93,

- 94, 106, 147, 150, 151 та пункту 6 розділу XV Конституції України)» вимогам статей 157 і 158 Конституції України (справа про внесення змін до статей 84, 85 та інших Конституції України) від 14.03.2001 № 1-в/2001.
28. Висновок Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до статей 76 та 77 Конституції України (щодо зменшення конституційного складу Верховної Ради України та закріплення пропорційної виборчої системи) (реєстр. № 1017) вимогам статей 157 і 158 Конституції України від 16.12.2019 № 8-в/2019.
 29. Конституція Сполучених Штатів Америки. 1868. URL: https://www.senate.gov/civics/constitution_item/constitution.htm
 30. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Редакція від 01.01.2020. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
 31. Окрема думка судді Конституційного Суду України В. Шаповала стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 73 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) здійсненого Президентом України права вето стосовно прийнятого Верховною Радою України Закону України «Про внесення змін до статті 98 Конституції України» та пропозицій до нього (справа щодо права вето на закон про внесення змін до Конституції України) від 11.03.2003 № 6-рп/2003.
 32. Окрема думка судді Конституційного Суду України М. Маркуш стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення підпункту 1 пункту 3 розділу IV Закону України «Про Конституційний Суд України» (в редакції Закону України від 4 серпня 2006 року № 79-V) (справа про повноваження Конституційного Суду України) від 26 червня 2008 року № 13-рп/2008.
 33. Постанова Великої Палати Верховного Суду у справі № П/800/120/14 від 14 березня 2018 року. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73195164>.
 34. Про реагування на факти порушення суддями Конституційного Суду України присяги судді: Постанова Верховної Ради України від 24 лютого 2014 року. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 12. Ст. 201.
 35. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 60 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень частини першої статті 103 Конституції України в контексті положень її статей 5, 156 та за конституційним зверненням громадян Галайчука Вадима Сергійовича, Подгорної Вікторії Валентинівни, Кислої Тетяни Володимирівни про офіційне тлумачення положень частин другої, третьої, четвертої статті 5 Конституції України (справа про здійснення влади народом) від 05.10.2005 № 6-рп/2005.
 36. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 9 розділу I Закону України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України» від 28 грудня 2014 року № 76-VIII (справа про соціальний захист ветеранів війни та членів їхніх сімей) від 18.12.2018 № 12-р/2018.
 37. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 73 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) здійсненого Президентом України права вето стосовно прийнятого Верховною Радою України Закону України «Про внесення змін до статті 98 Конституції України» та пропозицій до нього (справа щодо права вето на закон про внесення змін до Конституції України) від 11.03.2003 № 6-рп/2003.
 38. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень розділу I, пункту 2 розділу III «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» від 2 березня 2015 року № 213-VIII від 23.01.2020 № 1-р/2020.
 39. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 54 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень законів України «Про судоустрій і статус суддів», «Про Вищу раду юстиції» (справа про повноваження державних органів у сфері судоустрою) від 21.06.2011 № 7-рп/2011.
 40. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої, абзаців першого, другого, четвертого, шостого частини п'ятої статті 141 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та положень пункту 5 розділу III «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» (справа про щомісячне довічне грошове утримання суддів у відставці) від 08.06.2016 № 4-рп/2016.
 41. Case of Silver and Others v. The United Kingdom. European Court of Human Rights, Judgment 25 March 1983. Application no. 5947/72; 6205/73; 7052/75; 7061/75; 7107/75; 7113/75; 7136/75. URL: <https://ddhh.es/wp-content/uploads/2020/09/silver-reino-unido.pdf>
 42. McCulloch v. Maryland, 17 U.S. (4 Wheat.) 316 (1819). U.S. Supreme Court. URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/17/316/case.html>.
 43. Texte intégral de la Constitution du 4 octobre 1958 en vigueur. URL: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/le-bloc-de-constitutionnalite/texte-integral-de-la-constitution-du-4-octobre-1958-en-vigueur>.

References

Bibliography:

1. Belousov S. A. Kompetentsionnyye normy rossiyskogo prava: avtoref. dis. ... kand. jurid. nauk 12.00.01. Saratov, 2002. 30 s.
2. Boryslavs'ka O. M. Yevropeys'ka model' konstytutsionalizmu: systemno-aksiolohichnyy analiz: monohrafiya. Kharkiv: Pravo, 2018. 383 s.
3. Bulygin Ye. V. Dinamika prava. Plenarnyy doklad. Normy i normativnyye sistemy v filosofii, prave i informatike: mater. mezhdunar. simpoziuma (Sankt-Peterburg, 9–10 sentyabrya 2011 g.). SPb., 2011. S. 8.
4. Venislavs'kyy F. Spetsial'no-dozvil'nyy pryntsyp u konstytutsiyno-pravovomu rehulyuvanni. Visnyk Akademiyi pravovykh nauk Ukrayiny. 2009. № 2. S. 57-67. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vapny_2009_2_6
5. H'yum D. Traktat pro lyuds'ku pryrodu. Kyiv: Vsesvit, 2003. 552 s.
6. Yevseyev A. P. Psikhologiya konstitutsionnogo sudoproizvodstva: monohrafiya. Khar'kov: Yurayt, 2013.
7. Zhakke ZH.-P. Konstitutsionnoye pravo i politicheskiye instituty: uchebnoye posobiye. M.: Yurist', 2002. 363 s.
8. Zhuk N. Parlament, Prezydent, Uryad – cherez vzayemostrymuvannya – do rivnovahy: monohrafiya. KH., 2007. 320 s.
9. Kashepov V. Konstitutsionnoye regulirovaniye deyatel'nosti sudebnoy vlasti. Konstitutsionnie printsipy sudebnoy vlasti Rossiyskoy Federatsii / otv. red. V.P.Kashepov. M., 2011. 296 s.
10. Kel'zen H. Chyste pravoznavstvo: z dodatkom: Problema spravedlyvosti / pereklad z nim. O. Mokrovols'koho. K.: Yunivers, 2004. 494 s.
11. Marokhin Ye. YU. Yuridicheskaya fiktsiya v sovremennom rossiyskom zakonodatel'stve: avtoref. dis. ... kand. jurid. nauk: 12.00.01/ Stavropol', 2004. 24 s.
12. Martynyuk R. Konstytutsiyni povnovazhennya prezidenta zmishanoyi respubliky ta doktryna «prykhovanykh» prezident-s'kykh povnovazhen'. Pravo Ukrayiny. 2012. № 7. S. 141–150.
13. Nezalezhnist' i yurydychna vidpovidal'nist' suddiv yak harantiyi verkhovenstva prava: monohrafiya / za zah. red. P. Rabinovycha. L'viv: Spolom, 2019. 388 s.
14. Problemy derzhavotvorenniya i zakhystu prav lyudyny v Ukrayini: materialy KHXIII zvitnoyi naukovy-praktychnoyi konferentsiyi (7–8 lyutoho 2019 r.). CH. 1. L'viv: Yurydychnyy fakul'tet L'vivs'koho natsional'noho universytetu imeni Ivana Franka, 2019. S.110-114.
15. Rabinovych S. Konstytutsiya Ukrayiny zi zminamy vid 8 hrudnya 2004 roku: vidnovlennya diyi chy vyznannya chynnosti? Problemy derzhavotvorenniya i zakhystu prav lyudyny v Ukrayini: materialy XXII zvit. nauk.-prakt. konf., 4-5 lyut. 2016 r./ L'viv. nats. un-t im. Ivana Franka, Yuryd. f-t. L'viv: L'viv. nats. un-t im. Ivana Franka, 2016. CH. 1. S. 147–152.
16. Rabinovych S. P. Deyaki problemy posylannya na verkhovenstvo prava v konstytutsiyno-pravoviy arhumentatsiyi. Pravo Ukrayiny. 2016. № 8. 150-159.
17. Rabinovych S. P. Pravo z (ne)prava: mifolohiya konstytutsiynoyi revolyutsiyi. Filosofiya prava i zahal'na teoriya prava. 2019. № 1. S. 67-91.
18. Riznyk S. Pro nez'yasovane pytannya konstytutsiynosti aktiv parlamentu, pryynyatykh v umovakh Revolyutsiyi Hidnosti. Visnyk Konstytutsiynoho Sudu Ukrayiny. 2015. № 6. S. 58-66.
19. Riznyk S. Problemy otsinyuvannya konstytutsiynosti zakoniv pro vnesennya zmin do Konstytutsiyi Ukrayiny. Ukrainy's'kyy chasopys konstytutsiynoho prava. 4/2019 (13). S. 3-14. URL: <https://www.constjournal.com/wp-content/uploads/issues/2019-4/pdfs/1-serhii-riznyk-problemy-otsiniuvannya-konstytutsiynosti-zakoniv-pro-vnesennya-zmin-konstytutsii.pdf>
20. Ross A. O samoreferentsyy y zahadke v konstytutsyonnom prave / per. s anhl. A. A. Kraevskoho. Yzvestyia vysshykh uchebnykh zavedenyy. Pravovedenye, 2012. № 3. S. 53-73.
21. Savenko M. Konstytutsiynyy kontrol' zmin do Konstytutsiyi Ukrayiny. Visnyk Konstytutsiynoho Sudu Ukrayiny. 2011. № 4-5. S. 179-184.
22. Sattarova G. S. Ponyatiye i vidy kompetentsii mezhdunarodnykh mezhpravitel'stvennykh organizatsiy. Mezhdunarodnoye pravo: Tezisy dokladov na teoreticheskoy konferentsii Instituta gosudarstva i prava AN SSSR i yuridicheskogo fakul'teta MGU im. M. V. Lomonosova / pod red. G. I. Tunkina. M., 1994. S. 177–179.
23. Shchekin YU.V. Primeneniye doktriny podrazumevayemoy kompetentsii v praktike Postoyannoy palaty mezhdunarodnogo pravosudiya. Al'manakh mizhnarodnogo prava. 2015. Vip. 9. S. 102-110.
24. Brown R. Judicial supremacy and taking conflicting rights seriously. William & Mary law review. 2017. Vol. 58. № 5. P. 1452.
25. Klabbbers J. International Law. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press. 2017. 370 p.
26. Roznai Y. Unconstitutional Constitutional Amendments: The Limits of Amendment Powers. Oxford University Press. 2017.

List of legal documents:

27. Vysnovok Konstytutsiynoho Sudu Ukrayiny u spravi za zvernenniam Verkhovnoyi Rady Ukrayiny pro nadannya vysnovku shchodo vidpovidnosti proektu Zakonu Ukrayiny «Pro vnesennya zmin do Konstytutsiyi Ukrayiny (statey 84,

- 85, 89, 92, 93, 94, 106, 147, 150, 151 та пункту 6 розділу XV Конституції України)» вимогам статеї 157 і 158 Конституції України (справа про внесення змін до статеї 84, 85 та іншых Конституції України) від 14.03.2001 № 1-в/2001.
28. Vysnovok Konstytutsiynoho Sudu Ukrayiny u spravi za konstytutsiynym zvernennym Verkhovnoyi Rady Ukrayiny pro nadannya vysnovku shchodo vidpovidnosti zakonoproektu pro vnesennya zmin do statey 76 ta 77 Konstytutsiyi Ukrayiny (shchodo zmeshennya konstytutsiynoho skladu Verkhovnoyi Rady Ukrayiny ta zakriplennya proportsiynoyi vyborchoyi systemy) (reyestr. № 1017) vymoham statey 157 i 158 Konstytutsiyi Ukrayiny vid 16.12.2019 № 8-v/2019.
 29. Konstytutsiya Spoluchenykh Shtativ Ameryky. 1868. URL: https://www.senate.gov/civics/constitution_item/constitution.htm
 30. Konstytutsiya Ukrayiny: Zakon Ukrayiny vid 28.06.1996 № 254k/96-VR. Redaktsiya vid 01.01.2020. Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny. 1996. № 30. St. 141.
 31. Okrema dumka suddi Konstytutsiynoho Sudu Ukrayiny V. Shapovala stosovno Rishennya Konstytutsiynoho Sudu Ukrayiny u spravi za konstytutsiynym podannym 73 narodnykh deputativ Ukrayiny shchodo vidpovidnosti Konstytutsiyi Ukrayiny (konstytutsiynosti) zdiysnenoho Prezydentom Ukrayiny prava veto stosovno pryynyatoho Verkhovnoyu Radoyu Ukrayiny Zakonu Ukrayiny «Pro vnesennya zmin do statti 98 Konstytutsiyi Ukrayiny» ta propozytsiy do n'oho (sprava shchodo prava veto na zakon pro vnesennya zmin do Konstytutsiyi Ukrayiny) vid 11.03.2003 № 6-rp/2003.
 32. Okrema dumka suddi Konstytutsiynoho Sudu Ukrayiny M. Markush stosovno Rishennya Konstytutsiynoho Sudu Ukrayiny u spravi za konstytutsiynym podannym 47 narodnykh deputativ Ukrayiny shchodo vidpovidnosti Konstytutsiyi Ukrayiny (konstytutsiynosti) polozhennya pidpunktu 1 punktu 3 rozdiliv IV Zakonu Ukrayiny «Pro Konstytutsiyny Sud Ukrayiny» (v redaktsiyi Zakonu Ukrayiny vid 4 serpnya 2006 roku № 79-V) (sprava pro povnovazhennya Konstytutsiynoho Sudu Ukrayiny) vid 26 chervnya 2008 roku № 13-rp/2008.
 33. Postanova Velykoyi Palaty Verkhovnoho Sudu u spravi № P/800/120/14 vid 14 bereznia 2018 roku. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73195164>.
 34. Pro reahuvannya na fakty porushennya suddiyamy Konstytutsiynoho Sudu Ukrayiny prysyahy suddi: Postanova Verkhovnoyi Rady Ukrayiny vid 24 lyutoho 2014 roku. Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny. 2014. № 12. St. 201.
 35. Rishennya Konstytutsiynoho Sudu Ukrayiny u spravi za konstytutsiynym podannym 60 narodnykh deputativ Ukrayiny pro ofitsiynne tлумachennya polozhen' chastyne pershoi statti 103 Konstytutsiyi Ukrayiny v konteksti polozhen' yiyi statey 5, 156 ta za konstytutsiynym zvernennym hromadyan Halaychuka Vadyma Serhiyovycha, Podhornoyi Viktoriyi Valentynivny, Kysloyi Tetyany Volodymyrivny pro ofitsiynne tлумachennya polozhen' chastyne drugoyi, tret'oyi, chetvertoyi statti 5 Konstytutsiyi Ukrayiny (sprava pro zdiysnennya vlady narodom) vid 05.10.2005 № 6-rp/2005.
 36. Rishennya Konstytutsiynoho Sudu Ukrayiny u spravi za konstytutsiynym podannym 50 narodnykh deputativ Ukrayiny shchodo vidpovidnosti Konstytutsiyi Ukrayiny (konstytutsiynosti) punktu 9 rozdiliv I Zakonu Ukrayiny «Pro vnesennya zmin ta vyznannya takymy, shcho vtratly chynnist', deyakyykh zakonodavchykh aktiv Ukrayiny» vid 28 hrudnya 2014 roku № 76-VIII (sprava pro sotsial'nyy zakhyst veteraniv viyny ta chleniv yikhnykh simey) vid 18.12.2018 № 12-r/2018.
 37. Rishennya Konstytutsiynoho Sudu Ukrayiny u spravi za konstytutsiynym podannym 73 narodnykh deputativ Ukrayiny shchodo vidpovidnosti Konstytutsiyi Ukrayiny (konstytutsiynosti) zdiysnenoho Prezydentom Ukrayiny prava veto stosovno pryynyatoho Verkhovnoyu Radoyu Ukrayiny Zakonu Ukrayiny «Pro vnesennya zmin do statti 98 Konstytutsiyi Ukrayiny» ta propozytsiy do n'oho (sprava shchodo prava veto na zakon pro vnesennya zmin do Konstytutsiyi Ukrayiny) vid 11.03.2003 № 6-rp/2003.
 38. Rishennya Konstytutsiynoho Sudu Ukrayiny u spravi za konstytutsiynym podannym 49 narodnykh deputativ Ukrayiny shchodo vidpovidnosti Konstytutsiyi Ukrayiny (konstytutsiynosti) okremykh polozhen' rozdiliv I, punktu 2 rozdiliv III «Prykintsevi polozhennya» Zakonu Ukrayiny «Pro vnesennya zmin do deyakyykh zakonodavchykh aktiv Ukrayiny shchodo pensiynoho zabezpechennya» vid 2 bereznia 2015 roku № 213-VIII vid 23.01.2020 № 1-r/2020.
 39. Rishennya Konstytutsiynoho Sudu Ukrayiny u spravi za konstytutsiynym podannym 54 narodnykh deputativ Ukrayiny shchodo vidpovidnosti Konstytutsiyi Ukrayiny (konstytutsiynosti) okremykh polozhen' zakoniv Ukrayiny «Pro sudoustriy i status suddiv», «Pro Vyshchu radu yustytsiyi» (sprava pro povnovazhennya derzhavnykh orhaniv u sferi sudoustroyu) vid 21.06.2011 № 7-rp/2011.
 40. Rishennya Konstytutsiynoho Sudu Ukrayiny u spravi za konstytutsiynym podannym Verkhovnoho Sudu Ukrayiny shchodo vidpovidnosti Konstytutsiyi Ukrayiny (konstytutsiynosti) polozhen' chastyne tret'oyi, abzatsiv pershoho, drugoho, chetvertoho, shostoho chastyne p'yatoyi statti 141 Zakonu Ukrayiny «Pro sudoustriy i status suddiv» ta polozhen' punktu 5 rozdiliv III «Prykintsevi polozhennya» Zakonu Ukrayiny «Pro vnesennya zmin do deyakyykh zakonodavchykh aktiv Ukrayiny shchodo pensiynoho zabezpechennya» (sprava pro shchomisyachne dovichne hroshove utrymannya suddiv u vidstavtsi) vid 08.06.2016 № 4-rp/2016.
 41. Case of Silver and Others v. The United Kingdom. European Court of Human Rights, Judgment 25 March 1983. Application no. 5947/72; 6205/73; 7052/75; 7061/75; 7107/75; 7113/75; 7136/75. URL: <https://ddhh.es/wp-content/uploads/2020/09/silver-reino-unido.pdf>
 42. McCulloch v. Maryland, 17 U.S. (4 Wheat.) 316 (1819). U.S. Supreme Court. URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/17/316/case.html>.
 43. Texte intégral de la Constitution du 4 octobre 1958 en vigueur. URL: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/le-bloc-de-constitutionnalite/texte-integral-de-la-constitution-du-4-octobre-1958-en-vigueur>.

УДК 342.565.2

doi.org/10.30970/jcl.3.2020.4

Віталій Запорожець

аспірант Науково-дослідного інституту
приватного права і підприємництва
імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України,
завідувач відділу попередньої перевірки конституційних скарг
Секретаріату Конституційного Суду України,
Київ, Україна

E-mail: v.zaporozets@gmail.com,

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3065-4382>

УМОВИ ПРИЙНЯТНОСТІ КОНСТИТУЦІЙНИХ СКАРГ: ЗАКОНОДАВЧЕ ВРЕГУЛЮВАННЯ ТА ПРАКТИКА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

ADMISSIBILITY OF CONSTITUTIONAL COMPLAINTS: LEGISLATIVE REGULATION AND PRACTICE OF THE CONSTITUTIONAL COURT OF UKRAINE

Vitalii Zaporozhets

Postgraduate student at the Research Institute of Private Law and Entrepreneurship named after Academician F.G. Burchak of the NALS of Ukraine, Head of the Department of Preliminary Review of Constitutional Complaints of the Secretariat of the Constitutional Court of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Abstract | The realization of the right of a person guaranteed by the provisions of Part 4 of Article 55 of the Constitution of Ukraine to file a constitutional complaint to the Constitutional Court of Ukraine (hereinafter - the Constitutional Court, the Court) provides a certain level of formalism, which entails the need to comply with a set of requirements to the order of its submission, which presume the legal literacy of the complainant or the presence in their case of a representative from the circle of specialists in the field of law.

Such an approach of the legislator is entirely justified, as it allows the Court to promptly decide on the opening of proceedings, consider complaints on the merits and make decisions, rather than spending time on legal casuistry. Therefore, non-compliance with the requirements established for a complaint filed by a person should not be considered as an obstacle to the exercise of the right for constitutional protection.

With the adoption of the first decisions on constitutional complaints by the Court, both the scientific community and legal practitioners have increasingly begun to pay attention to certain aspects of the realization of the right to file a constitutional complaint in Ukraine, discussing various issues at numerous conferences, round-tables, seminars, workshops and even in dedicated groups in social networks. The issue of admissibility of constitutional complaints takes the lion's share of professional discussions along with the issue of the relevant practice of the Court as the main "newsmaker" on these issues.

Given the above mentioned, the admissibility of constitutional complaints deserves in-depth study from both theoretical and practical viewpoints. This study analyzes the legislation of Ukraine, the relevant law enforcement practice of the Court and scientific publications on the admissibility of constitutional complaints and the grounds for abandonment to initiate proceeding on constitutional complaints of persons who appealed to the Court, as well there are some suggestions for improving this area. This article is expected to shed light on the requirements for a constitutional complaint and the conditions of its admissibility to the complainants, and, hopefully, the number of "refusals" by the Court will decrease.

The author of this paper is convinced that the Court is also interested in receiving high-quality (prospective) constitutional complaints, as it is ex officio not entitled to initiate the opening of constitutional proceedings at its own discretion, and the prerequisite for this procedure is a written request of the subject of the right to a constitutional complaint to the Court. Moreover, the complaint must conform, both in form and content, to all the requirements established by the Law of Ukraine "On the Constitutional Court of Ukraine". It is quite logical to conclude that the legal literacy and awareness of the complainants (their representatives) regarding the requirements of the constitutional complaint and the conditions of its admissibility correlate with how "intensively" the Court fulfills its task to ensure the supremacy of the Constitution of Ukraine.

Regarding recent researches and publications on this topic, the institute of constitutional complaint has been the subject of fundamental research in the monograph of Hultai M. M., the multi-author monograph edited by Petryshyn O. V. and other scholars.

Prominent Ukrainian lawyers, in particular Horodovenko V. V., Yevhrafov P. B., Yezerov A. A., Koziubra M. I., Krusian A. R., Lemak V. V., Lytvynov O. M., Riznyk S. V., Savchyn M. V., Selivanov A. O., Sovhyria O.V., Slidenko I. D., Terletsyky D. S., Tykhyi V. P., Shapoval V. M., have drawn attention to the issue of introduction of the institute of constitutional complaint in Ukraine and certain aspects of realization of the right of a person to file a constitutional complaint to the Court.

Terletsyky D. S. and Yezerov A. A. in their work "Exercising the right to a constitutional complaint: analysis of the practice of the Constitutional Court of Ukraine" pointed to certain mistakes of subjects of the right to a constitutional complaint, which are recognized by the Court as violation of the requirements for admissibility of a constitutional complaint. Berchenko H. V. together with Tkachenko Y. V. have paid special attention to clarifying the typical reasons behind the refusals to open proceedings on constitutional complaints in the article "The right to file an individual constitutional complaint in Ukraine: theoretical and practical aspects".

Since the institution of constitutional complaint in Ukraine is developing dynamically, and some aspects of the right to file a constitutional complaint to the Court for some reasons often go unheeded by the legal community, it is important to conduct a comprehensive study on the requirements of the constitutional complaint and its admissibility both in theory and also taking into account the relevant cases of the Court.

Key words: human rights, Constitutional Court of Ukraine, constitutional complaint, admissibility of a constitutional complaint.

Keywords: human rights, Constitutional Court of Ukraine, constitutional complaint, admissibility of a constitutional complaint.

Анотація | Реалізація гарантованого приписами частини четвертої статті 55 Конституції України права особи звернутись із конституційною скаргою до Конституційного Суду України (далі також – Конституційний Суд, Суд) передбачає певний формалізм, який включає в себе необхідність дотримання сукупності вимог, що встановлюються як до самої конституційної скарги, так і до порядку її подання, що по суті презюмує юридичну грамотність скаржника або ж наявність у його справі представника з кола фахівців у галузі права.

Такий підхід законодавця є цілком виправданим, адже дозволяє Суду оперативно вирішувати питання про відкриття провадження у справі, розглядати скарги по суті та ухвалювати рішення, а не витрачати час на юридичну казуїстику. Тому недотримання вимог, що встановлюються до скарги, яка подається особою, не варто розглядати як перешкоди в реалізації права на конституційний захист.

З прийняттям Судом перших рішень за конституційними скаргами як наукова спільнота, так і практикуючі юристи все активніше почали приділяти увагу окремим аспектам реалізації в Україні права на подання конституційної скарги, обговорюючи ті чи інші питання на численних конференціях, круглих столах, семінарах, воркшопах та навіть у спеціалізованих групах соціальних мереж. Левову

частку в професійних дискусіях займають питання прийнятності конституційних скарг та відповідна практика Суду як головного «ньюзмейкера» в цій сфері.

З огляду на згадане умови прийнятності конституційних скарг заслуговують глибокого дослідження як з теоретичної, так і з практичної точки зору. У цій праці здійснено аналіз законодавства України, релевантної правозастосовної практики Суду, а також наукових публікацій з питань прийнятності конституційних скарг та підстав для відмови у відкритті провадження за конституційними скаргами осіб, які звернулися до Суду, викладені деякі пропозиції щодо вдосконалення цього напрямку діяльності. Звісно ж, маю сподівання, що завдяки цьому матеріалу вимоги до конституційної скарги та умови її прийнятності стануть зрозумілішими для скажників, а кількість „відмов“ з боку Суду зменшиться.

Переконаний, що й Суд зацікавлений в надходженні якісних (перспективних) конституційних скарг, адже він *ex officio* не вправі на власний розсуд ініціювати відкриття конституційного провадження, а обов'язковою передумовою цього є відповідне письмове клопотання суб'єкта права на конституційну скаргу до Суду. Більше того – скарга повинна відповідати всім вимогам, установленим Законом України „Про Конституційний Суд України“ (далі – Закон) як за формою, так і за змістом. Напрошується цілком логічний висновок, що юридична грамотність та обізнаність скажників (їхніх представників) щодо вимог до конституційної скарги та умов її прийнятності корелює з тим, як „інтенсивно“ Суд виконує своє завдання з забезпечення верховенства Конституції України на території держави.

Щодо останніх досліджень і публікацій з даної тематики, то інститут конституційної скарги був предметом фундаментальних наукових досліджень у монографіях Гультая М.М., колективу авторів за загальною редакцією Петришина О. В. та інших науковців.

Питанню запровадження інституту конституційної скарги в Україні та окремим аспектам реалізації права особи звернутись із конституційною скаргою до Суду приділяли увагу видатні українські правники, зокрема Городовенко В.В., Євграфов П.Б., Єзеров А.А., Козюбра М.І., Крусян А.Р., Лемак В.В., Литвинов О.М., Різник С.В., Савчин М.В., Селіванов А.О., Совгіря О.В., Сліденко І.Д., Терлецький Д.С., Тихий В.П., Шаповал В.М.

Про певні помилки з боку суб'єктів права на конституційну скаргу, які визнаються Судом як порушення вимог щодо прийнятності конституційної скарги і слугують підставою для відмови у відкритті конституційного провадження зазначали у своїй праці „Здійснення права на конституційну скаргу: аналіз практики Конституційного Суду України“ Терлецький Д.С. та Єзеров А.А. Берченко Г.В. разом із Ткаченком Є.В. у статті „Право на звернення з індивідуальною конституційною скаргою в Україні: теоретико-практичні аспекти“ окрему увагу приділили з'ясування типових причин, які породжують відмову у відкритті проваджень за конституційними скаргами.

З огляду на те, що інститут конституційної скарги в Україні динамічно розвивається, а окремі аспекти реалізації права особи звернутись із конституційною скаргою до Суду залишаються поза увагою правничої спільноти, є актуальним проведення комплексного дослідження щодо вимог до конституційної скарги та умов її прийнятності як в теоретичній площині, так і з урахуванням відповідної практики Суду.

Ключові слова: права людини, Конституційний Суд України, конституційна скарга, умови прийнятності конституційної скарги.

Вступ. Закон дозволяє виокремити вимоги до конституційної скарги, про недотримання яких вправі повідомити Секретаріат Суду разом із поверненням її скажнику (статті 55, 56, частина перша статті 74, пункт 3 розділу III „Прикінцеві положення“¹), і вимоги, які можуть перевірятися самим Судом під час вирішення питання щодо відкриття провадження у справі (статті 62, 77²).

У першому випадку йдеться, як правило, про недотримання свого роду „мінімальних“ умов прийнятності, які мають формальний характер – долучення не усіх документів, відсутність будь-яких вимог у скарзі чи то не визначення критеріїв (масштабу) конституційного контролю, або ж достатньо очевидний – явна непідвідомчість питань, порушених у конституційній скарзі, подання

¹ Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 року № 2136-VIII (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text> (28.12.2020).

² Там само.

конституційної скарги щодо справи, остаточне судове рішення в якій набрало законної сили до 30 вересня 2016 року тощо.

У другому випадку, навпаки, йдеться про змістовні умови та строки звернення до Суду, зокрема, підстави для розгляду справи по суті, та проведення тесту на „явну необґрунтованість“.

Надалі дозволю собі використовувати для всіх цих вимог термін „прийнятність“ або ж згадувати їх в контексті формальних (вимог до форми) та змістовних вимог Закону до конституційної скарги.

Попередня перевірка конституційних скарг

Значна кількість скарг, в яких не дотримані ті чи інші вимоги, повертаються ще на стадії попередньої перевірки, а тому першочерговий обов'язок щодо інтерпретації та уточненню формальних вимог покладається саме на Секретаріат Суду.

Досить влучно, на мою думку, суть цього напрямку діяльності секретаріатів (апаратів) органів конституційного контролю сформовано німецькою науковицею, колишньою Директоркою Федерального Конституційного Суду Німеччини пані E.L. Barnstedt. Вона стверджує, що основною метою попередньої перевірки звернень є встановлення їх відповідності мінімальним вимогам, необхідним для постановлення судового рішення; якщо цих вимог не дотримано, то апарат повідомляє заявника про відповідні правила та процедури з метою звернути на них увагу та за можливості усунути такі недоліки³.

Так, положеннями Закону саме Секретаріат Суду уповноважений на здійснення попередньої перевірки звернень, що надійшли до Суду (пункт 6 частини другої статті 44, частина друга статті 57⁴).

У разі, якщо конституційна скарга за формою не відповідає вимогам Закону, керівник Секретаріату Суду повертає її суб'єкту права на конституційну скаргу (частина третя статті 57 Закону⁵).

Органи Суду, такі як колегії, сенати та Велика Палата, в межах та у спосіб, визначений Законом, серед іншого вирішують питання про відкриття конституційного провадження у справі та розглядають скарги по суті.

Такий механізм правового врегулювання порушених питань не є „винаходом“ українського законодавця, адже із усіх відомих мені органів конституційного контролю попередня перевірка (попередній розгляд) конституційних скарг в тій чи іншій мірі здійснюється саме їхнім секретаріатом (апаратом, канцелярією).

Найбільш розповсюджений „сценарій“ чи то „траєкторія“ проходження конституційних скарг в Суді стає зрозумілим з такої статистичної інформації. З 01 січня по 31 грудня 2020 року до Суду надійшло 563 конституційні скарги, щодо яких Секретаріатом Суду здійснено попередню перевірку на відповідність за формою вимогам Закону.

Із 563 конституційних скарг, що надійшли до Суду станом на 31 грудня 2020 року, 249 (44 %) за формою відповідали вимогам Закону та були розподілені між суддями Суду відповідно до Закону та у порядку, встановленому Регламентом Суду, 312 (56 %) були повернуті (з відповідними роз'ясненнями та зазначенням про можливість повторного звернення з дотриманням вимог Закону) суб'єктам права на конституційну скаргу як такі, що за формою не відповідали вимогам Закону; 2 конституційні скарги знаходились на опрацюванні в Секретаріаті, тому їхня доля станом на 31 грудня була невідомою⁶.

³ Barnstedt E.L. Administration of the Federal Constitutional Court. Collection of reports. Strasbourg. 11 February 2000. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-JU\(2000\)013-bil](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-JU(2000)013-bil) (28.12.2020).

⁴ Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 року № 2136-VIII (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text> (28.12.2020).

⁵ Там само.

⁶ Статистична інформація щодо результатів опрацювання конституційних скарг, що надійшли до Конституційного Суду України, з 1 січня по 31 грудня 2020 року. Матеріали Секретаріату Конституційного Суду України.

Зі згаданої статистичної інформації вбачається, що понад половину всіх конституційних скарг повертається ще на стадії їхньої попередньої перевірки Секретаріатом Суду, а це означає, що понад половину клопотань містять в собі явні недоліки та невідповідність вимогам Закону.

Варто зауважити, що повернення конституційної скарги та відповідне повідомлення Секретаріату Суду не є рішенням Суду про відмову в розгляді справи. В контексті цього я не поділяю тезу, яка іноді лунає в ході експертних обговорень тих чи інших питань конституційного провадження про те, що більшість „відмов“ приймається не в засіданнях Суду, а його Секретаріатом, адже цілком очевидно, що відмова у відкритті провадження (відмова від розгляду справи) – це акт Суду в процесуальній формі ухвали, підтриманий необхідною кількістю голосів суддів Суду, який за загальним правилом унеможливорює комунікацію скаржника з Судом з тих самих питань.

Натомість Секретаріат Суду приписами Закону уповноважений здійснювати попередню перевірку конституційних скарг на відповідність за формою вимогам Закону⁷, а повернення конституційної скарги та повідомлення Секретаріату Суду про недотримання тих чи інших вимог Закону до конституційної скарги є його обов'язком щодо забезпечення діяльності Суду і не повинно розглядатися як обмеження права особи звернутись із конституційною скаргою до Суду. Це зумовлено тим, що повернення конституційної скарги не перешкоджає повторному зверненню до Суду з дотриманням вимог Закону (частина третя статті 57 Закону⁸).

Серед наукової спільноти загально визнано, що завдання з попередньої перевірки конституційних скарг секретаріатом (апаратом, канцелярією) та їхні листи (повідомлення) покликані виконувати дві функції одночасно: „інформаційну“ та „фільтраційну“. Це пов'язано з тим, що вимоги до конституційної скарги зазвичай є достатньо складними, а скаржник повинен мати змогу захищати себе особисто (не залучаючи до справи висококваліфікованого, але й високооплачуваного фахівця у галузі права), а розгляд суддями великої кількості завідомо безперспективних клопотань не відповідає принципу процесуальної економії та не дозволяє в повній мірі зосередитися на справах з конституційно-правовою проблематикою.

Випадки, коли скаржники усувають недоліки, виявлені Секретаріатом Суду в ході попередньої перевірки конституційних скарг і, як наслідок, Судом ухвалюються акти на їхню користь, досить пересічні. Так, з 1 січня по 31 грудня 2020 року скаржники повторно подали до Суду 130 конституційних скарг. З них 78 – за формою відповідали вимогам Закону та були розподілені між суддями Суду; за 6 – відкрито конституційне провадження⁹, (серед яких за 1 конституційною скаргою конституційне провадження закрито¹⁰).

Також у 2020 році було відкрито конституційне провадження та ухвалено рішення за 1 конституційною скаргою, яка надійшла до Суду повторно у 2019 році^{11,12}.

Згадана інформація свідчить про те, що в тих випадках, коли конституційна скарга має певні перспективи, але одночасно не позбавлена серйозних недоліків, для заявника прийнятніше

⁷ Див. пункт 6 частини другої статті 44, частину другу статті 57: Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 року № 2136-VIII (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text> (28.12.2020).

⁸ Там само.

⁹ Йдеться про ухвалу Першої колегії суддів Першого сенату Конституційного Суду України від 4 березня 2020 року № 48-1(I)/2020, ухвалу Першої колегії суддів Другого сенату Конституційного Суду України від 29 квітня 2020 року № 88-1(II)/2020, ухвалу Другої колегії суддів Першого сенату Конституційного Суду України від 19 червня 2020 року № 128-2(I)/2020, ухвалу Першої колегії суддів Першого сенату Конституційного Суду України від 23 вересня 2020 року № 211-1(I)/2020, ухвалу Третьої колегії суддів Першого сенату Конституційного Суду України від 29 вересня 2020 року № 216-3(I)/2020, ухвалу Другої колегії суддів Другого сенату Конституційного Суду України від 6 жовтня 2020 року № 221-2(II)/2020. Статистична інформація щодо результатів опрацювання конституційних скарг, що надійшли до Конституційного Суду України, з 1 січня по 31 грудня 2020 року. Матеріали Секретаріату Конституційного Суду України..

¹⁰ Ухвала Другого сенату Конституційного Суду України від 30 вересня 2020 року № 20-уп(II)/2020. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/20_yn2_2020.pdf (28.12.2020).

¹¹ Рішення Першого сенату Конституційного Суду України від 22 липня 2020 року № 8-р(I)/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va08p710-20#Text> (28.12.2020).

¹² Статистична інформація щодо результатів опрацювання конституційних скарг, що надійшли до Конституційного Суду України, з 1 січня по 31 грудня 2020 року. Матеріали Секретаріату Конституційного Суду України.

отримати повідомлення Секретаріату Суду разом з повернутою конституційною скаргою та оперативно виправити помилки, аніж отримати ухвалу про відмову у відкритті провадження, яка оскарженню не підлягає.

Передбачаючи певну скептичність, а можливо, й негативну конотацію щодо наведеного матеріалу, дозволю собі зазначити для порівняння статистичну інформацію Федерального Конституційного Суду Німеччини з питань надходження та опрацювання звернень у 2019 році, оскільки станом 28.01.2021 інформації щодо надходження та опрацювання звернень, що надійшли до Федерального Конституційного Суду Німеччини у 2020 році, на офіційному вебсайті немає.

Так, у Федеральному Конституційному Суді Німеччини в 2019 році з загальної кількості 8755 звернень 3720 (39%) взагалі не були кваліфіковані апаратом як звернення до суду (а як вимоги надати довідку з тих чи інших питань провадження, листи загального характеру, що виражають думки громадян, анонімні листи, циркуляри та ін.). З залишку 5035 скарг і запитів передано для подальшого провадження після направлення повідомлень скаржникам апаратом 1931 (38%). Лише 978 звернень (19%) були одразу передані в т.з. реєстр проваджень як такі, що відповідали мінімальним вимогам, а 2126 звернень (42%) так і були залишені в загальному реєстрі, тобто не були розглянуті¹³. Така статистика у відсотковому співвідношенні не суттєво відрізняється від тієї, про яку йшлося вище.

Таким чином, механізм законодавчого врегулювання попередньої перевірки конституційних скарг Секретаріатом Суду та відповідна правозастосовна практика з цих питань не так допомагають уникнути перевантаження Суду скаргами, які не відповідають за формою вимогам Закону, як надають можливість суб'єктам права на конституційну скаргу усунути формальні недоліки клопотання та привести його у відповідність до вимог Закону, що є необхідною умовою для подальшого розгляду конституційної скарги.

Вимоги до конституційної скарги

Повертаючись до вимог Закону щодо конституційної скарги, зазначу, що вони встановлюються положеннями статті 55, 56, частини першої статті 74 Закону¹⁴. На цих вимогах пропоную зупинитися детальніше та розглянути їх через призму розуміння самим Судом в контексті так званих „відмовних ухвал“.

1. Зважаючи на правову дефініцію поняття „конституційної скарги“, припис частини першої статті 55 Закону визначає такі обов'язкові складові, що формують поняття конституційної скарги:

- це є письмове клопотання;
- порушене питання стосується конституційності закону України, а не іншого акта, і тому Суд, аналізуючи приписи Конституції України та Закону, цілком справедливо зазначає, що

Згідно зі статтею 151-1 Конституції України, частиною першою, пунктами 5, 6 частини другої статті 55, частиною першою статті 56 Закону України „Про Конституційний Суд України“ особа може подати конституційну скаргу лише щодо конституційності закону України, а не іншого акта¹⁵.

На відміну від моделі повної конституційної скарги, де оскарженню підлягає будь-який акт публічної влади, в Україні запроваджена обмежена модель нормативної конституційної скарги, а тому дії чи бездіяльність органів державної влади, рішення судів у системі судоустрою України, підзаконні та індивідуальні акти до Конституційного Суду не оскаржуються. Бесчастний В.М. та Запорожець В.І. досить влучно зазначають, що така модель оскарження неповною мірою дозволяє розкрити потенціал конституційної скарги як ефективного національного засобу юридичного

¹³ Federal Constitutional Court. Annual Statistics 2019.

URL: https://www.bundesverfassungsgericht.de/DE/Verfahren/Jahresstatistiken/2019/statistik_2019_node.html (28.12.2020).

¹⁴ Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 року № 2136-VIII (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text> (28.12.2020).

¹⁵ Див., зокрема, ухвалу Першого сенату Конституційного Суду України від 13 червня 2018 року № 20-у(І)/2018. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/20-y_2018.pdf (28.12.2020).

захисту, тому в умовах розвитку та підвищеної уваги до механізму захисту прав і свобод людини найбільш оптимальним та актуальним є запровадження нормативної моделі інституту конституційної скарги, яка передбачає можливість оскарження на предмет відповідності Конституції України (конституційності) законів України та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України та Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, а в перспективі — й моделі повної конституційної скарги¹⁶;

- оспорюваний закон (його окремі положення) був застосований в остаточному судовому рішенні у справі скажника, натомість конституційна скарга щодо перевірки на відповідність Конституції України положень закону України, які не були застосовані в остаточному судовому рішенні у справі суб'єкта права на конституційну скаргу, визнається такою, що не відповідає вимогам частини першої статті 55 Закону¹⁷.

За загальним правилом, з метою подання конституційної скарги під остаточним судовим рішенням слід розуміти ухвалене в порядку апеляційного перегляду судове рішення, яке набрало законної сили, а в разі передбаченої законом можливості касаційного оскарження -- судове рішення, винесене в порядку касаційного перегляду. При цьому Суд з метою захисту порушених прав скажників неодноразово розглядав як остаточне судове рішення у справі акти судів першої інстанції, які не підлягають апеляційному оскарженню (наприклад, ухвали слідчих суддів за Кримінальним процесуальним кодексом України¹⁸). Відтак, значущість питань, які вирішуються слідчими суддями, та можливість суттєвого впливу на обсяг конституційних прав людини дозволяють особі звертатися до Суду й у тих випадках, коли справу по суті ще не розглянуто.

Словосполучення „в її справі“ вказує на те, що застосування судом закону України має стосуватися саме особи, щодо якої суд вирішив питання про її права чи обов'язки, а тому всі інші особи, щодо яких суд таких питань не вирішував, не можуть подати конституційну скаргу. Іншими словами, згадане словосполучення відмежовує конституційну скаргу від *actio popularis*, тобто від так званої „скарги на користь громадськості“.

Відповідно до статті 8 Закону, яка встановлює межі повноважень Суду, він розглядає питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) чинних актів (іх окремих положень).

Водночас з метою захисту та відновлення прав особи Суд розглядає питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) акта (його окремих положень), який втратив чинність, але продовжує застосовуватись до правовідносин, що виникли під час його чинності¹⁹.

Що це означає з практичної точки зору? Для прикладу, з дня набрання чинності Кримінальним процесуальним кодексом України втратив чинність Кримінально-процесуальний кодекс України 1961 року із наступними змінами, однак Перехідні положення чинного Кримінального процесуального кодексу України містять ряд положень щодо необхідності застосування приписів Кримінально-процесуального кодексу України 1961 року (акта, який втратив чинність) при вирішенні тих чи інших питань кримінального провадження, зокрема судами²⁰.

Якщо звернутися до практики Суду з цього питання, то в одній з ухвал про відкриття провадження у справі він зазначає, що:

¹⁶ Бесчастний В. М., Запорожець В. І. Інститут конституційної скарги в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. Правовий часопис Донбасу. 3 (72). 2020. С. 9-20.

¹⁷ Див., зокрема, ухвалу Другої колегії Другого сенату Конституційного Суду України від 18 квітня 2018 року №109-2(II)/2018. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/109-2ii_2018.pdf (28.12.2020).

¹⁸ Наприклад, як убачається з Рішення Конституційного Суду України від 25 червня 2019 року № 7-р/2019, конституційні скарги скажників щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення частини п'ятої статті 176 Кримінального процесуального кодексу України скажниками подавалися щодо приписів Кримінального процесуального кодексу України, які застосовувалися слідчими суддями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-19#Text> (28.12.2020).

¹⁹ Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 року № 2136-VIII (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text> (28.12.2020).

²⁰ Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n2547> (28.12.2020).

За приписом частини першої статті 96 Конституції України Державний бюджет України затверджується щорічно Верховною Радою України на період з 1 січня по 31 грудня, а за особливих обставин – на інший період. Отже, закони про Державний бюджет України мають визначений Конституцією України строк дії, і після закінчення бюджетного року їх норми втрачають чинність. Таким чином, оспорювані положення Закону № 80 та Закону № 928 втратили чинність. Однак згідно з частиною другою статті 8 Закону України „Про Конституційний Суд України“ з метою захисту та відновлення прав особи Конституційний Суд України розглядає питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) акта (його окремих положень), який втратив чинність, але продовжує застосовуватись до правовідносин, що виникли під час його чинності.

З аналізу долучених до конституційної скарги матеріалів вбачається, що правовідносини, щодо яких Клименко О.В. звертався до суду, виникли під час дії Закону № 80 та Закону № 928.

Отже, є підстави для відкриття конституційного провадження у цій справі²¹.

У згаданій ухвалі Суд лише констатував, що правовідносини, щодо яких скаржник звертався до суду, виникли під час дії оспорюваних приписів законодавчих актів, однак зовсім нічого не сказав про те, що вони продовжують застосовуватись до цих правовідносин. Ймовірно, у зв'язку з цим згодом змінив свою думку та закриття провадження у справі, обмежившись лише словами про те, що

Оскільки Закон № 80 та Закон № 928 втратили чинність після закінчення бюджетного періоду, то наведене є підставою для закриття цієї справи згідно з пунктом 5 статті 62 Закону України „Про Конституційний Суд України“ – втрата чинності актом (його окремими положеннями), щодо якого порушено питання відповідності Конституції України²².

2. Як і в будь-якому іншому процесуальному документі, в конституційній скарзі необхідно зазначити прізвище, ім'я, по батькові (за наявності) скаржника, адресу зареєстрованого місця проживання (для іноземця чи особи без громадянства – місця перебування); для юридичної особи – її повну назву та місцезнаходження, а також номери засобу зв'язку, адреси електронної пошти, якщо такі є.

3. Звертаючись до Суду, скаржник повинен вирішити питання щодо необхідності участі в його справі представників; Закон не передбачає обов'язкової участі представника і надає заявнику можливість самостійно захищати свої права та законні інтереси в конституційному провадженні. А тому наступною вимогою до конституційної скарги є зазначення відомостей про уповноважену особу, що діє від імені суб'єкта права на конституційну скаргу (у разі наявності такої). При цьому Суд на своєму офіційному вебсайті звертає увагу на те, що довіреність чи ордер, які видаються представнику, мають бути складені таким чином, який засвідчував би його право представляти інтереси суб'єкта права на конституційну скаргу саме у Суді²³.

4. Суб'єкт права на конституційну скаргу в тексті свого клопотання повинен зазначити короткий виклад остаточного судового рішення, в якому було застосовано відповідні положення закону України. У цьому розділі не варто наводити розлогий виклад вступної, описової, мотивувальної частин судового рішення, достатньо зазначити про основну мотивацію суду із вказівкою про застосування оспорюваного положення законодавчого акта та резолютивну частину.

5. Наступною вимогою до конституційної скарги є необхідність зазначення в ній опису перебігу розгляду відповідної справи в судах. Йдеться про хронологічний виклад звернень автора клопотання до судових установ із відповідними заявами та результати їхнього розгляду.

Ставнійчук М.І., Єзеров А.А., Запорожець В.І. та Терлецький Д.С. в даному розділі рекомендують зосередити увагу на відображенні особливостей застосування оспорюваного закону України

²¹ Ухвала Другої колегії Другого сенату Конституційного Суду України від 26 квітня 2018 року № 155-2(II). Матеріали Секретаріату Конституційного Суду України.

²² Ухвала Другого сенату Конституційного Суду України від 07 жовтня 2020 року № 21-уп(II). URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/21_yn2_2020.pdf (28.12.2020).

²³ Рекомендації щодо внесення до Конституційного Суду України конституційних скарг. URL: <http://ccu.gov.ua/publikaciya/rekomendaciyi-dlya-fizychnyh-ta-yurydychnyh-osib-shchodo-vnesennya-do-konstytuciynogo> (28.12.2020).

(його окремого положення) в судових рішеннях, адже остаточне судове рішення (для прикладу, рішення суду касаційної інстанції) може не містити безпосередніх посилань на оспорювану правову норму, а лише схвалювати висновки судів попередніх інстанцій, які базувалися на ній²⁴.

6. Автор клопотання повинен визначити предмет перевірки на конституційність, а саме зазначити конкретні положення закону України, які належить перевірити на відповідність Конституції України, та конкретні положення Конституції України, на відповідність яким належить перевірити закон України.

Приписи закону України, які належить перевірити на відповідність Конституції України, мають бути вказані максимально конкретно, а тому не варто ототожнювати відповідний припис закону України та статтю, в якій він міститься. З цього приводу Суд зазначає, що

у конституційній скарзі Заявник порушив питання неконституційності приписів статті 86 Закону № 1697-VII, проте не вказав, які конкретно з-поміж них безпосередньо стосуються, як він вважає, порушеного його права на пенсійне забезпечення. Зважаючи на те, що стаття 86 Закону № 1697-VII містить двадцять частин, а отже, регулює доволі широке коло правовідносин, є підстави дійти висновку, що Заявник не дотримав вимог, викладених у пункті 5 частини другої статті 55 Закону України „Про Конституційний Суд України“, тобто не конкретизував, які саме приписи статті 86 Закону № 1697-VII треба перевірити на відповідність Конституції України²⁵.

7. Автор конституційної скарги повинен навести аргументи щодо неконституційності закону України (його окремих положень) та зазначити про гарантоване Конституцією України право людини, яке зазнало порушення в результаті застосування оспорюваних положень закону.

Цілком очевидно, що конституційна скарга спрямована на охорону не всіх прав, а тільки тих, що визначені Конституцією України. Інші права (ті, що не визначені Основним Законом України) підлягають захисту судами у системі судустрою України, а гарантією згаданої охорони є приписи частини першої статті 55 Конституції України, за якими права і свободи людини і громадянина захищаються судом²⁶.

Судом з цього приводу зазначається зокрема таке:

Конституційна скарга насамперед є засобом захисту конституційних прав і свобод людини, порушених унаслідок застосування закону України, який суперечить Конституції України. Тобто обґрунтуванням тверджень щодо неконституційності закону України (його окремих положень) вважаються аргументи суб'єкта права на конституційну скаргу про те, що оспорюваний закон чи його окремі положення суперечать нормам розділу II „Права, свободи та обов'язки людини і громадянина“ Конституції України. Така суперечність може проявлятися у випадках, коли закон встановлює обмеження змісту чи обсягу конституційних прав і свобод або унеможлиблює їх реалізацію²⁷.

Водночас за частиною першою статті 22 Основного Закону України права і свободи людини і громадянина, закріплені цією Конституцією, не є вичерпними²⁸. Це означає, що каталог прав людини, закріплений розділом II згаданого акта, не є закритим. Йдеться про імпліцитні права, тобто ті, які прямо не закріплені в тексті Основного Закону України, але впливають з нього.

Показовою в цьому контексті є справа за конституційною скаргою Хліпальської Віри Василівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини другої статті 26 Закону України „Про виконавче провадження“ (щодо забезпечення державою виконання судового

²⁴ Ставнійчук М. І., Єзеров А. А., Запорожець В. І., Терлецький Д. С. Конституційна скарга в діяльності адвоката. Х.: Фактор, 2019. 96 с.

²⁵ Ухвала Першої колегії суддів Першого сенату Конституційного Суду України від 3 вересня 2019 року № 225-1(І)/2019. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/225_11_2019.pdf (28.12.2020).

²⁶ Конституція України від 28 червня 1996 року (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (28.12.2020).

²⁷ Ухвала Другої колегії суддів Першого сенату Конституційного Суду України від 18 березня 2020 року № 63-2(І)/2020. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/63_21_2020.pdf (28.12.2020).

²⁸ Конституція України від 28 червня 1996 року (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (28.12.2020).

рішення). В поданій скарзі авторка стверджувала про порушення права „на примусове виконання остаточного судового рішення, винесеного на його користь національними судами України“ і „на недопущення дискримінації за майновим станом“. В своєму рішенні Суд за результатами розгляду згаданої справи дійшов висновку, що

<...> з огляду на статті 3, 8, частини першу, другу статті 55, частини першу, другу статті 129-1 Основного Закону України в аспекті гарантування на конституційному рівні права кожного на судовий захист та забезпечення державою виконання судового рішення, відсутність у стягувача як особи, на користь якої ухвалене судове рішення, фінансової можливості сплатити авансовий внесок не повинна перешкоджати реалізації його права на виконання судового рішення, особливо коли боржником за цим рішенням є державний орган. У чинному правовому регулюванні має бути встановлений такий порядок сплати авансового внеску особою, на користь якої ухвалене судове рішення, який забезпечив би в усіх випадках і за будь-яких умов повне й своєчасне виконання такого рішення та його обов'язковість²⁹.

Таким чином, відсутність в розділі II „Права, свободи та обов'язки людини і громадянина“ Конституції України прямої вказівки на „право на виконання судового рішення“ зовсім не означає, що таке право не гарантоване Основним Законом України, про що свідчить зазначене рішення Суду та висновки, які в ньому містяться.

8. Положеннями Закону на автора клопотання покладено обов'язок зазначити усі відомості про документи та матеріали, на які є посилання в конституційній скарзі, та надати їхні копії. Вони мають бути зазначені у переліку документів і матеріалів, що додаються; всі зазначені у переліку позиції мають бути у наявності.

В практиці Суду були випадки, коли в ухвалах про відмову у відкритті провадження зазначалося про ненадання скаржниками витягів із законів з текстом оспорюваних положень, з Конституції України, з рішень самого Суду, Європейського суду з прав людини, на які є посилання у конституційній скарзі³⁰. З цього приводу слід зазначити, що такі „недоліки“ не були самостійною підставою для відмови у відкритті провадження, та й за останній рік „відмовні ухвали“ з цих підстав не зустрічалися в практиці Суду. Цілком очевидно, що в згаданих вимогах не йдеться про необхідність надання скаржниками загальнодоступних законодавчих та інших актів.

9. До матеріалів конституційної скарги обов'язково має бути долучено копію остаточного судового рішення у справі суб'єкта права на конституційну скаргу, засвідчену в установленому порядку судом, що його ухвалив.

Суд в своїх ухвалах про відмову у відкритті провадження категорично стверджує, що відсутність у матеріалах справи належним чином засвідченої копії остаточного судового рішення у справі суб'єкта права на конституційну скаргу є істотним формальним недоліком та підставою для повернення конституційної скарги автору клопотання керівником Секретаріату Конституційного Суду України, як це передбачено абзацом першим частини третьої статті 57 Закону³¹.

Отже, долучення ксерокопії, фотокопії з належним чином засвідченої копії, витягів з Єдиного державного реєстру судових рішень не вважатиметься дотриманням цієї вимоги Закону. Водночас зустрічаються поодинокі випадки ухвал про відмову у відкритті провадження з висновками про недотримання згаданих вимог Закону з огляду на засвідчення остаточного судового рішення не судом, що його ухвалив, а судом першої інстанції³². Доволі суперечливо, адже після повернення

²⁹ Рішення Другого сенату Конституційного Суду України від 15 травня 2019 року № 2-р(II)/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-19#Text> (28.12.2020).

³⁰ Див., зокрема, ухвалу Другої колегії суддів Першого сенату Конституційного Суду України від 6 квітня 2018 року № 37-2(I)/2018. URL: <http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/37-2i2018.pdf> (28.12.2020).

³¹ Див., зокрема ухвалу Третьої колегії суддів Першого сенату Конституційного Суду України від 12 квітня 2018 року № 79-3(I)/2018. URL: <http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/79-3i2018.pdf> (28.12.2020).

³² Див., зокрема ухвалу Третьої колегії суддів Першого сенату Конституційного Суду України від 3 липня 2019 року № 189-3(I)/2019. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/189_31_2019.pdf (28.12.2020).

судових справ із судів апеляційної чи касаційної інстанції копії судових рішень цих судів, а також інші матеріали справи видаються судом першої інстанції³³.

Окремо варто зазначити, що статтею 74 Закону встановлено, що конституційна скарга подається і провадження у Суді ведеться державною мовою.

При цьому учасники конституційного провадження, які не володіють державною мовою, мають своєчасно заявити клопотання про участь у справі перекладача. Такі учасники конституційного провадження можуть запропонувати Суду кандидатуру перекладача, надавши документи на підтвердження його кваліфікації³⁴.

Суб'єкти права на конституційну скаргу

Попри те, що положеннями статті 55 Конституції України право звернутись із конституційною скаргою до Конституційного Суду України з підстав, установлених цією Конституцією, та у порядку, визначеному законом, гарантовано кожному³⁵, припис абзацу другого статті 56 Закону виключає зі списку суб'єктів права на конституційну скаргу юридичних осіб публічного права³⁶.

Як відомо, частина друга статті 81 Цивільного кодексу України виокремлює (залежно від порядку створення) юридичних осіб приватного та публічного права³⁷. Суб'єктами права на конституційну скаргу, безперечно, є юридичні особи приватного права (громадські організації, профспілки, релігійні організації, благодійні фонди, господарські товариства тощо), що відповідає розумінню конституційної скарги як одного з інструментів захисту прав особи від втручання держави.

Юридичні ж особи публічного права, тобто такі, що створюються розпорядчим актом Президента України, органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, не можуть ініціювати подання конституційної скарги.

Однак, на думку професійної спільноти, Закон в цій частині є недосконалим, а право на конституційну скаргу слід визнати й за окремими юридичними особами публічного права, зокрема за органами місцевого самоврядування, комунальними та державними підприємствами тощо.

Так, в європейській правовій доктрині загальноновизнано, що юридичні особи є носіями людських прав тією мірою, якою вони сумісні з їх статусом та відповідають їх природі. Існує думка про те, що подання юридичними особами публічного права конституційної скарги суперечитиме її правовій природі, однак, зважаючи на специфіку діяльності окремих юридичних осіб, це правило може містити деякі винятки.

Якщо послуговуватися вказівками Європейського суду з прав людини, право на звернення можуть мати і юридичні особи публічного права, які користуються достатньою інституційною та операційною незалежністю. На прикладі справи *Ukraine-Tyumen v. Ukraine* (2007) можемо спостерігати як філігранно Європейський суд з прав людини застосовує правило *locus standi* стосовно підприємства-скаржника, констатує, що,

<...> юридична особа, „яка вважає себе потерпілою від порушення однією з Високих Договірних Сторін прав, викладених у Конвенції або протоколах до неї“ може звертатися до Суду, якщо така юридична особа є „неурядовою організацією“ в розумінні статті 34 Конвенції. Термін „урядова організація“, на відміну від „неурядової організації“, поширюється на юридичних осіб, які беруть участь у здійсненні владних повноважень чи виконують публічну функцію під контролем Уряду (див. рішення у справі *Radio France and Others v. France*, № 53984/00, ECHR 2003-X). Вирішуючи

³³ Див розділ XI „Засвідчення та видавання копій судових рішень і документів“: Про затвердження Інструкції з діловодства в місцевих та апеляційних судах України. Наказ Державної судової адміністрації України від 20.08.2019 № 814 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0814750-19#Text> (28.12.2020).

³⁴ Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 року № 2136-VIII (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text> (28.12.2020).

³⁵ Конституція України від 28 червня 1996 року (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (28.12.2020).

³⁶ Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 року № 2136-VIII (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text> (28.12.2020).

³⁷ Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (28.12.2020).

питання, чи належить певна юридична особа до однієї з вищезазначених категорій, Суд має взяти до уваги її юридичний статус, характер її діяльності, контекст здійснення такої діяльності та ступінь незалежності особи від публічної влади.

Суд зазначає, що згідно з українським законодавством та положеннями установчого договору заявник є інституційно автономним. У своїй діяльності він керується законодавством, що регулює діяльність господарських товариств, та перебуває під контролем та управлінням своїх засновників (див. пункти 9 та 18 вище). Навіть припускаючи, що державі досі належить приблизно третина статутного капіталу заявника, не було наведено жодних доказів того, що держава має перевагу в управлінні підприємством порівняно з іншими акціонерами. Більше того, нічого у цій справі не доводить, що заявник здійснює інші ніж підприємницькі види діяльності, незважаючи на те, що деякі положення установчого договору можна тлумачити як такі, що наділяють заявника публічною функцією, а саме функцією реалізовувати „міжурядові рішення“ в сфері підприємницької співпраці.

Відповідно, Суд доходить висновку, що заявник є „неурядовою організацією“ в розумінні статті 34 Конвенції, і що заперечення Урядом мають бути відхилені³⁸.

Переконалий, що й Конституційний Суд може робити певні обґрунтовані виключення з цього правила задля уникнення дискримінаційного обмеження права на конституційну скаргу. Зокрема, у справі за конституційною скаргою Акціонерного товариства „Державний ощадний банк України“ щодо відповідності Конституції України (конституційності) припису першого речення частини першої статті 1050 Цивільного кодексу України Суд, аналізуючи зміст приписів статей 84, 152, 153, 167 Цивільного кодексу України, зазначає, що

<...> держава може створити юридичну особу приватного права – акціонерне товариство як різновид підприємницького товариства, що діє з метою одержання прибутку, та брати участь у його діяльності на загальних підставах або ж із особливостями, установленними законом.

Прикметною відмінністю між підприємницькими товариствами як юридичними особами приватного права, у тому числі створеними державою, та державними підприємствами, навчальними закладами як юридичними особами публічного права є юридичний статус належного цим юридичним особам майна. У першому випадку майно належить юридичній особі на праві приватної власності (стаття 115 ЦК України, стаття 85 Господарського кодексу України (далі – ГК України), у другому – майно перебуває в державній власності та закріплено за юридичною особою на праві господарського відання чи оперативного управління (частини перша, третя статті 73, частина друга статті 74, частина третя статті 76, статті 136, 137 ГК України)³⁹.

В ухвалі про відкриття провадження у справі Суд формулює досить цікаві висновки та по суті критерії для віднесення юридичної особи до осіб публічного права, зазначаючи, що

<...> наявність розпорядчого акта органу державної влади щодо створення юридичної особи (частина друга статті 81 ЦК України) не є достатнім критерієм для віднесення юридичної особи, що її створено на підставі такого акта, до осіб публічного права. Урахуванню також підлягають, зокрема, мета, для досягнення якої створено юридичну особу, юридичний статус належного їй майна, наявність чи відсутність в юридичної особи владних повноважень, організаційна та майнова самостійність чи залежність від держави⁴⁰.

Верифікуючи приписи законодавчих актів з питань діяльності Акціонерного товариства „Державний ощадний банк України“ та його Статуту, Суд доходить до висновків, що Кабінет Міністрів України як вищий орган державного банку не має права ухвалювати рішення з питань діяльності державного банку, що не належать до його виключної компетенції, та не бере участі в

³⁸ Рішення Європейського суду з прав людини від 22 листопада 2007 року у справі «Україна-Тюмень» проти України». URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22languageisocode%22:%22UKR%22,%22appno%22:\[%2222603/02%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-171834%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22languageisocode%22:%22UKR%22,%22appno%22:[%2222603/02%22],%22documentcollectionid%22:[%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-171834%22]}) (28.12.2020).

³⁹ Ухвала Другої колегії суддів Другого сенату Конституційного Суду України від 06 жовтня 2020 року № 221-2(II). Матеріали Секретаріату Конституційного Суду України.

⁴⁰ Там само.

поточному управлінні державним банком, Акціонерне товариство „Державний ощадний банк України“ користується організаційною та майновою самостійністю, здійснює ту саму діяльність, що й будь-який інший акціонерний банк, акціонером якого держава не є, а також не наділений жодними владними повноваженнями, є юридичною особою приватного права, а отже, належним суб'єктом права на конституційну скаргу⁴¹.

Повертаючись до вимог Закону щодо суб'єкта права на конституційну скаргу, слід зазначити, що ті ж приписи статті 56 Закону встановлюють особливості підписання конституційної скарги для фізичних та юридичних осіб.

Так, конституційна скарга має бути підписана суб'єктом права на конституційну скаргу особисто. Водночас в цій частині Закон містить винятки та надає право підписати конституційну скаргу уповноваженій в установленому законом порядку особі, яка діє від імені суб'єкта права на конституційну скаргу в тому випадку, коли останній, будучи дієздатною фізичною особою, за станом здоров'я або фізичною вадою не в змозі це зробити самостійно. В такому випадку до клопотання мають бути додані документи, які підтверджували б той факт, що суб'єкт права на конституційну скаргу за станом здоров'я або фізичною вадою не в змозі особисто підписати конституційну скаргу⁴². Прикметно, що в одній із ухвал про відмову у відкритті провадження у справі Суд, в контексті оцінки доводів представника зазначає, що

<...> „самостійно звернутися до Конституційного Суду Аксьонов А.А. не має можливості, так як за станом здоров'я проходить медичне стаціонарне лікування тяжкої онкологічної хвороби у м. Баден-Баден Німеччина“. На підтвердження цього до конституційної скарги долучено копію медичної довідки та її переклад українською мовою.

Однак в конституційній скарзі та доданій до неї медичній довідці не міститься відомостей про те, що Аксьонов А.А. за станом здоров'я або фізичною вадою не в змозі особисто підписати конституційну скаргу⁴³.

Конституційну скаргу юридичної особи підписує уповноважена на це особа, повноваження якої має бути підтверджено установчими документами цієї юридичної особи та актом про призначення (обрання) на посаду уповноваженої особи⁴⁴. Такі документи в обов'язковому порядку додаються до матеріалів конституційної скарги

Умови прийнятності конституційної скарги

Критерії прийнятності конституційної скарги закріплені статтею 77 Закону, за якою конституційна скарга вважається прийнятною за умов її відповідності вимогам, передбаченим статтями 55, 56 Закону, про які йшлося раніше, та інших умов, які досліджуються колегіями (в певних випадках сенатами) Суду під час вирішення питання щодо відкриття провадження у справі. На них зупинимося детальніше.

Перш за все, конституційну скаргу може бути подано, якщо особою вичерпано всі національні засоби юридичного захисту (за наявності ухваленого в порядку апеляційного перегляду судового рішення, яке набрало законної сили, а в разі передбаченої законом можливості касаційного оскарження – судового рішення, винесеного в порядку касаційного перегляду)⁴⁵.

Повністю розділяю думку Ставнічук М.І., Єзерова А.А., Запорожця В.І. та Терлецького Д.С. стосовно того, що причиною встановлення такої вимоги є функція конституційної скарги як надзвичайного та субсидіарного засобу правового судового захисту, адже за чинним процесуальним законодавством суд загальної юрисдикції, розглядаючи справу та дійшовши до висновку, що закон чи інший правовий акт суперечить Конституції України, вправі не застосовувати такий закон чи

⁴¹ Там само.

⁴² Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 року № 2136-VIII (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text> (28.12.2020).

⁴³ Ухвала Третьої колегії суддів Першого сенату Конституційного Суду України від 13 вересня 2018 року № 285-3(I)/2018. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/285-31_2018.pdf (28.12.2020).

⁴⁴ Див. частину третю статті 56: Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 року № 2136-VIII (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text> (28.12.2020).

⁴⁵ Див. пункт 1 частини першої статті 77: там само.

інший правовий акт, а застосувати норми Конституції України як норми прямої дії. У такому випадку суд після винесення рішення у справі звертається до Верховного Суду для вирішення питання стосовно внесення до Конституційного Суду України подання щодо конституційності закону чи іншого правового акта, що віднесено до юрисдикції Конституційного Суду України⁴⁶.

Суд досить категоричний в застосуванні згаданої умови, адже жодного виключення щодо вичерпання всіх національних засобів юридичного захисту перед зверненням до Суду з конституційною скаргою в його правозастосовній практиці не було. Як правило, ухвали про відмову у відкритті провадження з цих підстав є однотипними, наприклад:

<...> відповідно до пункту 1 частини першої статті 77 Закону України „Про Конституційний Суд України“ конституційна скарга вважається прийнятною, якщо вичерпано всі національні засоби юридичного захисту.

З матеріалів справи вбачається, що Верховний Суд України постановою від 12 вересня 2017 року скасував ухвалу Вищого адміністративного суду України від 30 січня 2017 року і направив справу на новий розгляд до Вищого адміністративного суду України. Таким чином, автори клопотання не вичерпали всі національні засоби юридичного захисту⁴⁷.

Іноді Суд в своїх ухвалях про відмову у відкритті провадження у справі ототожнює „остаточне судові рішення“ та „вичерпання всіх національних засобів юридичного захисту“⁴⁸, що доволі дискусійно. Це обумовлено тим, що скаржник з тих чи інших причин може не оскаржити судові рішення або розгляд його скарги не відбутися. А тому це скоріше свідчитиме про невичерпання всіх національних засобів юридичного захисту, а не про відсутність остаточного рішення як такого, адже з огляду на процесуальне законодавство України у разі неоскарження рішення суду до суду вищої інстанції або спливу строків на таке оскарження воно набирає законної сили та підлягає виконанню.

Імперативна вимога щодо вичерпання всіх національних засобів юридичного захисту перед зверненням до Суду з конституційною скаргою та відсутність дискреції Суду з цих питань є доволі суперечливою, адже закон сам по собі може обмежувати права скаржника, а останній перебувати в статусі „жертви“ й без „апробації“ цього закону правозастосовними органами. Наприклад, „автоматичне“ застосування до особи заборон, передбачених Законом України „Про очищення влади“ від 16 вересня 2014 року № 1682-VII⁴⁹.

Тому в цій частині законодавче врегулювання підлягає доповненню щодо надання Суду певної межі розсуду з цього питання в контексті оцінки ефективності засобів юридичного захисту, які необхідно використати перед зверненням до Суду з конституційною скаргою.

Як правило, особа є достатньо обмеженою у часі подання конституційної скарги, а тому приписи пункту 2 частини першої статті 77 Закону однією з умов прийнятності конституційної скарги визначають трьохмісячний строк на звернення з конституційною скаргою з дня набрання законної сили остаточним судовим рішенням, у якому застосовано закон України (його окремі положення)⁵⁰.

У разі спливу строку на звернення з конституційною скаргою Суд традиційно визнає останню поданою з порушенням такого строку, наприклад:

Остаточним судовим рішенням у своїй справі автор клопотання вважає постанову Великої Палати Верховного Суду від 3 грудня 2019 року. Конституційна скарга прийнята оператором

⁴⁶ Ставнійчук М.І., Єзеров А.А., Запорожець В.І., Терлецький Д.С. Конституційна скарга в діяльності адвоката. Х.: Фактор, 2019. 96 с.

⁴⁷ Ухвала Першої колегії суддів Другого сенату Конституційного Суду України від 12 квітня 2018 року № 59-1(II)/2018. URL: <http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/59-1ii2018.pdf> (28.12.2020).

⁴⁸ Ухвала Третьої колегії суддів Другого сенату Конституційного Суду України від 10 серпня 2020 року № 166-3(II)/2020. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/166_32_2020.pdf (28.12.2020).

⁴⁹ Про очищення влади: Закон України від 16 вересня 2014 року № 1682-VII (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1682-18#Text> (28.12.2020).

⁵⁰ Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 року № 2136-VIII (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text> (28.12.2020).

поштового зв'язку для направлення до Конституційного Суду України 27 серпня 2020 року та фактично надійшла до нього 31 серпня 2020 року, отже, строк її подання пропущено.

Таким чином, автор клопотання не дотримав вимог пункту 2 частини першої статті 77 Закону України „Про Конституційний Суд України“, а його конституційна скарга є такою, що подана з порушенням встановленого цим законом строку⁵¹.

Водночас законодавець передбачив певні винятки із загального правила. Так, конституційна скарга може бути прийнята поза межами вимог, установлених пунктом 2 частини першої статті 77 Закону, якщо Суд визнає її розгляд необхідним із мотивів суспільного інтересу⁵².

Попри застосування згаданих приписів Закону Судом в своїх актах та визнання розгляду поданих конституційних скарг необхідним із мотивів суспільного інтересу, ані поняття „суспільного інтересу“, ані критеріїв, якими слід керуватися при його визначенні Суд не наводив, обмежуючись лише формальною вказівкою про суспільний інтерес порушених у скарзі питань. В перспективі хотілося б побачити правозастосовні акти Суду в контексті згаданого з „позитивним обґрунтуванням“.

Наукові розвідки щодо поняття та критеріїв „суспільного інтересу“ в контексті прийнятності конституційних скарг не стоять на місці, зокрема, Михайло Савчин виділяє три чинника, які можуть зумовити Суд прийняти рішення про розгляд конституційної скарги з мотивів суспільного інтересу, а саме:

а) предмет конституційної скарги стосується певної інституційної проблеми, яка існує в національному правопорядку та потребує свого вирішення, оскільки її подальше невирішення породжує типові порушення прав і свобод людини, які мають бути гарантовані конституційними засобами;

б) порушення певного основоположного права, гарантованого конституційними засобами, породжує настільки тяжкі і невідворотні наслідки для її носія (навіть, якщо вони не становлять певної інституційної проблеми для національного правопорядку) з огляду на порушення фундаментальних засад належної правової процедури, що це потребує невідкладного втручання Суду шляхом розгляду конституційної скарги;

в) існує необхідність уніфікації або зміни усталеної практики Суду, оскільки з матеріалів конституційної скарги видно, що існуюча практика застосування положень Конституції України має наслідком надмірне і непропорційне обмеження права, яке є предметом розгляду конституційної скарги⁵³.

Другий виняток із загального правила щодо строків подання конституційної скарги – це пропущення такого строку у зв'язку з тим, що суб'єкт права на конституційну скаргу не мав повного тексту судового рішення. В такому випадку він має право висловити у конституційній скарзі клопотання про поновлення пропущеного строку.

З правозастосовної практики Суду з цих питань вбачається, що, заявляючи таке клопотання, особа має надати Суду відповідну інформацію та навести належні докази⁵⁴. При цьому слід зважати, наскільки відтермінування в отриманні судового рішення реально впливає на строк подання конституційної скарги⁵⁵.

Окремо варто акцентувати увагу на тому, що Закон надає право Суду відмовити у відкритті конституційного провадження, визнавши конституційну скаргу неприйнятною, якщо зміст і

⁵¹ Ухвала Третьої колегії суддів Другого сенату Конституційного Суду України від 23 вересня 2020 року № 206-3(II)/2020. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/206_32_2020.pdf (28.12.2020).

⁵² Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 року № 2136-VIII (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text> (28.12.2020).

⁵³ Савчин М. Доктринальні проблеми запровадження конституційної скарги в Україні. Право України. 2018. № 12. С. 39-54.

⁵⁴ Див., зокрема, ухвалу Другої колегії суддів Першого сенату Конституційного Суду України від 9 липня 2018 року № 208-2(I)/2018. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/208-21_2018.pdf (28.12.2020).

⁵⁵ Див., зокрема ухвалу Другої колегії суддів Першого сенату Конституційного Суду України від 24 квітня 2018 року № 143-2(I)/2018. http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/143-21_2018.pdf (28.12.2020).

вимоги конституційної скарги є очевидно необґрунтованими або наявне зловживання правом на подання скарги⁵⁶.

Іншими словами, Суд, розглядаючи питання про відкриття провадження у справі за конституційною скаргою, має певні межі розсуду та може відмовити у відкритті провадження у справі у випадках, коли аргументи скажника є явно недостатніми для задоволення його вимог або ж коли вони не підтверджують кваліфікацію оспорюваних приписів законодавчих актів України як неконституційних тощо.

Аналіз практики Суду щодо розгляду конституційних скарг, зокрема так званих „відмовних ухвал“, дозволяє виділити певні критерії очевидної необґрунтованості, зокрема:

1. Не можуть бути покладені в основу обґрунтування неконституційності положень закону України твердження щодо розбіжностей у судовій практиці, виголошення незгоди із судовими рішеннями у справі, неправильне застосування судами норм матеріального права чи порушення процесуального тощо. Це зумовлюється тим, що вирішення питань, які пов'язані зі сферою правозастосування, не належать до повноважень Суду, на чому він неодноразово наголошував⁵⁷.

Суд у таких випадках зазначає про те, що перевірка законності і обґрунтованості ухвалених у конкретній справі судових рішень, в тому числі з точки зору правильності застосування судами оспорюваних законодавчих актів з урахуванням фактичних обставин, не входить до його повноважень⁵⁸.

2. Неналежне законодавче регулювання або його відсутність, необхідність заповнення прогалин у нормативно-правових актах, неузгодженість законодавчих актів між собою не може бути підставою для відкриття конституційного провадження у справі, оскільки внесення змін і доповнень до законів, узгодження їх положень між собою, як відомо, є прерогативою Верховної Ради України і не належить до повноважень Суду⁵⁹.

В контексті зазначеного, з огляду на усталену практику Суду⁶⁰, не будуть уважатися належними аргументами щодо неконституційності оспорюваного законодавчого акта вказівки на його недоцільність тощо, адже Суд, вирішуючи виключно правові питання, беззаперечно має утримуватися від розгляду питань політичної чи економічної доцільності, оскільки саме до відання законодавця належать повноваження щодо вирішення згаданих питань.

Наукова спільнота все активніше обговорює розгляд Судом питання щодо відповідності Конституції України законодавчих прогалин (упущень). З цього приводу маю зазначити, що цілком очевидно, що в низці випадків законодавча прогалина (упущення) може призводити до порушення конституційних прав особи, а відсутність в правовому регулюванні необхідного механізму реалізації основоположних прав може обмежувати ці права, що неприпустимо в демократичній та правовій державі. Певний доробок з цих питань у контексті розгляду конституційних скарг має і Суд⁶¹.

⁵⁶ Див. частину четверту статті 77: Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 року № 2136-VIII (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text> (28.12.2020).

⁵⁷ Див., зокрема, ухвалу Другого сенату Конституційного Суду України від 26 червня 2018 року № 23-у(II)/2018. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/23-u_2_2018.pdf (28.12.2020).

⁵⁸ Див., зокрема, ухвалу Першої колегії суддів Другого сенату Конституційного Суду України від 26 червня 2018 року № 201-1(II)/2018. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/201-12_2018.pdf (28.12.2020).

⁵⁹ Див., зокрема: ухвалу Другого сенату Конституційного Суду України від 26 червня 2018 року № 23-у(II)/2018. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/23-u_2_2018.pdf (28.12.2020); ухвалу Другого сенату Конституційного Суду України від 1 жовтня 2018 року № 38-у(II)/2018. Матеріали Секретаріату Конституційного Суду України.

⁶⁰ Див., зокрема, ухвалу Конституційного Суду України від 5 березня 1998 року № 15-у/98. URL: <http://ccu.gov.ua/docs/748> (28.12.2020).

⁶¹ Див. рішення Конституційного Суду України від 13 червня 2019 року № 4-р/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-19#Text> (28.12.2020); рішення Другого сенату Конституційного Суду України від 17 червня 2020 року № 4-р(II)/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va04p710-20#Text> (28.12.2020).

3. Припущення суб'єктів права на конституційну скаргу не можуть вважатися аргументами на підтвердження неконституційності положень закону України⁶², адже, як зазначалося раніше, конституційна скарга має містити вказівку на порушене право, а заявник перебувати в статусі „жертви“, якщо використовувати термінологію Європейського суду з прав людини.

Іншими словами, скаржник повинен продемонструвати, що застосування оспорюваної норми зумовило для нього настання негативних правових наслідків. В протилежному випадку, твердження автора клопотання про порушення його прав законом носитимуть абстрактний характер.

4. Цитування приписів Конституції України, змісту положень законів України, інших нормативно-правових актів, юридичних позицій Суду та рішень Європейського суду з прав людини без аргументації невідповідності Конституції України оспорюваних положень закону України не вважається належним обґрунтуванням⁶³. Цілком очевидно, що уникати цитування при аргументації конституційної скарги не потрібно, водночас одних лише цитат на підтвердження неконституційності оспорюваної норми недостатньо, а тому Суд спонукає скаржників до пошуку таких аргументів та їх змістовного збагачення.

Під складовими правового обґрунтування для цілей подання конституційної скарги традиційно розуміють тлумачення приписів Конституції України та оспорюваної норми, посилання на міжнародне право, рішення міжнародних судових установ, зокрема Європейського суду з прав людини, аналіз правозастосовної практики та доктринальних джерел, юридичні позиції самого Суду.

5. Відсутність демонстрації зв'язку норми закону з обмеженням права дає підстави дійти висновку, що конституційна скарга є очевидно необґрунтованою, а тому Суд цілком справедливо сформулював юридичну позицію, за якою особа, яка звертається до Суду, повинна не лише зазначити, а й аргументовано довести як саме закон (його окремі положення) обмежує чи порушує її конкретне конституційне право і що таке обмеження не відповідає Конституції України (є неконституційним)⁶⁴.

Постає цілком раціональне питання щодо стадії конституційного провадження, на якій має констатуватися таке „обмеження чи порушення конкретного конституційного права“. Більшою мірою схильюся до того, що для відкриття провадження у справі за конституційною скаргою скаржник повинен продемонструвати (сформулювати гіпотезу), що закон в той чи інший спосіб встановлює обмеження змісту чи обсягу конституційних прав і свобод, а перевірка цих аргументів є предметом конституційного провадження, тобто розгляду справи по суті.

Щодо зловживання правом на конституційну скаргу, варто зазначити, що в практиці Суду було лише декілька випадків, коли він застосував приписи щодо визнання неприйнятною конституційної скарги з цих мотивів. В одному з випадків Суд дійшов висновку, що має місце повторне звернення тієї самої особи з клопотанням щодо перевірки того самого положення закону України на відповідність тим самим положенням Конституції України⁶⁵. Ще в одному випадку Суд відмовив у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою з мотивів зловживання правом, аргументуючи це наявністю вже трьох ухвал про відмову у відкритті провадження у справі через пропуск строків на звернення та відсутності підстав для їх поновлення, а також розгляду конституційної скарги з мотивів суспільного інтересу⁶⁶.

⁶² Див., зокрема, ухвалу Другої колегії суддів Першого сенату Конституційного Суду України від 3 вересня 2019 року № 236-2(I)/2019 URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/236_21_2019.pdf (28.12.2020).

⁶³ Див., зокрема: ухвалу Першого сенату Конституційного Суду України від 7 листопада 2018 року № 55-у(I)/2018. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/55_u_1_2018.pdf (28.12.2020); ухвалу Другої колегії суддів Першого сенату Конституційного Суду України від 24 квітня 2019 року № 119-2(I)/2019. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/119_21_2019.pdf (28.12.2020).

⁶⁴ Див., зокрема: ухвалу Другого сенату Конституційного Суду України від 4 червня 2018 року № 10-у(II)/2018. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/10_u_2_2018.pdf (28.12.2020); ухвалу Першого сенату Конституційного Суду України від 13 червня 2018 року № 20-у(I). URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/20-u_2018.pdf (28.12.2020).

⁶⁵ Ухвала Першої колегії суддів Першого сенату Конституційного Суду України від 09 липня 2018 року № 213-1(I)/2018. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/213-11_2018.pdf (28.12.2020).

⁶⁶ Ухвала Першої колегії суддів Першого сенату Конституційного Суду України від 28 січня 2020 року № 20-1(I)/2020. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/20_11_2020.pdf (28.12.2020).

Підставами для відмови у відкритті провадження за конституційними скаргами Суд визнавав, крім згаданого: неналежність до повноважень Суду питань, порушених у конституційних скаргах⁶⁷; втрату чинності актом (його окремими положеннями), щодо якого порушено питання відповідності Конституції України⁶⁸; наявність рішення Суду щодо того самого предмета конституційної скарги⁶⁹; звернення до Суду неналежним суб'єктом⁷⁰ (пункти 1, 2, 5, 6 частини першої статті 62 Закону⁷¹).

Замість висновків

Свідомо уникаючи повторювання тих тез та висновків, які містяться в основній частині цього дослідження, лише зазначу, що сутнісне осмислення умов прийнятності конституційної скарги як науковою спільнотою, так і практикуючими юристами, безумовно, сприятиме більш ефективному використанню конституційної скарги як національного засобу юридичного захисту прав людини.

Глибоко переконаний, що саме розгляд конституційних скарг Судом та ухвалення ним рішень, спрямованих на захист гарантованих Конституцією України прав і свобод людини, стануть ефективним „каталізатором“ утвердження справжньої суспільної довіри з боку громадськості до Конституційного Суду як незалежної та авторитетної інституції.

⁶⁷ Див., зокрема, ухвалу Першої колегії суддів Другого сенату Конституційного Суду України від 26 лютого 2019 року № 44-1(II)/2019. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/44_12_2019.pdf (28.12.2020).

⁶⁸ Див., зокрема, ухвалу Третьої колегії суддів Другого сенату Конституційного Суду України від 22 липня 2020 року № 159-3(II)/2020. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/159_32_2020.pdf (28.12.2020).

⁶⁹ Див., зокрема, ухвалу Другої колегії суддів Другого сенату Конституційного Суду України від 28 жовтня 2020 року № 239-2(II)/2020. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/239_22_2020.pdf (28.12.2020).

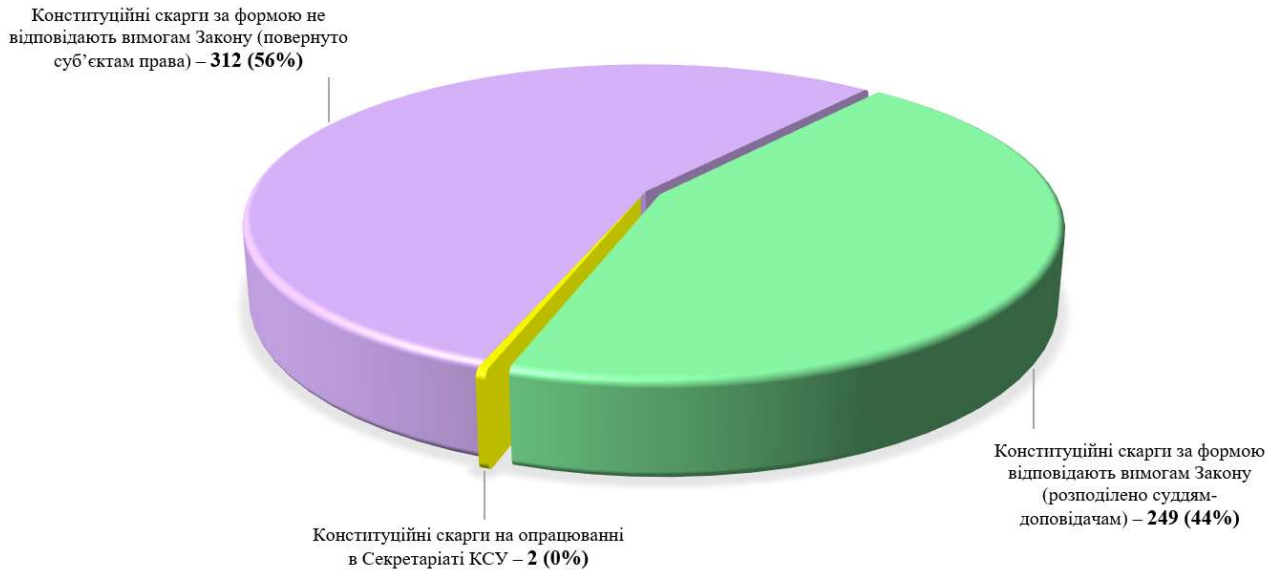
⁷⁰ Див., зокрема, ухвалу Другого сенату Конституційного Суду України від 24 червня 2019 року № 41-у(II)/2019. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/41_y2_2019.pdf (28.12.2020).

⁷¹ Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 року № 2136-VIII (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text> (28.12.2020).

Діаграма 1

Інформація щодо відповідності зареєстрованих у 2020 році конституційних скарг за формою вимогам Закону України „Про Конституційний Суд України“

станом на 31 грудня 2020 року

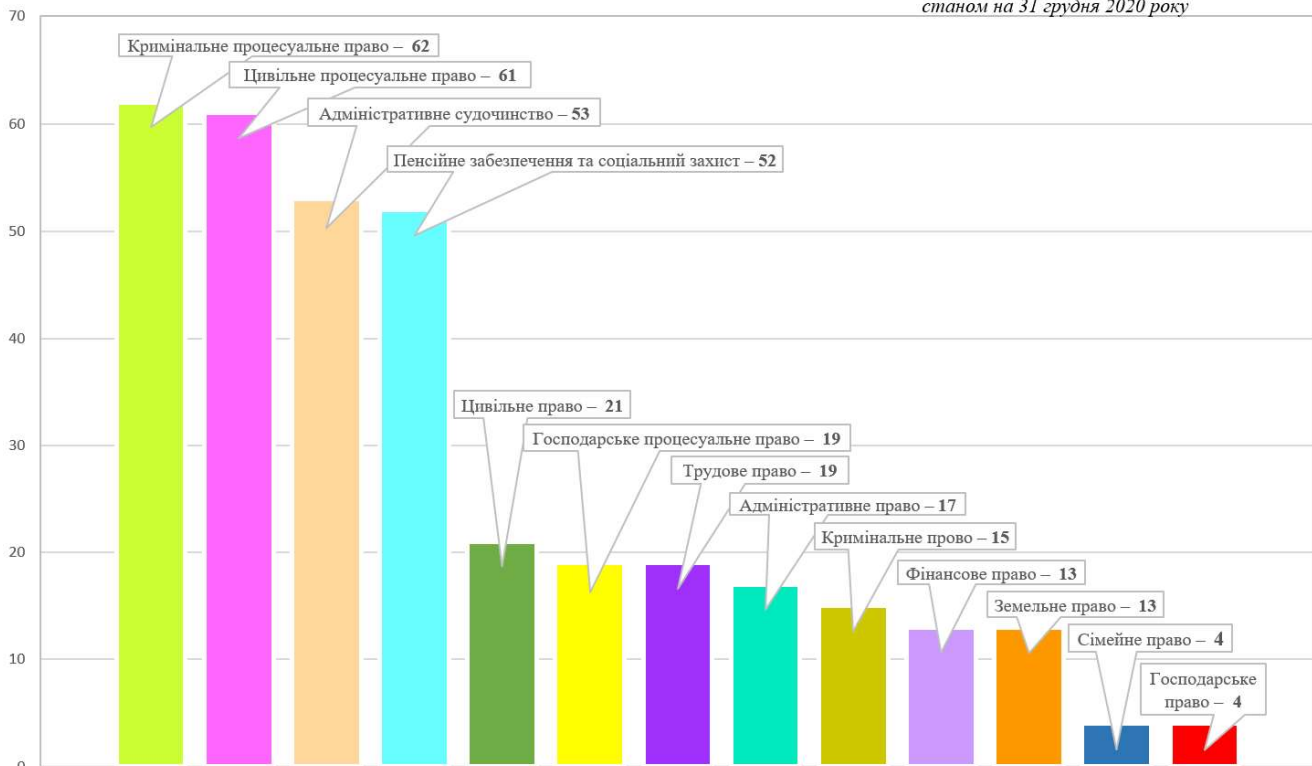

Загальна кількість конституційних скарг – 563

Діаграма 2

Питання, які найчастіше порушувались суб'єктами права в конституційних скаргах у 2020 році

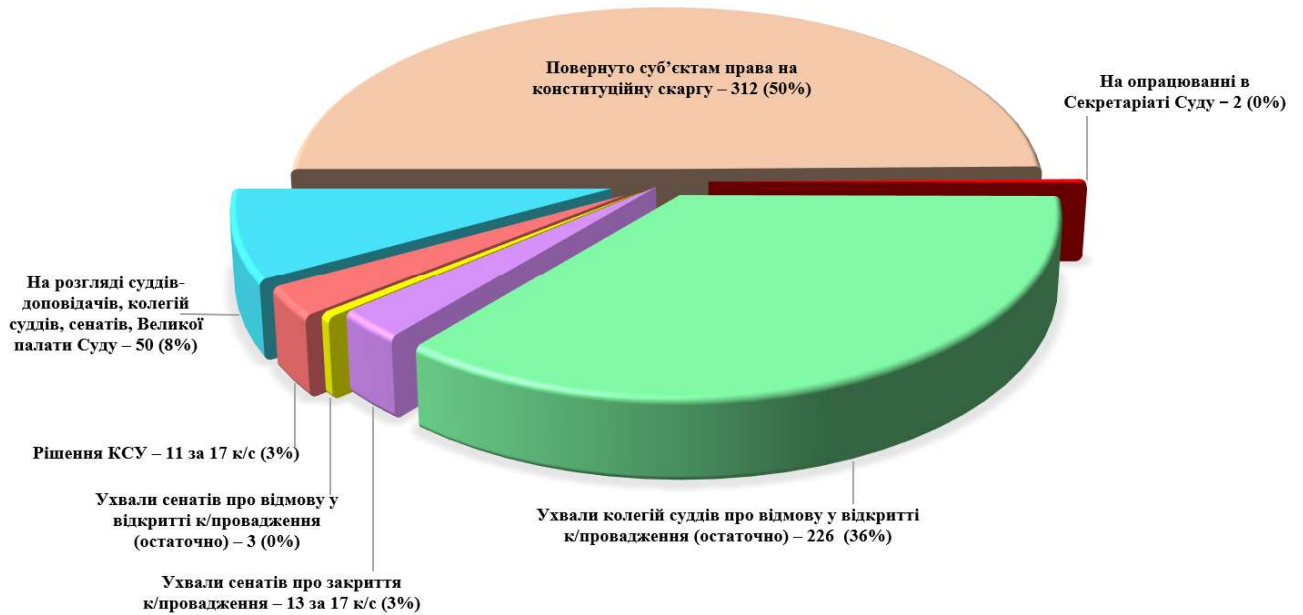
станом на 31 грудня 2020 року

Діаграма 3

Опрацювання, розгляд конституційних скарг попередніх років (залишок) та 2020 року реєстрації у Конституційному Суді України

станом на 31 грудня 2020 року

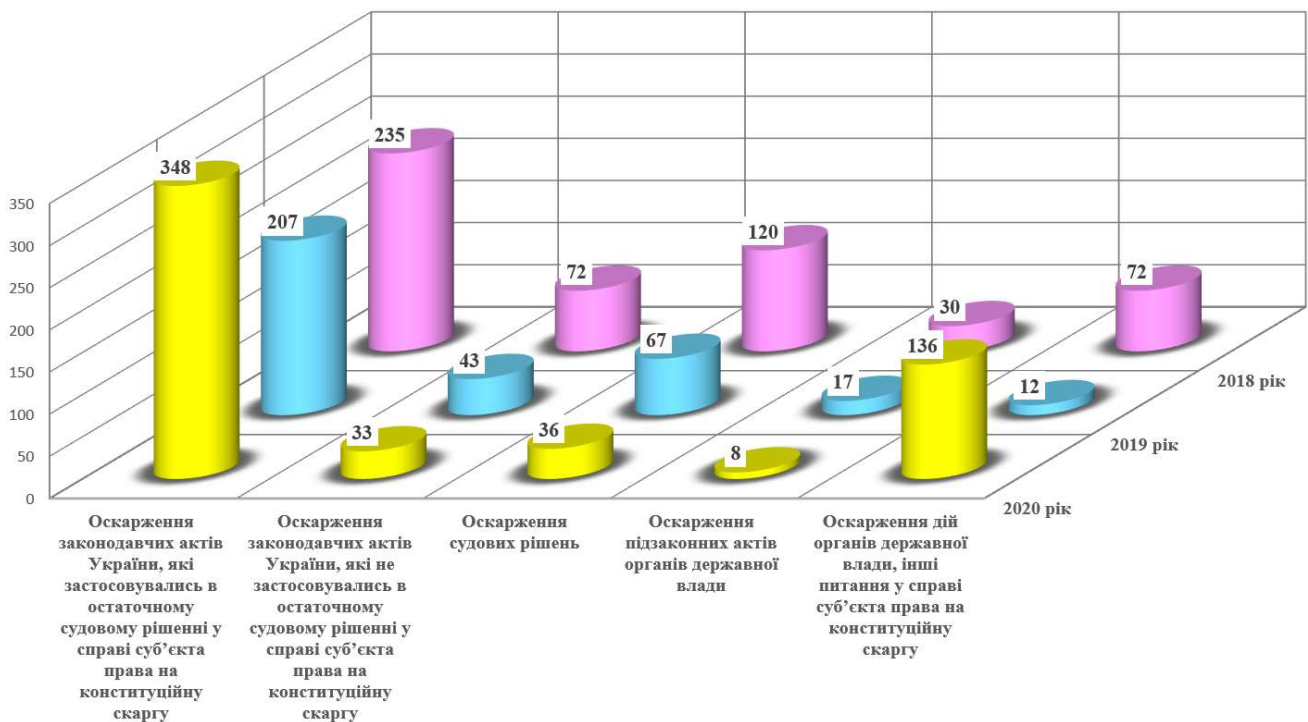

Загальна кількість конституційних скарг – 627

Діаграма 4

Питання, які найчастіше порушувались у конституційних скаргах 2020 року, що за формою не відповідали вимогам Закону України „Про Конституційний Суд України“

станом на 31 грудня 2020 року

Діаграма 5

Закони України (їх окремі положення), що найчастіше оспорювалися суб'єктами права у конституційних скаргах 2020 року

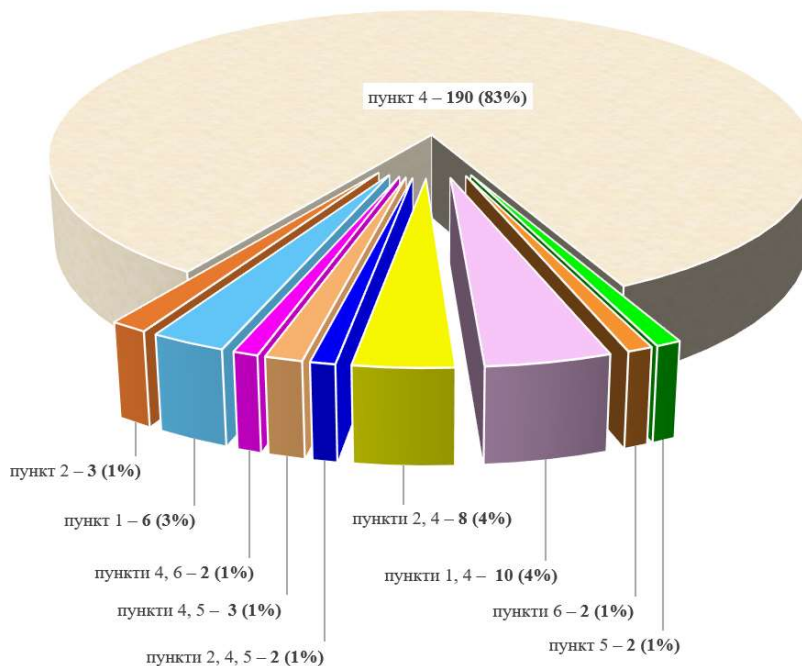
станом на 31 грудня 2020 року

Діаграма 6

Інформація про підстави для відмови у відкритті конституційного провадження у справах за конституційними скаргами відповідно до частини першої статті 62 Закону України „Про Конституційний Суд України“, наведені в ухвалах колегій суддів Суду

станом на 31 грудня 2020 року

Підставами для відмови у відкритті конституційного провадження у справі є:

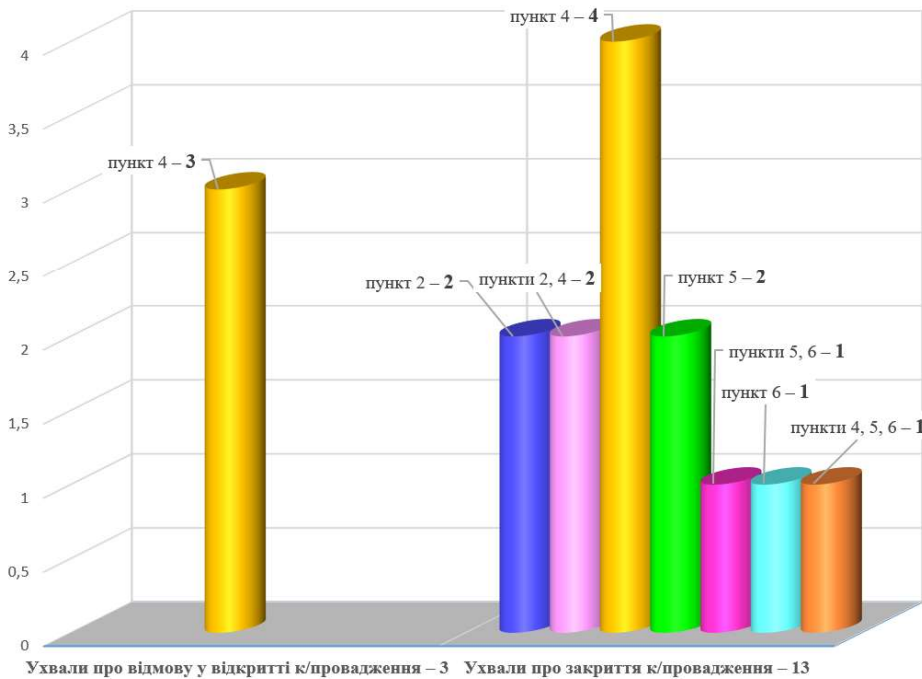
- п.1** - звернення до Суду неналежним суб'єктом;
- п.2** - неналежність до повноважень Суду питань, порушених у конституційній скарзі;
- п.4** - неприйнятність конституційної скарги;
- п.5** - втрата чинності актом (його окремими положеннями), щодо якого порушено питання відповідності Конституції України, крім випадків, передбачених частиною другою статті 8 цього Закону;
- п.6** - наявність рішення, висновку Суду щодо того самого предмета конституційного подання, конституційного звернення, конституційної скарги, а також ухвал Суду про відмову у відкритті конституційного провадження у справі або про закриття конституційного провадження у справі, якщо їх постановлено на підставі пунктів 1, 2 цієї частини.

Загальна кількість ухвал про відмову постановлених колегіями суддів КСУ одностайно – 226

Інформація про підстави для відмови у відкритті та закритті конституційного провадження у справах за конституційними скаргами відповідно до частини першої статті 62 Закону України „Про Конституційний Суд України“ в остаточних ухвалах сенатів Суду

Діаграма 7

станом на 31 грудня 2020 року

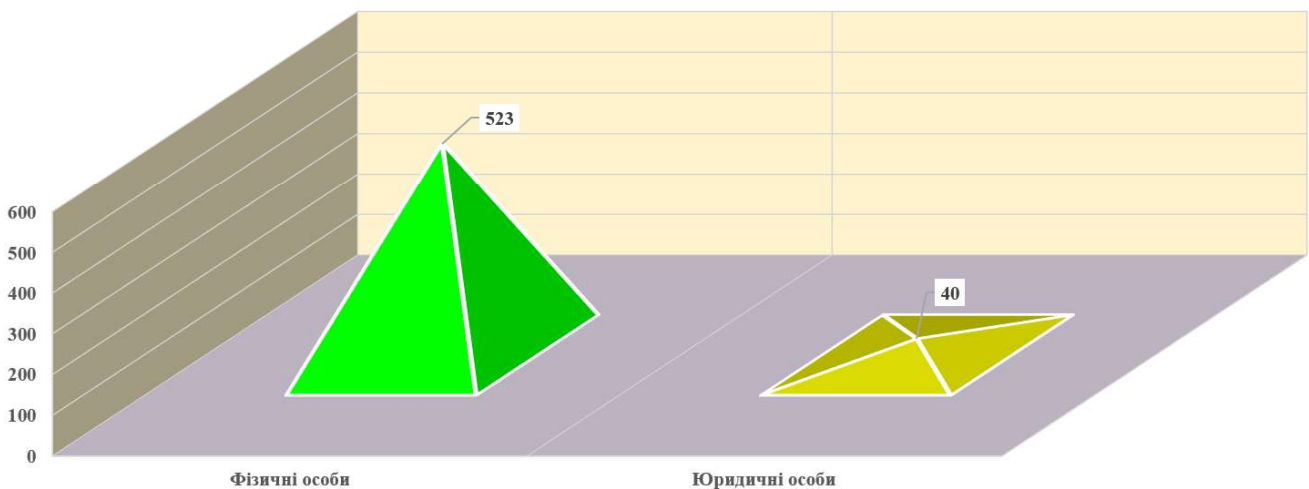
Підставами для відмови у відкритті конституційного провадження у справі є:

- пункт 2** - неналежність до повноважень Суду питань, порушених у конституційному поданні, конституційному зверненні, конституційній скарзі;
- пункт 4** - неприйнятність конституційної скарги;
- пункт 5** - втрата чинності актом (його окремими положеннями), щодо якого порушено питання відповідності Конституції України, крім випадків, передбачених частиною другою статті 8 цього Закону;
- пункт 6** - наявність рішення, висновку Суду щодо того самого предмета конституційного подання, конституційного звернення, конституційної скарги, а також ухвал Суду про відмову у відкритті конституційного провадження у справі або про закриття конституційного провадження у справі, якщо їх постановлено на підставі пунктів 1, 2 цієї частини.

Діаграма 8

Кількість конституційних скарг за суб'єктами права, що надійшли до Конституційного Суду України у 2020 році

станом на 31 грудня 2020 року

Загальна кількість конституційних скарг, які зареєстровано у КСУ – 563

Список використаних джерел

Бібліографія:

1. Barnstedt E.L. Administration of the Federal Constitutional Court. Collection of reports. Strasbourg. 11 February 2000. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-JU\(2000\)013-bil](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-JU(2000)013-bil) (28.12.2020).
2. Federal Constitutional Court. Annual Statistics 2019. URL: https://www.bundesverfassungsgericht.de/DE/Verfahren/Jahresstatistiken/2019/statistik_2019_node.html (28.12.2020).
3. Бесчастний В. М., Запорожець В. І. Інститут конституційної скарги в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. Правовий часопис Донбасу. 3 (72). 2020. С. 9—20.
4. Рекомендації щодо внесення до Конституційного Суду України конституційних скарг. URL: <http://ccu.gov.ua/publikaciya/rekomendaciyi-dlya-fizychnyh-ta-yurydychnyh-osib-shchodo-vnesennya-do-konstytucijnogo> (28.12.2020).
5. Савчин М. Доктринальні проблеми запровадження конституційної скарги в Україні. Право України. 2018. № 12. С. 39-54.
6. Ставнійчук М.І., Єзеров А.А., Запорожець В.І., Терлецький Д.С. Конституційна скарга в діяльності адвоката. Х.: Фактор, 2019. 96 с.
7. Статистична інформація щодо результатів опрацювання конституційних скарг, що надійшли до Конституційного Суду України, з 1 січня по 31 грудня 2020 року. Матеріали Секретаріату Конституційного Суду України.

Перелік юридичних документів:

8. Конституція України від 28 червня 1996 року (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (28.12.2020).
9. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n2547> (28.12.2020).
10. Про затвердження Інструкції з діловодства в місцевих та апеляційних судах України. Наказ Державної судової адміністрації України від 20 серпня 2019 року № 814 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0814750-19#Text> (28.12.2020).
11. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 року № 2136-VIII (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text> (28.12.2020).
12. Про очищення влади: Закон України від 16 вересня 2014 року № 1682-VII (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1682-18#Text> (28.12.2020).
13. Рішення Другого сенату Конституційного Суду України від 15 травня 2019 року № 2-р(II)/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-19#Text> (28.12.2020).
14. Рішення Другого сенату Конституційного Суду України від 17 червня 2020 року № 4-р(II)/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va04p710-20#Text> (28.12.2020).
15. Рішення Європейського суду з прав людини від 22 листопада 2007 року у справі «Україна-Тюмень» проти України». URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22languageisocode%22:%5B%22UKR%22%5D,%22appno%22:%5B%2222603/02%22%5D,%22documentcollectionid%22:%5B%22CHAMBER%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-171834%22%5D%7D> (28.12.2020).
16. Рішення Конституційного Суду України від 13 червня 2019 року № 4-р/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-19#Text> (28.12.2020).
17. Рішення Конституційного Суду України від 25 червня 2019 року № 7-р/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-19#Text> (28.12.2020).
18. Рішення Першого сенату Конституційного Суду України від 22 липня 2020 року № 8-р(I)/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va08p710-20#Text> (28.12.2020).
19. Ухвала Другого сенату Конституційного Суду України від 1 жовтня 2018 року № 38-у(II)/2018. Матеріали Секретаріату Конституційного Суду України.
20. Ухвала Другого сенату Конституційного Суду України від 07 жовтня 2020 року № 21-уп(II). URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/21_yn2_2020.pdf (28.12.2020).
21. Ухвала Другого сенату Конституційного Суду України від 24 червня 2019 року № 41-у(II)/2019. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/41_y2_2019.pdf (28.12.2020).
22. Ухвала Другого сенату Конституційного Суду України від 26 червня 2018 року № 23-у(II)/2018. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/23-u_2_2018.pdf (28.12.2020).
23. Ухвала Другого сенату Конституційного Суду України від 30 вересня 2020 року № 20-уп(II)/2020. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/20_yn2_2020.pdf (28.12.2020).
24. Ухвала Другого сенату Конституційного Суду України від 4 червня 2018 року № 10-у(II)/2018. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/10_y_2_2018.pdf (28.12.2020).

25. Ухвала Другої колегії Другого сенату Конституційного Суду України від 18 квітня 2018 року №109-2(II)/2018. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/109-2ii_2018.pdf (28.12.2020).
26. Ухвала Другої колегії Другого сенату Конституційного Суду України від 26 квітня 2018 року № 155-2(II). Матеріали Секретаріату Конституційного Суду України.
27. Ухвала Другої колегії суддів Другого сенату Конституційного Суду України від 06 жовтня 2020 року № 221-2(II). Матеріали Секретаріату Конституційного Суду України.
28. Ухвала Другої колегії суддів Другого сенату Конституційного Суду України від 28 жовтня 2020 року № 239-2(II)/2020. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/239_22_2020.pdf (28.12.2020).
29. Ухвала Другої колегії суддів Першого сенату Конституційного Суду України від 18 березня 2020 року № 63-2(I)/2020. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/63_21_2020.pdf (28.12.2020).
30. Ухвала Другої колегії суддів Першого сенату Конституційного Суду України від 6 квітня 2018 року № 37-2(I)/2018. URL: <http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/37-2i2018.pdf> (28.12.2020).
31. Ухвала Другої колегії суддів Першого сенату Конституційного Суду України від 9 липня 2018 року № 208-2(I)/2018. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/208-21_2018.pdf (28.12.2020).
32. Ухвала Другої колегії суддів Першого сенату Конституційного Суду України від 24 квітня 2018 року № 143-2(I)/2018. http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/143-21_2018.pdf (28.12.2020).
33. Ухвала Другої колегії суддів Першого сенату Конституційного Суду України від 3 вересня 2019 року № 236-2(I)/2019 URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/236_21_2019.pdf (28.12.2020).
34. Ухвала Другої колегії суддів Першого сенату Конституційного Суду України від 24 квітня 2019 року № 119-2(I)/2019. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/119_21_2019.pdf (28.12.2020).
35. Ухвала Конституційного Суду України від 5 березня 1998 року № 15-у/98. URL: <http://ccu.gov.ua/docs/748> (28.12.2020).
36. Ухвала Першого сенату Конституційного Суду України від 13 червня 2018 року № 20-у(I)/2018. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/20-у_2018.pdf (28.12.2020).
37. Ухвала Першого сенату Конституційного Суду України від 7 листопада 2018 року № 55-у(I)/2018. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/55_у_1_2018.pdf (28.12.2020).
38. Ухвала Першої колегії суддів Другого сенату Конституційного Суду України від 12 квітня 2018 року № 59-1(II)/2018. URL: <http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/59-1ii2018.pdf> (28.12.2020).
39. Ухвала Першої колегії суддів Другого сенату Конституційного Суду України від 26 червня 2018 року № 201-1(II)/2018. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/201-12_2018.pdf (28.12.2020).
40. Ухвала Першої колегії суддів Другого сенату Конституційного Суду України від 26 лютого 2019 року № 44-1(II)/2019. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/44_12_2019.pdf (28.12.2020).
41. Ухвала Першої колегії суддів Першого сенату Конституційного Суду України від 3 вересня 2019 року № 225-1(I)/2019. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/225_11_2019.pdf (28.12.2020).
42. Ухвала Першої колегії суддів Першого сенату Конституційного Суду України від 09 липня 2018 року № 213-1(I)/2018. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/213-11_2018.pdf (28.12.2020).
43. Ухвала Першої колегії суддів Першого сенату Конституційного Суду України від 28 січня 2020 року № 20-1(I)/2020. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/20_11_2020.pdf (28.12.2020).
44. Ухвала Третьої колегії суддів Другого сенату Конституційного Суду України від 10 серпня 2020 року № 166-3(II)/2020. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/166_32_2020.pdf (28.12.2020).
45. Ухвала Третьої колегії суддів Другого сенату Конституційного Суду України від 23 вересня 2020 року № 206-3(II)/2020. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/206_32_2020.pdf (28.12.2020).
46. Ухвала Третьої колегії суддів Другого сенату Конституційного Суду України від 22 липня 2020 року № 159-3(II)/2020. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/159_32_2020.pdf (28.12.2020).
47. Ухвала Третьої колегії суддів Першого сенату Конституційного Суду України від 12 квітня 2018 року № 79-3(I)/2018. <http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/79-3i2018.pdf> (28.12.2020).
48. Ухвала Третьої колегії суддів Першого сенату Конституційного Суду України від 3 липня 2019 року № 189-3(I)/2019. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/189_31_2019.pdf (28.12.2020).
49. Ухвала Третьої колегії суддів Першого сенату Конституційного Суду України від 13 вересня 2018 року № 285-3(I)/2018. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/285-31_2018.pdf (28.12.2020).
50. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (28.12.2020)

References

Bibliography:

1. Barnstedt E.L. Administration of the Federal Constitutional Court. Collection of reports. Strasbourg. 11 February 2000. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-JU\(2000\)013-bil](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-JU(2000)013-bil) (28.12.2020).
2. Beschastnyi V. M., Zaporozhets V. I. Instytut konstytutsiinoi skarhy v Ukraini: suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku. Pravovyi chasopys Donbasu. 3 (72). 2020. S. 9—20.
3. Federal Constitutional Court. Annual Statistics 2019. URL: https://www.bundesverfassungsgericht.de/DE/Verfahren/Jahresstatistiken/2019/statistik_2019_node.html (28.12.2020).
4. Rekomendatsii shchodo vnesennia do Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy konstytutsiinykh skarh. URL: <http://ccu.gov.ua/publikaciya/rekomendaciyi-dlya-fizychnyh-ta-yurydychnyh-osib-shchodo-vnesennya-do-konstytuciynogo> (28.12.2020).
5. Savchyn M. Doktrynalni problemy zaprovadzhennia konstytutsiinoi skarhy v Ukraini. Pravo Ukrainy. 2018. № 12. S. 39-54.
6. Statystychna informatsiia shchodo rezultativ opratsiuvannia konstytutsiinykh skarh, shcho nadiishly do Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy, z 1 sichnia po 31 hrudnia 2020 roku. Materialy Sekretariatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy.
7. Stavniichuk M.I., Yezerov A.A., Zaporozhets V.I., Terletskyi D.S. Konstytutsiina skarha v diialnosti advokata. Kh.: Faktor, 2019. 96 s.

List of legal documents:

8. Konstytutsiia Ukrainy vid 28 chervnia 1996 roku (zi zminamy). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (28.12.2020).
9. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 13 kvitnia 2012 roku № 4651-VI (zi zminamy). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n2547> (28.12.2020).
10. Pro Konstytutsiinyi Sud Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 13 lypnia 2017 roku № 2136-VIII (zi zminamy). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text> (28.12.2020).
11. Pro ochyshchennia vlady: Zakon Ukrainy vid 16 veresnia 2014 roku № 1682-VII (zi zminamy). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1682-18#Text> (28.12.2020).
12. Pro zatverdzhennia Instruksii z dilovodstva v mistsevykh ta apeliatsiinykh sudakh Ukrainy. Nakaz Derzhavnoi sudovoi administratsii Ukrainy vid 20 serpnia 2019 roku № 814 (zi zminamy). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0814750-19#Text> (28.12.2020).
13. Rishennia Druhoho senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 15 travnia 2019 roku № 2-p(II)/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-19#Text> (28.12.2020).
14. Rishennia Druhoho senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 17 chervnia 2020 roku № 4-p(II)/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va04p710-20#Text> (28.12.2020).
15. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 13 chervnia 2019 roku № 4-p/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-19#Text> (28.12.2020).
16. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 25 chervnia 2019 roku № 7-p/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-19#Text> (28.12.2020).
17. Rishennia Pershoho senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 22 lypnia 2020 roku № 8-p(I)/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va08p710-20#Text> (28.12.2020).
18. Rishennia Yevropeiskoho sudu z prav liudyny vid 22 lystopada 2007 roku u spravi «Ukraina-Tiumen» proty Ukrainy». URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22languageisocode%22:%5B%22UKR%22%5D,%22appno%22:%5B%2222603/02%22%5D,%22documentcollectionid%22:%5B%22CHAMBER%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-171834%22%5D%7D> (28.12.2020).
19. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 16 sichnia 2003 roku № 435-IV (zi zminamy). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (28.12.2020).
20. Ukhvala Druhoho senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 1 zhovtnia 2018 roku № 38-y(II)/2018. Матеріали Секретаріату Конституційного Суду України.
21. Ukhvala Druhoho senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 07 zhovtnia 2020 roku № 21-yn(II). URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/21_yn2_2020.pdf (28.12.2020).
22. Ukhvala Druhoho senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 24 chervnia 2019 roku № 41-y(II)/2019. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/41_y2_2019.pdf (28.12.2020).
23. Ukhvala Druhoho senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 26 chervnia 2018 roku № 23-y(II)/2018. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/23-u_2_2018.pdf (28.12.2020).
24. Ukhvala Druhoho senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 30 veresnia 2020 roku № 20-yn(II)/2020. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/20_yn2_2020.pdf (28.12.2020).

25. Ukhvala Druhoго senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 4 chervnia 2018 roku № 10-y(II)/2018. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/10_y_2_2018.pdf (28.12.2020).
26. Ukhvala Druhoi kolehii Druhoго senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 18 kvitnia 2018 roku №109-2(II)/2018. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/109-2ii_2018.pdf (28.12.2020).
27. Ukhvala Druhoi kolehii Druhoго senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 26 kvitnia 2018 roku № 155-2(II). Матеріали Секретаріату Конституційного Суду України.
28. Ukhvala Druhoi kolehii suddiv Druhoго senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 06 zhovtnia 2020 roku № 221-2(II). Матеріали Секретаріату Конституційного Суду України.
29. Ukhvala Druhoi kolehii suddiv Druhoго senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 28 zhovtnia 2020 roku № 239-2(II)/2020. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/239_22_2020.pdf (28.12.2020).
30. Ukhvala Druhoi kolehii suddiv Pershoго senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 18 bereznia 2020 roku № 63-2(I)/2020. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/63_21_2020.pdf (28.12.2020).
31. Ukhvala Druhoi kolehii suddiv Pershoго senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 6 kvitnia 2018 roku № 37-2(I)/2018. URL: <http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/37-2i2018.pdf> (28.12.2020).
32. Ukhvala Druhoi kolehii suddiv Pershoго senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 9 lypnia 2018 roku № 208-2(I)/2018. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/208-21_2018.pdf (28.12.2020).
33. Ukhvala Druhoi kolehii suddiv Pershoго senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 24 kvitnia 2018 roku № 143-2(I)/2018. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/143-21_2018.pdf (28.12.2020).
34. Ukhvala Druhoi kolehii suddiv Pershoго senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 3 veresnia 2019 roku № 236-2(I)/2019 URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/236_21_2019.pdf (28.12.2020).
35. Ukhvala Druhoi kolehii suddiv Pershoго senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 24 kvitnia 2019 roku № 119-2(I)/2019. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/119_21_2019.pdf (28.12.2020).
36. Ukhvala Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 5 bereznia 1998 roku № 15-y/98. URL: <http://ccu.gov.ua/docs/748> (28.12.2020).
37. Ukhvala Pershoго senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 13 chervnia 2018 roku № 20-y(I)/2018. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/20-y_2018.pdf (28.12.2020).
38. Ukhvala Pershoго senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 7 lystopada 2018 roku № 55-y(I)/2018. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/55_y_1_2018.pdf (28.12.2020).
39. Ukhvala Pershoi kolehii suddiv Druhoго senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 12 kvitnia 2018 roku № 59-1(II)/2018. URL: <http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/59-1ii2018.pdf> (28.12.2020).
40. Ukhvala Pershoi kolehii suddiv Druhoго senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 26 chervnia 2018 roku № 201-1(II)/2018. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/201-12_2018.pdf (28.12.2020).
41. Ukhvala Pershoi kolehii suddiv Druhoго senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 26 liutoho 2019 roku № 44-1(II)/2019. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/44_12_2019.pdf (28.12.2020).
42. Ukhvala Pershoi kolehii suddiv Pershoго senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 3 veresnia 2019 roku № 225-1(I)/2019. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/225_11_2019.pdf (28.12.2020).
43. Ukhvala Pershoi kolehii suddiv Pershoго senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 09 lypnia 2018 roku № 213-1(I)/2018. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/213-11_2018.pdf (28.12.2020).
44. Ukhvala Pershoi kolehii suddiv Pershoго senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 28 sichnia 2020 roku № 20-1(I)/2020. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/20_11_2020.pdf (28.12.2020).
45. Ukhvala Tretoi kolehii suddiv Druhoго senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 10 serpnia 2020 roku № 166-3(II)/2020. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/166_32_2020.pdf (28.12.2020).
46. Ukhvala Tretoi kolehii suddiv Druhoго senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 23 veresnia 2020 roku № 206-3(II)/2020. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/206_32_2020.pdf (28.12.2020).
47. Ukhvala Tretoi kolehii suddiv Druhoго senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 22 lypnia 2020 roku № 159-3(II)/2020. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/159_32_2020.pdf (28.12.2020).
48. Ukhvala Tretoi kolehii suddiv Pershoго senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 12 kvitnia 2018 roku № 79-3(I)/2018. URL: <http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/79-3i2018.pdf> (28.12.2020).
49. Ukhvala Tretoi kolehii suddiv Pershoго senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 3 lypnia 2019 roku № 189-3(I)/2019. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/189_31_2019.pdf (28.12.2020).
50. Ukhvala Tretoi kolehii suddiv Pershoго senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 13 veresnia 2018 roku № 285-3(I)/2018. URL: http://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/285-31_2018.pdf (28.12.2020).

УДК 342.72/.73

doi.org/10.30970/jcl.3.2020.2

Ірина Словська

доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри конституційного права
та галузевих дисциплін
Національного університету
водного господарства та природокористування
Рівне, Україна
E-mail: slovka@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-9587-2300>

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО З ПРАВ ЖІНОК

INTERNATIONAL COOPERATION ON WOMEN'S RIGHTS

Iryna Slovka

Doctor of judicial science, docent, Professor of the Constitutional Law and Sectoral Disciplines Department,
National University of Water and Environmental Engineering, Rivne, Ukraine

Abstract | The article focuses on international cooperation and participation of Ukraine as a subject of international law in the field of protection of women's rights. Given the special role of women as mothers and workers, the legislation of our state regulates their legal status. The Constitution of Ukraine as of 1996 corresponds to the world standards of constitutionalism and declares gender equality at the highest level. However, the very fact of adoption of the Constitution and other legal acts based on it is merely the beginning of the reform of society founded on democratic principles. The implementation of their prescriptions requires the coordinated work of government and self-government bodies of the state.

In this context, Ukraine needs a number of legal reforms in order to align the enforcement practice of law with the declared international and national legal requirements.

Domestic experience in state-building and formation of national legislation testify to the growing influence of international law on the legal system. International regulation aimed at protecting women's rights plays the role of basic standards – specific international legal requirements in the field of gender equality.

Ukraine has ratified numerous international treaties on the legal status of the individual and special international treaties on the legal status of women.

The implementation of the ideas of gender equality in Ukraine is facilitated by the UN Women Ukraine – a UN body to support states as UN members in setting global standards for gender equality, working with government agencies and civil society to develop laws, strategies, programs and services to comply with these standards.

Regional and national women's organizations are involved in the protection of women's rights and freedoms.

Keywords: international standards, gender equality, women's rights and freedoms, international legal regulation, women's organizations.

Анотація | Стаття акцентує увагу на міжнародній співпраці та участі України як суб'єкта міжнародного права у сфері захисту прав жінок. Зважаючи на особливу роль жінки як матері і працівника, законодавство нашої держави регламентує її правовий статус. Конституція України 1996 року відповідає світовим стандартам конституціоналізму і на найвищому рівні декларує гендерну рівність. Проте сам факт прийняття Конституції й інших правових актів на її основі – лише початок реформування суспільства на демократичних засадах. Втілення їх приписів потребує узгодженої праці владних і самоврядних структур держави.

Україна в такому контексті потребує низки правових реформ з метою приведення у відповідність до декларованих міжнародних і національних правових приписів правозастосовної практики.

Вітчизняний досвід державного будівництва і формування національного законодавства свідчать про зростаючий вплив міжнародного права на правову систему. Міжнародне регулювання, спрямоване на захист прав жінок, відіграє роль основних стандартів – конкретних міжнародно-правових приписів у галузі забезпечення гендерної рівності.

Україна ратифікувала численні міжнародні договори з питань правового статусу особи та спеціальні міжнародні договори з проблем правового статусу жінок.

Реалізації ідей гендерної рівності в Україні сприяє Офіс ООН Жінки – структура ООН з надання підтримки державі як члену ООН у встановленні глобальних стандартів для досягнення гендерної рівності, роботі спільно з державними органами й громадянським суспільством над розробкою законів, стратегій, програм та послуг задля дотримання цих стандартів.

До захисту прав і свобод жінок задіяні регіональні й національні жіночі організації.

Ключові слова: міжнародні стандарти, гендерна рівність, права і свободи жінки, міжнародно-правове регулювання, жіночі організації.

Постановка проблеми. Нестерпним є становище, за якого в суспільстві жінці відводиться другорядна роль або вона зазнає дискримінації. Важливого значення у захисті прав жінки надається інституту міжнародного захисту в рамках ООН. Поважний інститут – явище у міжнародному праві, яке виникло наприкінці Другої світової війни як невід'ємна складова міжнародного захисту прав людини. Безпосередній же правовий захист жінки є внутрішньою компетенцією держави. Тільки через вживання останньою відповідних національних заходів (законодавчих, адміністративних, фінансових та ін.) безпосередньо досягається повага і захист прав.

Громадянське суспільство забезпечує дійсну рівноправність чоловіків і жінок, проте додаткові гарантії, що створені міжнародним правом, є необхідними. Відстоюючи інтернаціональні загальнолюдські інтереси, розуміючи, як багато означає рівноправність жінок для соціального прогресу, сучасні держави докладають зусиль для ухвалення справедливих міжнародних актів з конкретних питань жіночої рівноправності.

Одним із найбільш ефективних засобів міжнародного захисту прав жінки є конвенції, що встановлюють міжнародно-правові зобов'язання держав з тих чи інших питань. Їхнє пряме призначення – містити конкретні зобов'язання держави, гарантувати за допомогою внутрішніх заходів повагу і реалізацію прав жінок.

Активну участь у міжнародному співробітництві у зазначеній царині бере Україна, яка пов'язує вирішення «жіночого питання» з поступовим демократичним реформуванням усього суспільства.

Аналіз останніх публікацій. Проблематикою захисту права жінок займалися такі науковці, як: Н. Камінська, А. Крусян, В. Погорілко, О. Совгіря, В. Тацій, О. Фрицький, С. Чернявський, Ю. Шемшученко та ін.

Формулювання цілей. Метою запропонованого рукопису є вивчення міжнародної співпраці та участі України як суб'єкта міжнародного права у сфері захисту прав жінок.

Виклад основного матеріалу. Права і свободи жінки органічно вплітаються в соціальну діяльність людей, їх суспільні відносини, способи буття індивіда. Вони є нормативною формою взаємодії та координації вчинків, усунення суперечностей і конфліктів на основі поєднання

індивідуальної та колективної свободи жінки з ефективним функціонуванням суспільства і держави. Ці можливості мають загальнорегулятивне імперативно-правове значення і виступають основним критерієм визначення правової якості джерел чинного позитивного права, організації і діяльності всіх гілок публічної влади¹.

Зважаючи на особливу роль жінки як матері і працівника, законодавство будь-якої правової держави регламентує її правовий статус. Конституція України 1996 року відповідає світовим стандартам конституціоналізму і також закріплює права й свободи жінок. Проте сам факт прийняття Конституції – тільки початок реформування суспільства на демократичних засадах. Відповідно втілення її приписів потребує узгодженої праці владних і самоврядних структур держави. Легітимність, народність Основного закону проявляються, насамперед, в тому, як його потенціал реально «працює» на забезпечення прав і свобод².

Права жінок досі є питанням розбіжностей у багатьох країнах, тож регіональний вимір захисту набуває особливого значення. Водночас попри досягнення гармонізації в межах регіону, з'являються реальні можливості застосування правових норм щодо охорони прав жінок. Безперечно, що Україна в такому контексті потребує низки правових реформ і, насамперед, трудового й медичного законодавства. Напрацьований масив правових норм має відповідати сучасним реаліям та бути зразком світового рівня.

Власний досвід практики державного будівництва і формування національного законодавства свідчать про зростаючий вплив міжнародного права на правові системи окремих країн. Міжнародне регулювання, спрямоване на захист прав жінок, відіграє роль основних стандартів, до яких необхідно прагнути державам у своїй правовій діяльності. Під міжнародними стандартами прийнято розуміти конкретні міжнародно-правові приписи в галузі забезпечення гендерної рівності.

Усі міжнародно-правові документи з прав людини прямо чи опосередковано вказують, що такі можливості притаманні кожній людині. Першим міжнародним актом, який чітко й однозначно закріпив принцип рівноправності чоловіків і жінок як необхідну умову соціального прогресу й поліпшення умов життя людства, є Статут ООН 1945 року. Одним зі своїх завдань, відповідно до його положень, ООН проголосила утвердження віри «в основні права людини, гідність та цінність людської особистості, рівноправність чоловіків і жінок, рівність прав великих і малих націй», а також «жодних обмежень відносно прав чоловіків і жінок брати участь у будь-якій якості та на рівних умовах в її (ООН) головних і допоміжних органах». Прийняття цієї норми є свідченням розуміння тогочасними лідерами держав-членів ООН неподільного зв'язку між прогресивним розвитком людства та забезпеченням рівноправності обох статей. Цілком обґрунтовано, що принцип гендерної рівності надалі було впроваджено й до інших міжнародних договорів ООН та спеціалізованих установ ООН з прав людини³.

Такі події поклали початок виокремленню в окрему групу питань, що стосуються прав жінок, у самостійний предмет міжнародного співробітництва держав у рамках міжнародного права прав людини. Подібний підхід дозволяє виділити проблеми прав жінок в окремий комплекс, що складає: 1) констатацію значно менших соціальних можливостей жінки у порівнянні з чоловіками в результаті об'єктивних історичних причин. У зв'язку з цим слід акцентувати увагу на забезпеченні жінкам таких же прав і можливостей, які мають чоловіки; 2) необхідність врахування фізіологічних особливостей жіночого організму при реалізації спільних прав⁴.

¹ Словська І.Є. Український конституціоналізм: етапи становлення і розвитку: дис.... канд. юрид. наук: спец. 12.00.02. Київ, 2004. С. 111.

² Словська І.Є. Проблеми реалізації Конституції України. Держава і право. 2002. Вип. 16. С. 487.

³ Камінська Н.В., Чернявський С.С., Перунова О.С. Законодавче регулювання та міжнародні стандарти гендерної рівності: лекція. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2020. С. 5.
URL: https://www.dsns.gov.ua/files/2020/5/20/112/%D0%9B%D0%B5%D0%BA%D1%86%D1%96%D1%8F_2.pdf (28.12.2020).

⁴ Замула А.Ю. Що ми знаємо про захист прав жінок? Українське право. URL: <https://ukrainepravo.com> (28.12.2020).

У результаті міжнародного співробітництва була розроблена й ухвалена низка інших важливих документів. Так, окремі положення були включені у Міжнародні пакти про права людини. Вони містять як спільні зобов'язання держав забезпечити рівність чоловіків і жінок при користуванні всіма громадянськими, політичними, економічними, соціальними і культурними правами (ст. 3 обох Пактів)⁵, так і більш конкретні права у деяких галузях суспільних відносин. До таких категорій прав належить право жінки на справедливі й сприятливі умови праці, справедливу і рівну винагороду за працю рівної цінності, просування по роботі, право на відпочинок; на оплачувану відпустку до і після пологів (статті 7 і 10 Пакту про економічні, соціальні і культурні права); а також право жінок на рівність «щодо одруження, під час перебування у шлюбі і при його розірванні» (ст. 23 Пакту про громадянські і політичні права).

Низка спеціальних міжнародних конвенцій захищають права жінок у політичній сфері, зокрема на участь в управлінні державою і на громадянство⁶. Окремі нормативні акти захищають права жінки в економічній сфері: на працю, рівну її оплату, особливу охорону праці⁷. В галузі освіти отримали міжнародно-правове визнання такі права, як рівне право на доступ до навчальних закладів, рівні умови і програми навчання⁸; в сфері сімейних відносин – рівні права з чоловіком щодо одруження, зокрема повна і вільна згода сторін⁹.

7 листопада 1967 року Генеральна Асамблея ООН прийняла Декларацію про ліквідацію дискримінації щодо жінок¹⁰ – перший в історії міжнародних відносин документ, котрий охоплює практично весь комплекс основних положень про досягнення рівноправності статей в усіх сферах життя суспільства.

Зосередження зусиль ООН на впровадженні результатів науково-технічного прогресу й демократичних змін, зростання внеску жінок у соціально-політичному, економічному й культурному житті – все це уможливило ухвалення такого документа, який не лише в загальній формі проголошує рівності прав чоловіків і жінок, а й містить конкретні норми, реалізація яких здатна гарантувати досягнення рівноправності на практиці. Декларація не обмежується проголошенням прав, котрі жінка повинна мати на рівних з чоловіком. Враховуючи її особливу роль як матері, вона передбачає спеціальну охорону жіночої праці, з огляду на те, що без надання особливих прав рівноправність не може бути досягнута: «Для запобігання дискримінації щодо жінок з причини перебування в шлюбі або вагітності та для забезпечення їх ефективного права на роботу повинні бути вжиті належні заходи для запобігання їх звільнення від роботи в разі вступу в шлюб або вагітності та для надання оплачуваної відпустки у зв'язку з вагітністю з гарантією повернення на колишню роботу і забезпечення необхідних видів соціальних послуг, включаючи можливість догляду за дітьми» (п. 2 ст. 10 Декларації).

Хоча заходи із спеціальної охорони праці викладені у досить обережних формулюваннях, наявність цього пункту є перемогою прогресивних сил. Більшість цивілізованих держав приєдналися до міжнародних стандартів захисту прав жінки. До речі, особливі заперечення викликало положення про гарантії повернення жінки на попереднє місце роботи після пологової відпустки, яку

⁵ Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966 р. в редакції від 19.10.1973 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (28.12.2020); Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16.12.1966 р. (28.12.2020). URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (28.12.2020).

⁶ Конвенція про політичні права жінок від права від 07.07.1954 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>; Конвенція про права одруженої жінки від 29.01.1957 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (28.12.2020).

⁷ Конвенція про політичні права жінок від 07.07.1954 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (28.12.2020); Конвенція про рівне винагородження чоловіків і жінок за працю рівної цінності від 29.06.1951 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (28.12.2020); Конвенція щодо дискримінації в галузі найму і праці від 25.06.1958 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (28.12.2020); Конвенція про охорону материнства (переглянута в 1952 році) від 07.09.1955 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (28.12.2020); Конвенція про працю жінок на підземних роботах від 30.05.1937 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (28.12.2020).

⁸ Конвенція щодо дискримінації в галузі освіти від 14.12.1960 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (28.12.2020).

⁹ Конвенція про згоду на взяття шлюбу, шлюбний вік та реєстрацію шлюбів від 10.12.1962 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (28.12.2020).

¹⁰ Декларація про ліквідацію дискримінації щодо жінок від 07.11.1967 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (28.12.2020).

представник Великої Британії запропонував виключити взагалі¹¹. На пропозицію делегації УРСР було проведено поіменне голосування, в результаті якого поправка Великої Британії була відхилена. Такі підсумки голосування є досить знаменними.

Декларація про ліквідацію дискримінації щодо жінок є важливим етапом у здійсненні рівноправності статей, оскільки вона проголошує положення, продиктовані потребами соціального розвитку. Формулюючи принципи та цілі, до досягнення яких треба прагнути, Декларація може стати основою для розвитку і закріплення прав жінки у національному й міжнародному праві.

Реалізації ідей гендерної рівності в Україні сприяє Офіс ООН Жінки (сформований у 2015 році) – структура ООН, яка зосереджує свої зусилля на розширенні прав і можливостей жінок. Місією Організації є надання підтримки державі як члену ООН у встановленні глобальних стандартів для досягнення гендерної рівності та роботі спільно з державними органами й громадянським суспільством над розробкою законів, стратегій, програм та послуг задля дотримання цих стандартів.

Підкреслимо, що Офіси структури ООН Жінки на рівні країн активно працюють в усіх регіонах світу, спрямовуючи діяльність на допомогу жінкам у відстоюванні й здійсненні прав. Їх функції реалізуються в рамках Стратегічного плану ООН Жінки, затвердженого Виконавчою Радою ООН Жінки, та спрямовуються на підтримку та допомогу національним урядам у реалізації проектів у цій царині.

Вітчизняний Офіс зосереджує зусилля на п'яти пріоритетних напрямках: 1) зміцнення жіночого лідерства та підтримка участі жінок в політичних процесах; 2) ліквідація насильства щодо жінок та дівчат; 3) залучення жінок на всіх етапах розбудови миру та безпеки, а також до гуманітарних дій; 4) розширення економічних можливостей жінок; 5) забезпечення належної уваги до питань гендерної рівності в процесах планування та складання бюджетів¹².

Організація зробила вагомий внесок у посилення прав жінок, особливо в контексті триваючої збройної агресії. Її спільна робота з органами державної влади України призвела до посилення державного механізму гендерної рівності, що відповідає міжнародним стандартам. Гендерний компонент закладено до реформ сектору безпеки і оборони, зокрема до Річної національної програми Україна-НАТО. Питання, пов'язані з порядком денним резолюції Ради безпеки ООН «Жінки, Мир, Безпека» також проходять наскрізною темою виконання реформ сектору. Потреби найбільш вразливих категорій жінок та дівчат знайшли відображення у процесах місцевого розвитку та відновлення в постраждалих від конфлікту регіонах України. Наразі до ухвалення готується ще один важливий національний документ, який ліквідує прогалини у захисті прав жінок та дівчат – План виконання Заключних зауважень Комітету з ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок, наданих Україні.

З огляду на зазначене, у 2018 році Уряд України та структура ООН з питань гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок в Україні (ООН Жінки в Україні) підписали Угоду про підвищення статусу Офісу ООН Жінки в Україні до Національного бюро (Country Office). Це дозволить розширити співпрацю в сфері гендерної рівності в Україні і посилити реалізацію програм, спрямованих на захист інтересів українських жінок, зміцнити національний механізм із забезпечення ривних прав і можливостей обох статей¹³.

Прикладом зростання активності жінок, в тому числі в сфері бізнесу, є діяльність численних регіональних і національних жіночих організацій. Наприклад, у столиці розпочало роботу представництво Жіночої ділової палати України (ЖДПУ) – першої загальноукраїнської спільноти представниць бізнесу країни. Завданням нового утворення є об'єднання представниць бізнесу, освіти та культури задля підтримки, навчання та професійного розвитку її учасниць. До складу ЖДПУ увійшли 190 учасниць з 12 областей України, працює 10 галузевих комітетів (станом на 21 жовтня 2020 року).

¹¹ Док. ООН (А) 6880, с. 26.

¹² ООН Жінки в Україні/ UN Women Ukraine. Громадський простір. 28.11.2017 р. URL: <https://www.prostir.ua> (28.12.2020).

¹³ Уряд України та ООН Жінки в Україні розширюють співпрацю. Урядовий портал. 06.07.2018 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua> (28.12.2020).

За результатами аналізу, проведеного ЖДПУ, в Україні серед власників малого та середнього бізнесу жінки становлять лише 29%, ще менше жінок (близько 23%) – серед керівників підприємств. Водночас у країнах Європейського Союзу ці показники є значно вищими.

Формами діяльності ЖДПУ є: проведення жіночих ділових форумів, міжнародних бізнес-асамблей, семінарів, колективних дискусій, бізнес-сніданків, індивідуальних консультацій, бізнес-ігр, тренінгів. Під егідою Організації відбувається обмін досвідом у просуванні власного бізнесу, а також неформальні зустрічі – зокрема з тем історії української культури, традицій, ведення підприємницької діяльності.

Створення ЖДПУ було ініційоване Комітетом з розвитку жіночого підприємництва при Львівській торгово-промисловій палаті у вересні 2019 року. Проте її діяльність переросла межі області¹⁴.

Висновки. Отже, міжнародний захист прав жінки позначений значними успіхами. Незважаючи на окремі недоліки, міжнародно-правові норми створюють правові засади для досягнення рівноправності. Домінуючу роль у цьому процесі відіграють демократичні держави. Часто їх законодавство ґрунтується на власному досвіді вирішення «жіночого питання» і нормах міжнародного права, які отримали всесвітнє визнання.

Проте слід зауважити, що чимало з існуючих міжнародно-правових документів у галузі прав жінок до цього часу не ратифіковані. Для подальшого покращання становища жінки необхідно втілити в життя ухвалені міжнародні документи.

Водночас законодавчого закріплення прав і свобод недостатньо. Хоча нині й ухвалені закони про рівноправність, це не виключає існування складної розгалуженої системи фактичної дискримінації. Така ситуація ставить перед міжнародним захистом нові завдання. Якщо раніше йшлося про надання жінкам певних прав, їх юридичну регламентацію, то тепер цього замало. Все частіше постає вимога про їх фактичну реалізацію. Можна вважати, що саме цей аспект є визначальним для забезпечення повного здійснення прав жінки й оптимізації її правового статусу¹⁵.

Список використаних джерел

Бібліографія:

1. Дмитрієва Г. Міжнародний рік і захист трудящої жінки. Радянське право. 1975. № 7. С. 9-12.
2. Док. ООН (А) 6880.
3. Замула А.Ю. Що ми знаємо про захист прав жінок? Українське право. URL: <https://ukrainepravo.com> (28.12.2020).
4. Камінська Н.В., Чернявський С.С., Перунова О.С. Законодавче регулювання та міжнародні стандарти гендерної рівності: лекція. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2020. 23 с. URL: https://www.dsns.gov.ua/files/2020/5/20/112/%D0%9B%D0%B5%D0%BA%D1%86%D1%96%D1%8F_2.pdf (28.12.2020).
5. ООН Жінки в Україні/ UN Women Ukraine. Громадський простір. 28.11.2017 р. URL: <https://www.prostir.ua> (28.12.2020).
6. Словська І.Є. Проблеми реалізації Конституції України. Держава і право. 2002. Вип. 16. С. 487-491.
7. Словська І.Є. Український конституціоналізм: етапи становлення і розвитку: дис... канд. юрид. наук: спец. 12.00.02. Київ, 2004. 213 с.
8. У Києві відкрили представництво Жіночої ділової палати України. Укрінформ. 16.12.2020 р. URL: <https://www.ukrinform.ua> (28.12.2020).
9. У Львові створили Жіночу ділову палату України: чим вона займатиметься. Galnet. 09.09.2019 р. URL: <https://galnet.fm> (28.12.2020).
10. Уряд України та ООН Жінки в Україні розширюють співпрацю. Урядовий портал. 06.07.2018 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua> (28.12.2020).

¹⁴ У Києві відкрили представництво Жіночої ділової палати України. Укрінформ. 16.12.2020 р. URL: <https://www.ukrinform.ua> (28.12.2020); У Львові створили Жіночу ділову палату України: чим вона займатиметься. Galnet. 09.09.2019 р. URL: <https://galnet.fm> (28.12.2020).

¹⁵ Дмитрієва Г. Міжнародний рік і захист трудящої жінки. Радянське право. 1975. № 7. С. 11-12.

Перелік юридичних документів:

11. Конвенція про згоду на взяття шлюбу, шлюбний вік та реєстрацію шлюбів від 10.12.1962 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (28.12.2020).
12. Конвенція про охорону материнства (переглянута в 1952 році) від 07.09.1955 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (28.12.2020).
13. Конвенція про політичні права жінок від 07.07.1954 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (28.12.2020).
14. Конвенція про працю жінок на підземних роботах від 30.05.1937 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (28.12.2020).
15. Конвенція про рівне винагородження чоловіків і жінок за працю рівної цінності від 29.06.1951 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (28.12.2020).
16. Конвенція щодо дискримінації в галузі найму і праці від 25.06.1958 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (28.12.2020).
17. Конвенція щодо дискримінації в галузі освіти від 14.12.1960 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (28.12.2020).
18. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966 р. в редакції від 19.10.1973 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (28.12.2020).
19. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16.12.1966 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (28.12.2020).

References**Bibliography:**

1. Dmytriyeva H. Mizhnarodnyy rik i zakhyst trudyashchoyi zhinky. *Radyanske pravo*. 1975. № 7. S. 9-12.
2. Dok. OON (A) 6880.
3. Zamula A.YU. Shcho my znayemo pro zakhyst prav zhinok? *Ukrayinske pravo*. URL: <https://ukrainepravo.com> (28.12.2020).
4. Kaminska N.V., Chernyavskyy S.S., Perunova O.S. Zakonodavche rehulyuvannya ta mizhnarodni standarty hendernoyi rivnosti: lektsiya. Kyiv: Nats. akad. vnutr. sprav, 2020. 23 s. URL: https://www.dsns.gov.ua/files/2020/5/20/112/%D0%9B%D0%B5%D0%BA%D1%86%D1%96%D1%8F_2.pdf (28.12.2020).
5. OON Zhinky v Ukrayini/ UN Women Ukraine. *Hromadskyy prostir*. 28.11.2017 r. URL: <https://www.prostir.ua> (28.12.2020).
6. Slovka I.YE. Problemy realizatsiyi Konstytutsiyi Ukrayiny. *Derzhava i pravo*. 2002. Vyp. 16. S. 487-491.
7. Slovka I.YE. *Ukrayinskyy konstytutsionalizm: etapy stanovlennya i rozvytku: dys.... kand. yuryd. nauk: spets.* 12.00.02. Kyiv, 2004. 213 s.
8. U Kyievi vidkryly predstavnytstvo Zhinochoyi dilovoyi palaty Ukrayiny. *Ukrinform*. 16.12.2020 r. URL: <https://www.ukrinform.ua> (28.12.2020).
9. U Lvovi stvoryly Zhinochu dilovu palatu Ukrayiny: chym vona zaymatymetsya. *Galnet*. 09.09.2019 r. URL: <https://galnet.fm> (28.12.2020).
10. Uryad Ukrayiny ta OON Zhinky v Ukrayini rozshyryuyut spivpratsyu. *Uryadovyy portal*. 06.07.2018 r. URL: <https://www.kmu.gov.ua> (28.12.2020).

List of legal documents:

11. Konventsyya pro zhadu na vzyattya shlyubu, shlyubnyy vik ta reyestratsiyu shlyubiv vid 10.12.1962 r. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (28.12.2020).
12. Konventsyya pro okhoronu materynstva (perehlyanuta v 1952 rotsi) vid 07.09.1955 r. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (28.12.2020).
13. Konventsyya pro politychni prava zhinok vid 07.07.1954 r. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (28.12.2020).
14. Konventsyya pro pratsyu zhinok na pidzemnykh robotakh vid 30.05.1937 r. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (28.12.2020).
15. Konventsyya pro rivne vynahordzhennya cholovikiv i zhinok za pratsyu rivnoyi tsinnosti vid 29.06.1951 r. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (28.12.2020).
16. Konventsyya shchodo dyskryminatsiyi v haluzi naymu i pratsi vid 25.06.1958 r. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (28.12.2020).
17. Konventsyya shchodo dyskryminatsiyi v haluzi osvity vid 14.12.1960 r. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (28.12.2020).
18. Mizhnarodnyy pakt pro hromadyans'ki i politychni prava vid 16.12.1966 r. v redaktsiyi vid 19.10.1973 r. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (28.12.2020).
19. Mizhnarodnyy pakt pro ekonomichni, sotsial'ni i kul'turni prava vid 16.12.1966 r. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (28.12.2020).

УДК 394.2(477)

doi.org/10.30970/jcl.3.2020.3

Оксана Стасів

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри соціального права
Львівського національного університету імені Івана Франка,
Львів, Україна
E-mail: stasivoksana2304@gmail.com

ВПЛИВ КОНСТИТУЦІЙНИХ НОРМ НА РІВНІСТЬ У ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

INFLUENCE OF CONSTITUTIONAL NORMS ON EQUALITY IN LABOUR RELATIONS

Oksana Stasiv

Candidate of Legal Sciences, Associate Professor at the Department of Social Law,
Ivan Franko National University of Lviv, Ukraine

Abstract | The article is dedicated to the study of the influence of constitutional norms on equality in labor relations. It is designated that the principle of equality in modern conditions for reforming labor legislation is taking on a new meaning. This is primarily since our state has chosen a European direction of development, in particular, due to the reform of labor legislation. In this context, the principle of equality between men and women has slightly changed its meaning, which is expressed in equal access to work. Instead, there is a problem with the interpretation of the content of Part 5 of Article 43 of the Constitution of Ukraine, which to some extent restricts the right of women to work by imposing a prohibition for the latter to work in jobs dangerous to their health.

In addition, the article emphasizes that the concept of "discrimination" and the principle of equality are closely connected. It is manifested in the labor relations in certain differences given to the common understanding of equality, i.e. given to any differences protected by law as well the enactment of such discriminatory laws, namely those based on race, skin color, political, religious and other beliefs, gender, age, health status, etc. That is why discrimination is always linked to the violation of the principle of equality. It is also stated that the establishment of certain benefits and guarantees for certain categories of employees (women, minors, persons with disabilities, etc.) is not considered a violation of the principle of equality, but only if they are related to ensuring equal access to such employees. However, the availability of such additional guarantees to employees working in difficult and harmful working conditions is compensatory as long as such work is associated with a heavy burden on the body of an employee and the damage it causes to their health, which in turn leads to occupational diseases or even disabilities.

The author also proves that Part 5 of Article 43 of the Constitution of Ukraine, which prohibits the use of women's work as dangerous to their health is discriminatory from the viewpoint of European and international

law because it restricts their right to work. This is the case when the excessively general presentation of the constitutional norm leads to unjustified restriction of women's right to work.

Keywords: constitutional norm, equality, the principle of equality, discrimination, guarantees, employee.

Анотація | Стаття присвячена дослідженню впливу конституційних норм на рівність в трудових правовідносинах. При цьому зазначається, що принцип рівності в сучасних умовах реформування трудового законодавства набуває нового змісту. Це перед усім пов'язано із обраним нашою державою європейським напрямком розвитку, зокрема з реформуванням трудового законодавства. В цьому контексті дещо змінив свій зміст принцип рівності чоловіків та жінок, який виражається у рівному доступі до праці. Натомість виникає проблема щодо трактування змісту ч. 5 ст. 43 Конституції України, яка дещо обмежує право жінок на працю, встановлюючи заборону останніх працювати на небезпечних для їхнього здоров'я роботах.

Також у статті наголошується на тому, що поняття «дискримінація» та принцип рівності тісно пов'язані між собою, що у трудових відносинах виражається у певних відмінностях з огляду на загальне розуміння рівності, тобто з огляду на будь-які відмінності, що захищаються законом, а також ухваленні таких законів з ознаками дискримінації, а саме залежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, стану здоров'я тощо. Саме тому дискримінація завжди пов'язана із порушенням принципу рівності. Також зазначається, що встановлення певних пільг та гарантії для окремих категорій працівників (жінок, неповнолітніх, осіб з інвалідністю тощо) не вважається порушенням принципу рівності, але тільки у тому випадку, якщо вони пов'язані із забезпеченням для таких працівників рівного доступу до праці. Проте наявність таких додаткових гарантій працівникам, які працюють у важких та шкідливих умовах праці, має компенсаційний характер, оскільки така робота пов'язана із великим навантаженням на організм працівника та шкодою, яку вона завдає здоров'ю, що в результаті приводить до виникнення у працівників професійних захворювань чи навіть інвалідності.

Автором також доводиться, що ч. 5 ст. 43 Конституції України, яка забороняє використовувати працю жінок на небезпечних для їхнього здоров'я роботах, є дискримінаційною з точки зору європейського та міжнародного права, оскільки обмежує їхнє право на працю. Це той випадок, коли занадто загальний характер викладу конституційної норми приводить до необґрунтованого обмеження права жінок на працю.

Ключові слова: конституційна норма, рівність, принцип рівності, дискримінація, гарантії, працівник.

Постановка проблеми. Загальновідомим є той факт, що основним джерелом права в нашій державі є Конституція України, яка є актом найвищої юридичної сили, а її норми є нормами прямої дії. Це, чергу зі свого боку, означає, що суд при здійсненні правосуддя повинен оцінювати зміст законодавства, яке застосовує при розгляді конкретної справи, з позиції його відповідності Конституції, при цьому, коли це є необхідним, застосовувати її норми безпосередньо. Тому рішення суду мають ґрунтуватись на Конституції та діючому законодавстві, що не суперечить їй¹.

Водночас таке твердження піддається сумніву з боку одних науковців та практиків, основним аргументом яких залишається передусім той факт, що такі конституційні норми мають доволі загальний характер або ж їх можна визначити як конституційні засади (принципи), які необхідно в подальшому конкретизувати у нормативно-правових актах².

Натомість другі вважають, що норми конституції мають такий узагальнений характер цілком обумовлено, оскільки охоплюють найбільш значущі сфери суспільного життя, а конкретизація їх у Основному Законі нашої країни привела б до того, що змінити їх було б значно важче, через ускладнену процедуру внесення змін до неї у порівнянні із законами та підзаконними актами³. Ці та інші

¹ Постанова пленуму Верховного Суду N 9 від 01.11.96 Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-96#Text>

² Стасів О. В. Конституційні положення, що визначають засади регулювання трудових відносин. Юридична Україна. 2009. № 10. С. 89–93.

³ Журок Н.Г. Прямая дія норм Конституції України. Порівняльно-аналітичне право. №1. 2018. С. 46-49.

особливості застосування норм конституції проявляються у законодавстві всіх галузей права, в тому числі й трудового права, що призводить ч так само до різних неузгодженостей при їхньому застосуванні.

Так, у зв'язку з обраним нашою державою європейським напрямком розвитку у трудовому законодавстві дещо змінив свій зміст принцип рівності чоловіків та жінок, який виражається у рівному доступі до праці. Натомість Конституція України дещо обмежує право жінок на працю, встановлюючи заборону останніх працювати на небезпечних для їхнього здоров'я роботах.

Аналіз останніх розвідок і публікацій щодо дослідження особливостей застосування конституційних норм в трудовому законодавстві дозволяє зробити висновок про зацікавленість науковців цією темою. Серед таких варто виокремити В. Венедиктова, І. Якушева, С. Прилипка, О. Ярошенка, Н. Щербюка та інших. Водночас зазначимо, що їхні наукові погляди щодо даної проблематики є не однаковими, а подекуди кардинально відрізняються.

Актуальність теми дослідження обумовлена реформуванням трудового законодавства, зокрема прийнятті Трудового кодексу, який має замінити прийнятий ще за радянських часів діючий Кодекс законів про працю. Зміст нового Трудового кодексу повинен формуватися на основі конституційних норм, які, зі свого боку, мають бути чіткими та зрозумілими для застосування. Особливої уваги в цьому контексті заслуговує дослідження змісту статті 43 Конституції України в частині реалізації права на працю, а також заборони використання праці жінок на небезпечних для їхнього здоров'я роботах, рівному доступі до праці та її оплати.

Виклад основного матеріалу.

Гарантуючи кожному право на працю, яке включає можливість заробляти собі на життя працею, яку людина вільно обирає або на яку вільно погоджується, держава вже не бере на себе зобов'язання забезпечити кожного роботою, а тільки взяла на себе зобов'язання створити рівні умови щодо реалізації цього права. Такі умови, згідно ч. 1 ст. 43 Конституції України, полягають у створенні рівних можливостей у виборі професії та роду трудової діяльності, а також реалізації програм професійно-технічного навчання та підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб.

Фактично держава, надаючи можливість кожному обрати професію та створюючи рівні можливості щодо доступу до освіти, перекваліфікації і перепідготовки кожного, хто не може знайти роботу, з урахуванням потреб ринку праці, створює так звані однакові умови доступу до реалізації права на працю.

У проекті Трудового кодексу України 2017 року, поданого до другого читання, в статті 3 пропонується закріпити заборону будь-якої дискримінації у сфері праці. Така, зі свого боку, на думку авторів проекту, полягає у порушення принципу рівності прав і можливостей, пряме або непряме обмеження прав працівників залежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності, етнічного, соціального та іноземного походження, віку, стану здоров'я, вагітності, інвалідності, підозри чи наявності захворювання на ВІЛ/СНІД, сімейного та майнового стану, сімейних обов'язків, місця проживання, членства у професійній спілці чи іншому об'єднанні громадян, участі у страйку, звернення або наміру звернення до суду чи інших органів за захистом своїх прав або надання підтримки іншим працівникам у захисті їхніх прав, за мовними або іншими ознаками, не пов'язаними з характером роботи або умовами її виконання.

Згідно цієї ж статті не вважаються дискримінацією у сфері праці встановлені ТК та законами відмінності, винятки чи переваги, а також обмеження прав працівників, що залежать від властивих певному виду робіт вимог щодо віку, рівня освіти, стану здоров'я, статі тощо або обумовлені необхідністю посиленого соціального та правового захисту деяких категорій осіб⁴⁴.

З огляду на такий виклад статті проекту, варто зауважити, що у такому контексті поняття «дискримінація» та принцип рівності тісно пов'язані між собою. Але потрібно чітко розуміти, що

⁴⁴ Проект Трудового кодексу України від 24.07.2017 р. №1658
URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53221

дискримінація тут полягає у певних відмінностях, з огляду на загальне розуміння рівності, тобто з огляду на будь-які відмінності, що захищаються законом, а також ухваленні таких законів з ознаками дискримінації, а саме залежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, стану здоров'я тощо. Ось чому дискримінація завжди пов'язана із порушенням принципу рівності.

Водночас встановлення певних пільг та гарантії для окремих категорій працівників (жінок, неповнолітніх, осіб з інвалідністю тощо) не вважається порушенням принципу рівності⁵, але тільки у тому випадку, якщо вони пов'язані із забезпеченням для таких рівного доступу до праці.

Наприклад, осіб з інвалідністю роботодавці неохоче беруть на роботу з огляду на стан здоров'я таких працівників та обмежені можливості щодо виконання трудової функції. Тому для цієї категорії працівників Законом України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» для роботодавців встановлено обов'язковий норматив робочих місць для працевлаштування таких працівників у розмірі 4% середньооблікової чисельності штатних працівників облікового складу за рік, а якщо на підприємстві працює від 8 до 25 осіб — у кількості одного робочого місця⁶. Також Законом України «Про охорону праці» у ст. 12 встановлено зобов'язання для роботодавців створювати для осіб з інвалідністю умови праці з урахуванням рекомендацій медико-соціальної експертної комісії та індивідуальних програм реабілітації, а також вживати додаткових заходів безпеки праці, які відповідають специфічним особливостям цієї категорії працівників⁷.

Ці та інші гарантії, які встановлюються законодавством для осіб з інвалідністю, аж ніяк не означають, що такі працівники мають якісь переваги над іншими, що порушують принцип рівності. Навпаки, їхнє закріплення у законодавстві пов'язане з обмеженими можливостями таких осіб щодо реалізації права на працю, і наявність таких додаткових гарантій тільки урівноважує їхні можливості із здоровими особами у реалізації такого права.

Подібна ситуація із застосуванням принципу рівності склалася і з наданням гарантій працівникам, які працюють у важких та шкідливих умовах праці. Для прикладу, згідно ст. 7 Закону України «Про охорону праці» такі працівники безоплатно забезпечуються лікувально-профілактичним харчуванням, молоком або рівноцінними харчовими продуктами, газованою соляною водою, мають право на оплачувані перерви санітарно-оздоровчого призначення, скорочення тривалості робочого часу, додаткову оплачувану відпустку⁸, пільгову пенсію, оплату праці у підвищеному розмірі та інші пільги і компенсації, що надаються в порядку, визначеному законодавством.

Наявність таких додаткових гарантій працівникам, які працюють у важких та шкідливих умовах праці, має компенсаційний характер, оскільки така робота пов'язана із великим навантаженням на організм працівника та шкодою, яку вона завдає здоров'ю, що в результаті приводить до виникнення у працівників професійних захворювань чи навіть інвалідності.

Досить неоднозначною є ситуація щодо дотримання принципу рівності та уникнення дискримінації стосовно реалізації права на працю жінками у порівнянні із чоловіками. Основна проблема полягає в тому, що фактично законодавець встановлює для жінок додаткові гарантії, які б мали урівняти права таких з чоловіками щодо рівного доступу до праці, проте інколи такі гарантії мають дискримінаційний характер, оскільки обмежують право жінок на працю.

Так, у ч. 5 ст. 43 Конституції України зазначається, що використання праці на небезпечних для їхнього здоров'я роботах забороняється⁹. З огляду на цю конституційну норму та на її виконання такі ж обмеження були встановлені у КЗпП (ст. 174) та Законі України «Про охорону праці»

⁵ Сахарук І.С. Рівність прав та можливостей працівників як правова основа концепції гідної праці Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. №6. Том 4. 2017. С. 71-74.

⁶ Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» № 2249-VIII від 19.12.2017 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text>

⁷ Закон України «Про охорону праці» № 2695-XII від 14.10.92 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text>

⁸ ПКМ України «Про затвердження Списків виробництв, робіт, цехів, професій і посад, зайнятість працівників в яких дає право на щорічні додаткові відпустки за роботу із шкідливими і важкими умовами праці та за особливий характер праці від 17 листопада 1997 р. N 1290 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1290-97-%D0%BF#Text>

⁹ Конституція України у ред. від URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

(ст. 10). Крім того, у свій час був виданий Наказ Міністерства охорони здоров'я, яким затверджено Перелік важких робіт та робіт із шкідливими і небезпечними умовами праці, на яких забороняється застосування праці жінок, який на сьогодні не є чинним. Цим переліком були встановлені важкі та шкідливі роботи, на яких жінки не могли працювати, що у свою чергу було пов'язано із репродуктивною функцією жінки і можливістю її стати матір'ю. Наявність такої заборони визначалося як гарантія для жінки.

Наша держава, підписавши Угоду про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом, з іншого,¹⁰ взяла на себе ряд зобов'язань, зокрема тих, що стосуються приведення національного законодавства у відповідність європейському. Це стосується і дотримання принципу гендерної рівності щодо доступу до праці. Вищезазначений перелік важких робіт та робіт із шкідливими і небезпечними умовами праці, на яких забороняється застосування праці жінок, почали вважати дискримінаційним, з огляду на те, що жінки не могли влаштуватися на роботу, яка була в цьому переліку, і при цьому не було доведено, що саме така шкодить репродуктивній функції жінки.

Проте після його скасування виникла двозначна ситуація. З одного боку, перелік робіт із шкідливими і небезпечними умовами праці, на яких забороняється застосування праці жінок, був скасований, і тому жінки могли влаштуватися на такі роботи на рівні із чоловіками. Але ж з іншого – така заборона все ж таки залишилася в Конституції України та вищезазначених законах. З цього випливає, що така заборона є абсолютною, тобто жінки не мали б займати посади, які віднесені до робіт із важкими та шкідливими умовами праці взагалі.

Варто також зазначити, що згідно ст. 6 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» дискримінація за ознакою статі забороняється, але не вважаються такою встановлені особливі вимоги щодо охорони праці жінок і чоловіків, пов'язані з охороною їх репродуктивного здоров'я¹¹. Загалом цей закон і норма зокрема були прийняті на підставі міжнародних зобов'язань, які взяла на себе Україна.

Наприклад, ще 1970 р. була ратифікована Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. Зокрема, у її ст. 11 зазначено, що держави, які ратифікували її, мають вжити всі необхідні заходи для ліквідації дискримінації щодо жінок у галузі зайнятості, з метою забезпечити на основі рівності чоловіків і жінок рівні права, зокрема забезпечувати жінкам особливий захист у період вагітності на тих видах робіт, шкідливість яких для здоров'я доведена. Також у п. 2 ст. 4 Конвенції наголошується на тому, що вжиття державами-учасницями спеціальних заходів, спрямованих на охорону материнства, включно із заходами, що містяться в цій Конвенції, не вважається дискримінаційним¹².

Нагадаємо, що ст. 8 Основного Закону закріплює, що саме Конституція України має найвищу юридичну силу, а тому всі закони та інші нормативно-правові акти, які приймаються на основі Конституції, повинні відповідати їй. А в її ст. 9 зазначається, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Водночас укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе тільки після внесення відповідних змін до Конституції України¹³.

Проте зазначимо, що як Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», так і ратифікована Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок в частині заборони жінкам працювати на шкідливих роботах, трактує вужче, аніж Конституція України, оскільки ці акти обмежують тільки роботу, яка шкодить репродуктивній функції жінки, в

¹⁰ Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони ред. від 30.11.2015.

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

¹¹ Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 8.09.2005 р. № 2866-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>

¹² Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок ред. від 06.10.1999 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text

¹³ Конституція України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

той час як Основний закон встановлює таку заборону загалом. Якраз така конституційна норма з огляду на європейські принципи є дискримінаційною стосовно жінок, оскільки обмежує їхнє право на працю. Це той випадок, коли занадто загальний характер викладу конституційної норми приводить до необґрунтованого обмеження права жінок на працю.

Для уникнення таких невідповідностей варто б було конкретизувати норму Конституції України, яка закріплює таку заборону, і викласти її в наступній редакції: «Використання праці жінок на небезпечних для їхнього репродуктивного здоров'я роботах забороняється». Такий виклад статті дозволить звузити перелік робіт до тих, що шкодять репродуктивному здоров'ю жінки, але при умові, що ознаки таких робіт будуть закріплені у законодавстві.

Для прикладу, у країнах ЄС закріплено список робіт із шкідливими умовами праці, які визнаються такими саме для репродуктивної функції жінки. Це 33 токсичні речовини, зокрема органічні розчинники, важкі метали тощо. Такий перелік доцільно закріпити і в Україні. Також медиками доведено, що на репродуктивне здоров'я жінки впливають роботи, які пов'язані із постійним підніманням та переміщенням вантажів, роботою із деякими отруйними речовинами, іонізуючим випромінюванням тощо. Наприклад, ще у 1993 році був прийнятий Наказ Міністерством охорони здоров'я України «Про затвердження Граничних норм підіймання і переміщення важких речей жінками»¹⁴. Згідно цього акту максимальна вага піднімання і переміщення жінками вантажів при чергуванні з іншою роботою (до 2 разів на годину) становить 10 кг, а постійно протягом робочої зміни – 7 кг. При цьому сумарна вага вантажу, який переміщується протягом кожної години робочої зміни, не повинна перевищувати: з робочої поверхні – 350 кг, а з підлоги – 175 кг. Всі вже проведені та нові дослідження мають бути застосовані для вироблення критеріїв робіт, де обмежується робота жінок, і мають чітко та однозначно закріплюватися у законодавстві. Водночас доцільно встановити заборону жінкам працювати на всіх роботах, які згідно законодавства визнаються важкими та шкідливими за умовами праці на період вагітності та годування груддю.

Висновки. Встановлення певних пільг та гарантії для окремих категорій працівників (жінок, неповнолітніх, осіб з інвалідністю тощо) не вважається порушенням принципу рівності, але тільки у тому випадку, якщо вони пов'язані із забезпеченням для таких рівного доступу до праці або для працівників, які працюють у шкідливих умовах праці, встановлення таких гарантій має компенсаційний характер.

Пропонуємо викласти ч. 5 ст. 43 Конституції України у наступній редакції: «Використання праці жінок на небезпечних для їхнього репродуктивного здоров'я роботах забороняється». Такий виклад статті дозволить звузити перелік робіт до тих, що шкодять репродуктивному здоров'ю жінки, але при умові, що ознаки таких робіт будуть закріплені у законодавстві. В основу таких ознак повинні мають бути покладені медичні дослідження стосовно впливу роботи жінки в важких та шкідливих умовах праці на її репродуктивну функцію, а саме це стосується робіт, пов'язаних із постійним підніманням та переміщенням вантажів, роботою з отруйними речовинами, іонізуючим випромінюванням тощо. Також вважаємо за доцільне обмежити право на працю жінок на всіх роботах, які згідно законодавства визнаються важкими та шкідливими за умовами праці на період вагітності та годування груддю.

Список використаних джерел

Бібліографія:

1. Журок Н.Г. Пряма дія норм Конституції України. Порівняльно-аналітичне право. №1. 2018. с. 46-49.
2. Сахарук І.С. Рівність прав та можливостей працівників як правова основа концепції гідної праці Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. № 6. Том 4. 2017. С. 71-74.
3. Стасів О. В. Конституційні положення, що визначають засади регулювання трудових відносин. Юридична Україна. 2009. № 10. С. 89-93.

¹⁴ Наказ Міністерством охорони здоров'я України «Про затвердження Граничних норм підіймання і переміщення важких речей жінками» від 10 грудня 1993 р. № 241 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0194-93#Text>

4. Проект Трудового кодексу України від 24.07.2017 р. №1658
URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53221

Перелік юридичних документів:

5. Конституція України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
6. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок ред. від 06.10.1999 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text
7. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони ред. від 30.11.2015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
8. Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» № 2249-VIII від 19.12.2017 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text>
9. Закон України «Про охорону праці» № 2695-XII від 14.10.92 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text>
10. Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 8.09.2005 р. № 2866-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>
11. Постанова пленуму Верховного Суду N 9 від 01.11.96 Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-96#Text>
12. ПКМ України «Про затвердження Списків виробництв, робіт, цехів, професій і посад, зайнятість працівників в яких дає право на щорічні додаткові відпустки за роботу із шкідливими і важкими умовами праці та за особливий характер праці від 17 листопада 1997 р. N 1290 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1290-97-%D0%BF#Text>

References

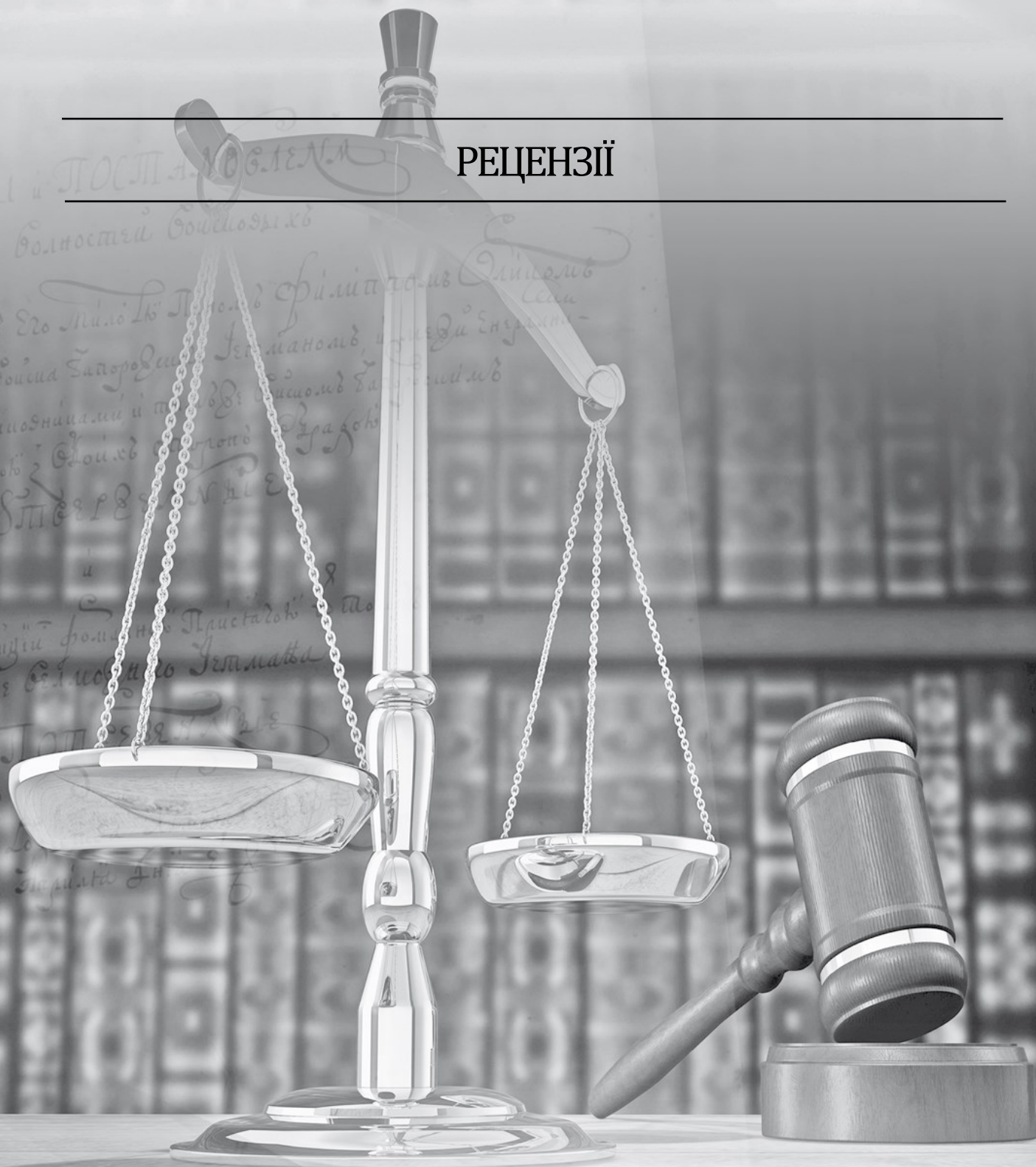
Bibliography:

1. Zhurok N.H. Priama diia norm Konstytutsii Ukrainy. Porivnialno-analitychne pravo. №1. 2018. s. 46-49.
2. Sakharuk I.S. Rivnist prav ta mozhlyvostei pratsivnykiv yak pravova osnova kontseptsii hidnoi pratsi Aktualni problemy vitchyznianoї yurysprudentsii. №6. Tom 4. 2017. S. 71-74.
3. Stasiv O. V. Konstytutsiini polozhennia, shcho vyznachaiut zasady rehuliuвання trudovykh vidnosyn. Yurydychna Ukraina. 2009. №10. S. 89-93.
4. Proekt Trudovoho kodeksu Ukrainy vid 24.07.2017 r. №1658
URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53221

List of legal documents:

5. Konstytutsiia Ukrainy URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
6. Konventsiiia Orhanizatsii Obiednanykh Natsii pro likvidatsiiu vsikh form dyskryminatsii shchodo zhinok red. vid 06.10.1999 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text
7. Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniiei storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnimy derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony red. vid 30.11.2015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
8. Zakon Ukrainy «Pro osnovy sotsialnoi zakhyshchenosti osob z invalidnistiu v Ukraini» № 2249-VIII vid 19.12.2017 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text>
9. Zakon Ukrainy «Pro okhoronu pratsi» № 2695-XII vid 14.10.92 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text>
10. Zakonu Ukrainy «Pro zabezpechennia rivnykh prav ta mozhlyvostei zhinok i cholovikiv» vid 8.09.2005 r. № 2866-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>
11. Postanova plenumu Verkhovnoho Sudu N 9 vid 01.11.96 Pro zastosuvannia Konstytutsii Ukrainy pry zdiisnenni pravosuddia URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-96#Text>
12. PKM Ukrainy «Pro zatverdzhennia Spyskiv vyrobnytstv, robit, tsekhiv, profesii i posad, zainiatist pratsivnykiv v yakykh daie pravo na shchorichni dodatkovi vidpustky za robotu iz shkidlyvymy i vazhkymy umovamy pratsi ta za osoblyvyi kharakter pratsi vid 17 lystopada 1997 r. N 1290 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1290-97-%D0%BF#Text>

РЕЦЕНЗІЇ

КОНСТИТУЦІЙНІ ПРАВА ТА СВОБОДИ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ЗАХИСТУ

Андрій Стець

доктор права (Phd), політолог,
радник з правових питань,
спеціаліст з експертизи документів,
викладач факультету права та адміністрації.
Зеленогурський університет,
Зелена Гура, Польща
E-mail: stec75@wp.pl
<https://orcid.org/0000-0002-3014-2400>

УКРАЇНА НА ШЛЯХУ ДО КОНСТИТУЦІЙНОЇ ДЕМОКРАТІЇ UKRAINE IS ON THE WAY TO CONSTITUTIONAL DEMOCRACY

Andrii Stets

PhD, legal advisor, professor of law and administration at the University of Zielona Gora, Poland

Книга вченого-конституціоналіста, судді Конституційного Суду України у відставці В. Кампа «Конституція і становлення конституційної демократії в Україні (2014-2018 роки)»¹ виконана на гостру суспільно-правову тему і певним чином заповнює існуючу прогалину щодо широкого україномовного дослідження проблем конституційної демократії як напряду реформування й функціонування державних інститутів в Україні та подолання кризових явищ, що існують в умовах воєнних випробувань країни через агресію імперської Росії.

У роботі автор розкрив найважливіші суспільно-правові зміни, що відбулися у період 2014-2018 років в Україні. Не забуваючи при цьому про здобутки та коріння ідеалів конституційної демократії, що їх пропагували І. Дзюба, академік НАН України та Л. Юзьков, архітектор української Конституції. Ця робота є ретельним та неупередженим дослідженням проблем реформування судової влади у 2016 році (далі – Реформа-2016), що торкаються забезпечення реалізації й захисту прав і свобод людини і громадянина, сприяють встановленню публічному контролю за діяльністю органів і посадових осіб публічної влади тощо.

Автор зазначеної книги – один із відомих сучасних конституціоналістів України, який знає судову систему не тільки з теоретичної, але й з практичної сторони та добре розуміє вагу і роль судових органів, які розглядають і ухвалюють рішення в різних справах. Революція

¹ Див.: Володимир Кампо. Конституція і становлення конституційної демократії в Україні (2014-2018 роки) / Кампо Володимир. К.: Гамазин, 2019. 172 с.

гідності, детально проаналізована автором, розпочала процес реформування конституційного ладу України. Реформа-2016 – це також зміни в юридичній науці, адвокатурі, прокуратурі й поліції, що впливають на форму правової та суспільно-політичної системи держави.

У книзі автор не забуває також про деконституціоналізацію застарілих судових інститутів, які стосуються низки конституційних положень, що втратили своє правове значення. Зокрема, про віднесення Конституційного Суду України до судових органів на рівні з судами загальної юрисдикції, а також положення про Суд як єдиний орган конституційної юрисдикції (колишня редакція частини третьої статті 124 і частини першої статті 147 чинної Конституції України). Отож, вагомим значенням набуло чітке розмежування статусу Конституційного Суду України й загальних судів.

Конституційна демократія – це тип представницької демократії, що характеризується вільними та чесними виборами та політичним плюралізмом (без тіньової політики та економіки тощо) і отожднюється з верховенством конституції в умовах парламентської демократії. У державах конституційної демократії їх конституції містять багато прав та свобод для своїх громадян та інших осіб, які проживають на їх території. Рішення, прийняті в умовах конституційної демократії, не можуть порушувати прав меншин, приводити до політичних репресій тощо.

Прикладом держав конституційної демократії є, між іншим, держави-члени Європейського Союзу та США. На жаль, останніми роками захист прав людини та основоположних свобод став менш важливим у порівнянні з особливими економічними та політичними інтересами поодиноких з цих країн (Північний потік-1 та -2 – для Німеччини та інших країн, блокування співпраці України з НАТО через позицію органів державної влади Угорщини тощо). Це применшення ролі прав людини суперечить фундаментам засадам Європейського Союзу.

Європейські спільноти, які були попередниками сьогоденного Європейського Союзу, зростили кількох політиків: Конрад Аденауер – Федеративна Республіка Німеччина; Роберт Шуман і Жан Монне – Франція; Альсіде де Гаспері – Італія; Вінстон Черчилль – Великобританія; Поль Анрі Спаак і Джозеф Бех – країни Бенелюксу), які своїми поглядами випереджали свій час. Засновники цього Союзу представляли різні середовища, але вони мали одну загальну мету – об'єднати Європу як гаранта миру.

Після Другої світової війни, що принесла немислимі руйнування та поділ Європи на два блоки: демократичний та комуністичний, ситуація змусила країни Західної Європи співпрацювати між собою. Ці країни розвивали конституційну демократію, а інша Європа – Радянський Союз та його сателіти – радикальний тоталітаризм. На жаль, сьогодні суспільства у багатьох європейських країнах припинили робити висновки з недавнього минулого або хочуть його забути, не розуміючи, що агресивний тоталітаризм і можливість розв'язання ним нових локальних конфліктів чи навіть світової війни зовсім не викреслені з історії людства.

Автор у своїй роботі згадує про потребу України у створенні системи конституційної просвіти, яка стала запорукою успіхів європейських спільнот, включаючи Європейський Союз, зокрема, на початку їх створення. На жаль, за майже 30 років існування незалежної Української держави не всі чиновники вивчили українську мову; часто вони не знають про конституційні цінності держави і суспільства (верховенство права, конституційну демократію тощо), а тому

громадян дуже важко виховувати у душі конституційного патріотизму та інших форм конституційної активності, про які згадує автор.

Конституційна просвіта у правовій державі і у громадському суспільстві повинна використовувати інформаційні, навчальні, наукові і й інші засоби популяризації конституційних знань. На жаль, автор лише побічно згадує про політичну корупцію та хабарництво в країні, хоча порушує проблему політичної та правової культури українського суспільства. Молоді перехідні демократії, як Україна, не мають достатнього досвіду конституційної просвіти, а тому терплять значні матеріальні та моральні збитки. Так, більшість українського суспільства сьогодні об'єднують проблеми, пов'язані з економічною кризою та бідністю.

Підбиваючи підсумки розгляду основних проблем України (з урахуванням точок зору із-за кордону) у книжці судді Конституційного Суду України у відставці В. Кампа, важко не погодитися з тим, що результати дострокових президентських і парламентських виборів 2019 року вказують на те, що новий політичний клас переміг. І тепер він може брати на себе всю повноту відповідальності за стан справ у державі, а особливо – за реалізацію її Основного Закону. Основною проблемою цього класу є малий політичний досвід та небезпека запозичення авторитарно-тоталітарних форм і зразків з Російської Федерації, яка нав'язує Україні федералізацію та інші згубні для неї рішення.

Особливою цінністю зазначеної книги автора є акцентування уваги на нових конституційних ідеях, які у сучасному швидкоплинному світі розвиваються та на які є високий попит. Навіть якщо навколо Основного Закону України сьогодні не ведеться гостра політична й ідеологічна боротьба, ці ідеї незримо присутні під час вирішення різних суспільно-політичних проблем держави. І в цьому, можливо, найбільша користь від рецензованої книги.

Книга судді Конституційного Суду України В. Кампа «Конституція і становлення конституційної демократії в Україні» дійсно є зрілим та досконалим дослідженням складної та актуальної науково-практичної теми. Ця книга стимулює кожного до роздумів та викликає нові творчі думки і запитання, що є обов'язковим елементом належного інтелектуального процесу в Україні. Процесу, якого так їй бракувало завжди й особливо бракує за роки державної незалежності, тож тепер настав час виправляти пропущене.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ОГЛЯД

У РОСІЇ ЗАВЕРШИВСЯ РЕФЕРЕНДУМ ЩОДО ПОПРАВОК ДО КОНСТИТУЦІЇ

У Росії ввечері в середу, 1 липня, завершилося загальне голосування щодо закону про поправки до конституції РФ. Останніми закрилися дільниці в Калінінградській області.

Центральна виборча комісія РФ оприлюднила попередні результати голосування ще до закриття виборчих дільниць по всій країні. За підсумками обробки 25 відсотків протоколів, "за" поправки до конституції проголосували 73,24 відсотка росіян, "проти" висловилися 25,8 відсотка.

Голосування за поправки до конституції почалося в РФ 25 червня, однак основним днем голосування було 1 липня. По всій країні було відкрито понад 96,5 тисячі дільниць, в голосуванні мали право взяти участь 110,5 мільйона виборців.

Під час референдуму вони мали проголосувати щодо внесення змін одразу до 22 статей конституції. Головною серед них є норма про "обнулення" президентських термінів глави

держави Володимира Путіна. Це дозволить йому знову балотуватися на виборах в 2024 і 2030 роках і в результаті залишатися при владі до 2036 року. Ця поправка була запропонована депутаткою Держдуми Валентиною Терешковою, яка в 1963 році стала першою в світі жінкою, яка полетіла у космос. Голосування через поширення коронавірусної інфекції відбувалося як онлайн, так і на дільницях.

ЄС НЕ ВИЗНАЄ ГОЛОСУВАННЯ ЗА ЗМІНИ ДО КОНСТИТУЦІЇ РФ У КРИМУ

Євросоюз не визнає голосування за поправки до конституції Росії на території Криму та за участі жителів окремих районів Донецької та Луганської областей (ОРДЛО). Про це заявив речник ЄС із зовнішньої політики Петер Стано під час щоденного брифінгу Єврокомі-

сії у четвер, 2 липня, повідомляє кореспондент DW.

"Голосування відбулося не лише в Росії, але також і на українській території (...) ЄС не визнає проведення Росією голосування на території Кримського півострова, який є частиною України. Так само, власники російських паспортів, виданих всупереч мінським угодам у районах, які зараз не перебувають під контролем українського уряду, не повинні брати участь у голосуванні, організованому РФ", - заявив Стано.

РФ вже заявили, що зміни до основного закону країни підтримали 78 відсотків виборців за явки на рівні 65 відсотків. Петер Стано також розкритикував те, як проводилося голосування: "Ми шкодуємо, що агітація як за, так і проти (поправка. - Ред.) була заборонена перед загальноросійським голосуванням. Це не дозволило виборцям отримати доступ до зваженої інформації". Речник ЄС також вказав на повідомлення про порушення під час голосування, включно з "примушуванням виборців, голосування двічі, порушення таємниці голосування та звинувачення поліції у застосуванні насильства щодо журналіста, який був спостерігачем". Стано закликав належним чином розслідувати ці повідомлення. Як відомо, одним з пунктів змін до конституції РФ було так зване "обнулення" президентських термінів чинного президента країни Володимира Путіна, що дозволить йому знову балотуватися на найвищу посаду в Росії.

СЛУХАННЯ ЩОДО МОВНОГО ЗАКОНУ: ОФІС ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ НАПОЛЯГАЄ НА ЙОГО КОНСТИТУЦІЙНОСТІ

Під час відкритого слухання у Конституційному суді України (КСУ) справи про конституційність положень мовного закону представник президента в КСУ Федір Веніславський у вівто-

рок, 7 липня, наголосив на незмінності позиції Володимира Зеленського щодо української мови як єдиної державної, повідомляє агентство "Інтерфакс-Україна".

За словами представника президента, закон "Про забезпечення функціонування української мови як державної" не стосується російської або інших мов нацменшин, для визначення статусу цих мов може бути ухвалений окремий закон. Веніславський наголосив, що подання, яке розглядає КС, певною мірою штучно прив'язане до мовного питання, оскільки закон регулює виключно статус української мови як державної. "Предметом правового регулювання цього закону не є статус інших мов. (...) Верховній Раді варто ухвалити окремий закон, який регулюватиме статус російської та інших мов нацменшин", - сказав представник президента в КСУ. Тобто, за його словами, мови нацменшин "є предметом зовсім іншого правового регулювання". Також Веніславський висловив переконання, що в процесі розгляду закону Верховна Рада дотримувалася конституційної процедури його прийняття.

У свою чергу постійна представниця Верховної Ради в КСУ Ольга Совгіря наголосила, що під час ухвалення рішення з питання конституційності положень мовного закону варто враховувати висновок Венеціанської комісії щодо цього закону, в якому йдеться про неприпустимість диференційованого пставлення до мов нацменшин і надання привілеїв мовам ЄС. За словами представниці парламенту, регулюючи

мовне питання, не варто керуватися політичним контекстом, європейськими прагненнями України або конфліктом із РФ. "Прошу КСУ звернути увагу на висновок Венеціанської комісії", - сказала Совгіря. Крім того, вона вказала на порушення процедури ухвалення закону і в частині попереднього розгляду на засіданні профільного комітету, і в частині неособистого голосування в сесійній залі під час ухвалення закону. Совгіря додала, що Верховна Рада готова надати суду необхідну документацію.

Як повідомляється, КСУ продовжить відкриті слухання щодо мовного закону в четвер. Очікується, що на засіданні 9 липня суд завершить стадію виступів залучених учасників та стадію запитань до них, після чого перейде до закритої частини слухання справи для ухвалення рішення у справі.

ЄВРОГРУПУ ОЧОЛИВ МІНІСТР ФІНАНСІВ ІРЛАНДІЇ ПАСКАЛЬ ДОНОХ'Ю

Міністр фінансів Ірландії Паскаль Донох'ю був обраний головою Єврогрупи. Кандидатура ірландця була схвалена всіма 19 країнами Єврогрупи на засіданні, що пройшло у форматі відеоконференції у четвер, 9 липня, повідомив у своєму Twitter поки ще чинний голова Єврогрупи Маріу Сентену. "Вітаю нового голову

Єврогрупи", - написав Сентену, розмістивши фотографію Паскаля Донох'ю.

Крім Донох'ю на цей пост претендували міністерка з економічних питань та цифрових перетворень Іспанії Надія Кальвіньо і міністр фінансів Люксембургу П'єр Граменья.

Сам Донох'ю заявив, що гордий своїм призначенням. За його словами, на посаді голови Єврогрупи він намагатиметься "будувати мости між усіма членами Єврозони та активно працювати з усіма країнами-членами, щоб забезпечити базовий на консенсусі підхід до відновлення наших економік та наших суспільств".

Єврогрупа є неформальним об'єднанням міністрів фінансів 19 держав Єврозони. Вони зазвичай консультуються раз на місяць і координують свої дії в питаннях економічної та фінансової політики. Попри формальну відсутність повноважень, це об'єднання є дуже впливовим та вважається таким собі "тіньовим урядом Єврозони".

Ірландець приступить до роботи на новій посаді у понеділок, 13 липня. Термін його повноважень становитиме два з половиною роки. Очікується, що новому главі Єврогрупи доведеться мати справу на цій посаді з серйозними викликами через найглибшу в історії Єврозони рецесію, викликану пандемією коронавірусу.

У СЕРБІЇ ПРОТЕСТУВАЛЬНИКИ УВІРВАЛИСЯ ДО ПАРЛАМЕНТУ

Уже кілька днів не вщухають у Белграді протести проти політики сербського президента

Александра Вучича щодо пандемії COVID-19. Пізно увечері у п'ятницю, 10 липня, після сутичок з поліцією група демонстрантів увірвалася в будівлю парламенту Сербії. Правоохоронці застосували сльозогінний газ та гумові палиці після того, як протестувальники стали закидати будівлю та поліцейських навколо неї камінням та пляшками. Згодом демонстрантів відтіснили від парламенту.

Нагадаємо, що 7 липня через погіршення ситуації з епідемією COVID-19 Вучич вирішив запровадити в Белграді з 10 по 13 липня заборону на вихід жителів надвір. Це викликало масові протести, тож влада країни вирішила відмовитися від заборони. Замість цього уряд заборонив збиратися групами у понад 10 осіб. Утім, протести не вщухають, деякі з демонстрантів закликають до відставки президента.

У Сербії коронавірус виявлено у майже 18 тисяч осіб, 370 хворих на COVID-19 померли. У березні в країні запровадили карантинні обмеження, проте вже на початку травня їх почали скасувати. На думку критиків Вучича, це було зроблено з метою провести парламентські вибори в червні. Після виборів епідеміологічна ситуація в Сербії стала різко погіршуватися.

НА ВИБОРАХ ПРЕЗИДЕНТА ПОЛЬЩІ З МІНІМАЛЬНОЮ ПЕРЕВАГОЮ ПЕРЕМІГ ДУДА

Чинний президент Польщі Анджей Дуда здобув перемогу в другому турі президентських виборів. За результатами підрахунку 99,97 відсотків протоколів, за нього віддали свої голоси 51,21 відсотка виборців. За його конкурента, представника опозиційного блоку "Громадянська коаліція" Рафала Тшасковського проголосували 48,8 відсотка виборців, повідомляє агенція Reuters. Явка на виборах склала 68,12 відсотка, що є незвично високим показником.

Такі дані навів у понеділок, 13 липня, голова Державної виборчої комісії Польщі Сильвестер Марциняк.

За його словами, на даний час виборчком не отримав протоколи з п'яти дільниць у Польщі і дев'яти - з-за кордону - зокрема, з Брюсселя, Лондона і Манчестера. За словами глави польської Державної виборчої комісії, вони отримають їх у найближчі дві-три години, але істотно результат вони вже не змінять.

Анджей Дуда, який обіймає пост президента Польщі вже п'ять років, позиціонує себе як гарант запроваджених урядом націонал-консерваторів заходів. 48-річний політик виступає за традиційну модель сім'ї і відкидає одностатеві шлюби.

Натомість суперник Дуди Рафал Тшасковський підписав так звану "Хартію ЛГБТ+" на підтримку сексуальних меншин. Окрім того, він обіцяв скасувати проведену нинішнім урядом суперечливу реформу системи юстиції, через яку Варшава конфліктує з Євросоюзом.

ЗА ЧОТИРИ МІСЯЦІ В УРЯДІ АНЕКСОВАНОГО КРИМУ - 10 РОКІВ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Під вечір понеділка, 13 липня, головуєча суддя Дніпровського районного суду Києва Мирослава Марченко дочитує вирок 60-річному Петру Михальчевському. Він нервово розстібає гудзики на блакитному поло та хапається за шию. Вердикт колегії - 10 років позбавлення волі за державну зраду. Таке покарання лікар-хірург отримав за кілька місяців роботи в уряді анексованого Росією Криму шість років тому. "Штірліц" чи легітимний міністр?

У вирокі Михальчевському повторюється позиція обвинувачення: в невстановлений слідством час, але не пізніше 28 лютого 2014 року він отримав від невстановлених громадян РФ

пропозицію очолити міністерство охорони здоров'я Криму й погодився на неї. Петро Михальчевський такі претензії останні два з половиною роки слідства й суду рішуче відкидав.

"Не треба ліпити з мене якогось-такого Штірліца, який все життя прожив в Україні, але виявився іноземним шпигуном. Ні з якими представниками РФ

я не зустрічався, а на посаду призначений рішенням Верховної Ради АРК", - стверджував Михальчевський й у своїй останній промові у суді. Захист наполягає, що уряд автономії був сформований ще до того, як Київ оголосив його поза законом.

Докладна хронологія тих буремних днів виглядає так: зранку 27 лютого 2014 року так звана "самооборона Криму" за підтримки російських військових захопила будівлі Верховної ради та Ради міністрів автономії та підняла над ними російські прапори. За кілька годин на екстреному засіданні кримський парламент відправив у відставку главу уряду Анатолія Могильова та призначив на цю посаду Сергія Аксьонова. За два

дні після цих подій у Києві в.о. президента України Олександр Турчинов своїм указом визнав це рішення незаконним. Але на той момент Верховна рада АРК вже встигла сформувати під Аксьонова новий уряд. Міністром охорони здоров'я у нього призначили Петра Михальчевського.

Підривна діяльність чи охорона здоров'я

І сам ексміністр, і його захисники стверджують, що за неповні чотири місяці роботи в цьому уряді, обвинувачений лише забезпечував функціонування мережі закладів охорони здоров'я та адаптацію їх під російське законодавство. На думку адвоката Валентина Рибіна, у зв'язку з цим дії Михальчевського підпадають під захист міжнародного гуманітарного права - адже той зберігав життя і здоров'я українських громадян під час окупації.

Суд, однак, вирішив, що посада міністра є політичною, а сам обвинувачений виконував "адміністративно-господарські та організаційно-розпорядчі функції", що не є медичною діяльністю. Це, згідно з інкримінованою йому статтею кримінального кодексу, кваліфікується як "надання іноземній державі допомоги в проведенні підривної діяльності проти України".

"В Україні немає законодавчого визначення поняття "політична посада", це предмет юридичної дискусії. А щодо забезпечення життя громадян, то чим іще міг займатися МОЗ Криму в умовах хаосу й паніки: коли Україна відмовилась від забезпечення лікувальних закладів Криму, коли в будь-який момент могли розпочатися

повномасштабні бойові дії?", - заперечував Михальчевський. Поки що на волі

Народжений у Скадовську Херсонської області, Михальчевський з 1980-х років працював у Криму, став відомим хірургом і з 2012-го року очолював республіканську лікарню при медичному університеті в Сімферополі. Сам він стверджує, що не припиняв практику навіть під час роботи в кримському уряді.

Але й цю роботу важко назвати тривалою. Вже 10 червня 2014 року Михальчевський подав у відставку після публічних звинувачень Сергія Аксьонова в тому, що в кримських лікарнях вимагають від пацієнтів "благодійні внески", а російська гуманітарна допомога перепродається в аптеках. Проживши в Криму ще понад рік, Михальчевський з родиною переїхав до Києва, де працював хірургом у приватних клініках аж до арешту в січні 2018 року.

У тюрмі він провів майже півтора року. Лише після того, як торік у червні Конституційний суд визнав незаконним безальтернативне тримання під вартою підозрюваних у злочинах проти держави, Михальчевського відпустили спочатку під домашній арешт, а потім і під особисте зобов'язання.

Засуджений поки що лишатиметься на волі. Вирок ще не набрав законної сили, і адвокат Валентин Рибін збирається оскаржити його в апеляції.

Невинний в організації референдуму

Оскаржити рішення першої інстанції може й прокуратура, адже Дніпровський райсуд

Києва виправдав Михальчевського від обвинувачень у посяганні на територіальну цілісність України. Екс-міністра визнали невинним в організації незаконного референдуму про приєднання Криму до РФ, хоча СБУ та прокуратура стверджували, що він давав вказівки кримським лікарням організувати на своїй території дільниці для голосування

Показово, що ці обвинувачення базувались, зокрема, на свідченнях кримськотатарського бізнесмена, власника телеканалу АТР Ленура Іслямова. Іслямов і сам був членом першого після анексії уряду Криму, але до нього в українських спецслужбах претензій не було. Під час допиту на суді він визнав, що не знайомий з Михальчевським, про його вказівки щодо голосування в лікарнях почув від кримськотатарських лікарів, які розповідали про це журналістам АТР.

Вирок Михальчевському - вже другий суворий вердикт Дніпровського райсуду щодо кримських політиків за події 2014 року. В листопаді 2018-го року там засудили до 12 років позбавлення волі колишнього депутата Верховної Ради АРК Василя Ганиша. Ганиш - єдиний депутат кримського парламенту, хто голосував проти проведення референдуму 16 березня. Але суд вирішив, що своєю участю в іншому засіданні - 11 квітня 2014 року - він забезпечив необхідний кворум і легітимізував ухвалення російської "Конституції Криму".

30 січня 2020 року вирок Ганишу підтвердив апеляційний суд, та донедавна він лишався

під домашнім арешту через стан здоров'я - за останні роки він пережив кілька серцевих нападів. Восени минулого року СБУ наполегливо пропонувала колишньому депутатові взяти участь у «великому обміні» ув'язненими з РФ, втім, він відмовився і так само, як і Михальчевський не втрачає надію на виправдання. Наступного тижня касацію Ганиша почне розглядати Верховний суд.

РАДА ПРИЗНАЧИЛА МІСЦЕВІ ВИБОРИ НА 25 ЖОВТНЯ

Верховна Рада України у середу, 15 липня, призначила чергові вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів на неділю 25 жовтня 2020 року. За ухвалення проекту постанови проголосували 326 депутатів.

Документом передбачено, що вибори депутатів парламенту Автономної Республіки Крим, депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів на тимчасово окупованих територіях Автономної Республіки Крим, міста Севастополя, в окремих районах міст, сел та селищах Донецької та Луганської областей не проводяться.

Також не проводяться вибори депутатів обласних рад у Донецькій і Луганській областях у зв'язку з неможливістю забезпечення представництва в них спільних інтересів територіальних громад, сіл і селищ, міст

Донецької та Луганської областей.

Коли можливі вибори в ОРДЛО
Вибори на тимчасово окупованих територіях Автономної Республіки Крим, міста Севастополя та в окремих районах, містах, селищах і селах Донецької та Луганської областей, згідно з текстом постанови, будуть призначені "в установленому окремими законами порядку та строки", за низки умов. Зокрема, для цього необхідним є "припинення тимчасової окупації та збройної агресії Російської Федерації проти України", а саме: виведення усіх незаконних збройних формувань, керованих, контрольованих і фінансованих Російською Федерацією, російських окупаційних військ, їх військової техніки з території України, відновлення повного контролю України за державним кордоном України, роззброєння всіх незаконних збройних формувань та найманців, які діють на тимчасово окупованих територіях України.

Окрім того, умовою для проведення виборів названо відновлення конституційного ладу та правопорядку та забезпечення безпеки громадян України, які проживають на відповідних територіях, після повноцінного завершення на цих територіях процедур з роззброєння, демілітаризації та реінтеграції відповідно до стандартів ООН та ОБСЄ.

У СИРІЇ ВТРЕТЄ З ПОЧАТКУ ВІЙНИ ВІДБУВАЮТЬСЯ ПАРЛАМЕНТСЬКІ ВИБОРИ

На контрольованій режимом Башара Асада території Сирії в неділю, 19 липня, відбува-

ються вибори до парламенту країни. Сирійці обирають парламент уже втретє від початку громадянської війни, що спалахнула дев'ять років тому, повідомляє інформаційне агентство AFP.

Голосування відбувається лише на близько 70 відсотках території країни, які контролює підтримуваний Росією лідер країни Башар Асад. Сирійці голосуватимуть, зокрема, і в регіонах, які ще нещодавно контролювалися опозицією, заявили у сирійській виборчій комісії. До них належать південь провінції Ідліб та Східна Гута поблизу Дамаска.

Правляча партія Баас не має альтернатив

Спостерігачі не очікують іншого результату, окрім перемоги правлячої партії Баас, адже опозиційні кандидати не допущені до участі у виборах, пише AFP. З 2100 кандидатів, які змагаються за 250 місць у сирійському парламенті, значна частина перебуває в санкційних списках країн Заходу.

Нові санкції США, запроваджені проти Сирії, а також пандемія COVID-19 посилюють економічну кризу у країні. Ці фактори, зокрема, призвели до прискорення інфляції. Вартість продуктів за минулий рік фактично подвоїлася. Тому вирішення економічних проблем було однією з найголовніших тем під час агітації.

Голосування на тлі вибухів у Дамаску

Напередодні виборів у столиці Сирії Дамаску пролунали два вибухи, повідомляє інформаційне агентство SANA. Внаслідок них одна людина загинула, а одна - зазнала поранень. Вибухові пристрої заклали поблизу однієї з мечетей на півдні Дамаска.

Проведення виборів, які спочатку були заплановані на квітень цього року, декілька разів переносили через епідемію COVID-19 у країні.

У БОЛГАРІЇ НЕ ПІДТРИМАЛИ ВОТУМ НЕДОВІРИ УРЯДУ БОРИСОВА

Парламент Болгарії у вівторок, 21 липня, не підтримав вотум недовіри уряду прем'єра країни Бойко Борисова, повідомляє інформагентство dra. Як зазначає новинна агенція, це вже п'ята спроба парламенту висловити вотум недовіри уряду Борисова.

Під час голосування під будівлею парламенту зібралися протестувальники. Вони заявили, що продовжать свої акції допоки уряд не подасть у відставку.

Демонстранти звинувачують коаліційний уряд в корупції і "мафіозній поведінці". Протести відбуваються за підтримки опозиційної Болгарської соціалістичної партії і президента Румена Радева, який є політичним опонентом Борисова.

Протести у Болгарії почалися 9 липня, після обшуків в адміністрації президента, які були зумовлені розслідуванням двох не пов'язаних між собою справ про корупцію та розголошення державної таємниці. Уповноважений з питань боротьби з корупцією і радник президента з питань безпеки були затримані для допитів.

Глава держави Румен Радев, давній критик уряду Борисова, якого він звинувачує у зв'язках з олігархами, поклав відповідальність за обшуки на прем'єра і закликав міністрів скласти повноваження, порівнявши уряд з мафією.

Через протести Борисов закликав трьох міністрів - фінансів, економіки та внутрішніх справ - піти у відставку.

В УРЯДІ ФРН КРИТИКУЮТЬ НАМИРИ США ЗАПРОВАДИТИ САНКЦІЇ ПРОТИ "ПІВНІЧНОГО ПОТОКУ-2"

Міністерка оборони ФРН і голова правлячої партії Християнсько-демократичний союз (ХДС) Аннегрет Крамп-Карренбауер (Annegret Kramp-Karrenbauer) в середу, 22 липня, заявила, що загроза санкцій з боку США щодо учасників будівництва газопроводу "Північний потік-2" є "несумісними з міжнародним правом".

"Коли мова йде про загрозу санкцій з боку США, у уряду Німеччини є чітка позиція про те, що вони не відповідають

міжнародному праву", - сказала вона в інтерв'ю DW. Разом з тим вона заявила, що питання будівництва "Північного потоку-2" буде й надалі обговорюватися з державами-членами ЄС і НАТО.

"Північний потік-2" - це проєкт, який обговорюється в Європейському Союзі, а також в державах - членах НАТО. Так, є побоювання, що Німеччина може стати занадто залежною від російського газу, але це питання ми можемо вирішити. Також це стосується проблем і обґрунтованих інтересів України і Польщі, які повинні бути узгоджені в контрактах", - пояснила Крамп-Карренбауер.

Натомість Східний комітет - Східноєвропейська Асоціація німецької економіки (ОАОЕВ) - наполягає на запровадженні контрзаходів у разі запровадження Сполученими Штатами санкцій щодо учасників проєкту будівництва газопроводу "Північний потік-2", який зв'язує Росію і Німеччину. Про це в інтерв'ю виданням групи Funke, опублікованому в середу, 22 липня, заявив Міхаель Гармс (Michael Harms), виконавчий директор лобістського об'єднання, що представляє інтереси німецьких фірм, що працюють, зокрема на російському ринку.

"Досі ми завжди застерігали від жорстких контрзаходів щодо США, тому що не хотіли скотитися до спіралі санкцій. Зараз ми розцінюємо це трохи інакше", - підкреслив Гармс.

За його словами, німецьке зовнішньоторговельне об'єднання працює над конкретними пропозиціями. "Вони

можуть варіюватися від чітких дипломатичних заяв до компенсацій місцевим компаніям і захисних контрсанкцій", - перерахував Гармс. Він попередив, що адміністрація США готується до блокування рахунків компаній-учасників проєкту і може поширити обмеження на банки, що фінансують будівництво.

Посольство США в Берліні підштовхує "низку фірм" позначити конкретні часові рамки для цих кроків, попередив Гармс, який охарактеризував даний підхід як "дивний". Виконавчий директор ОАОЕВ назвав анонсовані американські обмеження "небезпечним прецедентом". "ЄС повинен ефективно протидіяти (подібним заходам. - Ред.). Не можна допустити, щоб і інші держави вирішили діяти подібним чином", - застеріг він.

20 липня Палата представників Конгресу США проголосувала за ухвалення поправки, що передбачає введення санкцій щодо учасників, які допоможуть завершити будівництво газопроводів "Північний потік-2" і "Турецький потік". Поправка передбачена до законопроекту про оборонний бюджет (National Defense Authorization Act, NDAA) на 2021 фінансовий рік (починається в США з 1 жовтня. - Ред.). Вона була схвалена одногосно.

Мова в поправці, зокрема, йде про запровадження обмежувальних заходів проти іноземних осіб, які значною мірою сприяють продажу, оренді або наданні суден для укладання труб, призначених для

будівництва зазначених трубопроводів.

Перш ніж нові санкції набудуть чинності, оборонний бюджет повинен бути схвалений Сенатом Конгресу США і підписаний президентом Дональдом Трампом.

ПЕРЕНЕСЕННЯ ВИБОРІВ у США: НАВІТЬ ТРАМП - НЕ ПОНАД КОНСТИТУЦІЮ

Конгрес США постановив ще у 1845 році, що президента обирають кожні чотири роки у вівторок після першого понеділка листопада (За принципом: навіщо простота, якщо можна все ускладнити?). Щоб змінити закон про вибори, Трампу необхідна підтримка обох палат Конгресу.

Малоймовірно, що республіканці, які мають більшість у Сенаті, проголосують за таке перенесення виборів. А те що це зроблять демократи, які переважають у Палаті представників, взагалі виключено.

"Оскільки ми маємо у нашій країні розподіл влади, а не диктатуру, президент не може просто змінити закон", - каже Джеймс Гарднер, професор права в Університеті штату Нью-Йорк у Буффало.

У разі оголошення надзвичайного стану діють особливі правила, але й тоді Трамп не зміг би самовільно змінити закон про вибори.

Переважає більшість цих правил регулює, як президент має розпоряджатися фінансами. Для перенесення дня виборів навіть за умов надзвичайного стану йому знадобилася би

згода Конгресу.

Будь то війна, економічна криза чи спалахи грипу - ніщо не втримувало американців від волевиявлення. У 2004 році уряд Джорджа Буша розглядав можливість змінити закон й перенести вибори у разі терористичного нападу.

Утім, ідею швидко відкинули. Радниця президента США з питань національної безпеки Кондоліза Райс тоді заявила, що Сполучені Штати навіть тоді проводили вибори, "коли країна знаходилася у стані війни, навіть громадянської війни. Наші вибори повинні відбуватися у призначений час". Завершення президентського строку чітко визначене Конституцією.

Час повноважень Трампа та його віцепрезидента Майка

Пенса у Білому Домі спливає 20 січня 2021 року у 12 годині. Якщо ж до того часу не буде кандидата, який набрав би більше необхідних 270 голосів виборщиків колегії (наприклад, тому що у деяких штатах не відбулися вибори), починає діяти правило наступництва у випадку відсутності президента на посаді.

Наступна на черзі після президента та віцепрезидента - очільниця більшості у Палаті представників: ненависна Трампом демократка Ненсі Пелосі. Оглядачі вважають, що постійна критика Трампом системи голосування поштою спрямована на те, щоб вже задалегідь дискредитувати результати виборів.

Так він міг би виправдати власну поразку немовби фальсифікацією підсумків голосування. "Я думаю, що Трамп здатен на це піти", - каже Майлз Коулман із Центру політики при університеті Вірджинії. Переконлива перемога Джо Байдена могла б цьому завадити. А якщо Трамп і тоді пручатиметься звільнити Білий дім?

"Я сподіваюсь, що інші авторитетні особи з лав армії, поліції та держслужби будуть вірні закону та не визнаватимуть його більше як президента, - каже Гарднер. - Тоді Трамп був би людиною, що незаконно вторглася і повинна бути усунена (від влади. - Ред.)".

У ЄС ПІДСИЛЮЮТЬ ТИСК НА ПОЛЬЩУ ЧЕРЕЗ СУДОВУ РЕФОРМУ

Суд в Амстердамі звернувся до Європейського суду в Люксембурзі з проханням прояснити, чи можуть суттєві сумніви у незалежності польської судової системи стати відмовою для видачі до цієї країни на підставі європейського ордеру на арешт. Про це в середу, 5 серпня, повідомила агенція dpa з посиланням на представника суду в Люксембурзі.

"З 2007 року незалежність польських судів і, таким чином, право на справедливий судовий розгляд - перебувають під дедалі більшим тиском", - йдеться в обґрунтуванні суду в Амстердамі.

Приводом до звернення є сумніви у тому, чи можна Польщу вважати повною мірою правою державою. Останнє є відображенням претензій Брюсселя до судової реформи, здійсненої нинішнім консервативним урядом країни.

У грудні 2019 року Європейський суд ухвалив, що польський закон 2017 року про відставку суддів і прокурорів порушує норми ЄС, оскільки може

дозволити міністру юстиції Польщі довільно відстороняти суддів від роботи.

Дискусія про верховенство права давно ускладнює відносини між Брюсселем і польським урядом, який очолює партія "Закон і справедливість" під головуванням Ярослава Качинського.

ГЛАВИ МЗС "ВЕЙМАРСЬКОГО ТРИКУТНИКА" ЗАКЛИКАЛИ МІНСЬК ПРОВЕСТИ ЧЕСНІ ВИБОРИ

Міністри закордонних справ ФРН, Франції та Польщі висловили занепокоєння ситуацією в Білорусі. У спільній заяві, поширеній у п'ятницю, 7 серпня, Гайко Маас (Heiko Maas), Жан-Ів Ле Дріан та Яцек Чапутович наголосили, що з великою стурбованістю спостерігають за подіями, що відбуваються в Білорусі. Напередодні президентських виборів вони "твердо виступають за право білоруського народу здійснювати свої основні свободи, у тому числі виборчі права".

"Саме тому ми стурбовані тим, що ні Бюро з демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ, ні парламентські асамблеї

ОБСЄ і Ради Європи не отримали можливості спостерігати за виборами. Тому ми наполегливо закликаємо білоруську владу провести майбутні президентські вибори вільно та чесно, зокрема забезпечити незалежний моніторинг з боку місцевих спостерігачів. Ми взяли до відома тривожні повідомлення про порушення на виборах під час дострокового голосування", - зауважується у спільній заяві глав МЗС трьох країн, відомих як "Веймарський трикутник".

Міністри наголошують, що Білорусь є важливим сусідом Європейського Союзу і активним членом "Східного партнерства". Вони нагадали, що діалог з Мінськом за останнє десятиліття хоч і був складним, але багатобічним. "Ми віримо у зміцнення зв'язків між Білоруссю, її народом і Європейським Союзом, зв'язків, заснованих на повазі спільних демократичних цінностей, включно з громадянськими свободами та верховенством права", - зазначили Маас, Ле Дріан та Чапутович.

У "Веймарському трикутнику" закликали білоруський уряд звільнити політичних в'язнів та відмовитися від насильства та інших дій, спрямованих проти громадських і політичних свобод.

Напередодні подібну заяву разом з Чапутовичем поширив

міністр закордонних справ Литви Лінас Лінкявічюс.

Між тим у Білорусі, де президентські вибори мають відбутися 9 серпня, повідомляється про низку затримань людей, які або напяму пов'язані з опозиційними кандидатами, або підтримують їх. Крім чинного президента країни Олександра Лукашенка, для участі у виборах зареєстровані Світлана Тихановська, експедатка Ганна Канопацька, лідер кампанії "Говори правду" Андрій Дмитрієв та голова партії "Білоруська соціал-демократична Грамада" Сергій Черечня.

"Репортери без кордонів" повідомляли також про те, що під час передвиборчої кампанії затримали понад 40 журналістів, які її висвітлювали.

НІМЕЦЬКІ СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТИ ВИЗНАЧИЛИСЯ З КАНДИДАТОМ У КАНЦЛЕРИ

Міністр фінансів Німеччини Олаф Шольц (Olaf Scholz) очолює список Соціал-демократичної партії Німеччини (СДПН) на виборах до Бундестагу наступного року та, відповідно, буде кандидатом у канцлери ФРН від цієї політсили.

"За пропозицією співголів партії Саскії Ескен (Saskia Esken) і Норберта Вальтера-Борйанса (Norbert Walter-Borjans) президент та правління СДПН тількино односторонньо номінували мене як кандидата на посаду канцлера", - написав Шольц у

соцмережі Twitter у понеділок, 10 серпня. Він додав, що "з нетерпінням чекає на чудову, чесну та успішну виборчу кампанію у сильній команді".

Шольц є віцеканцлером у коаліційному уряді СДПН з блоком партій Християнсько-демократичний союз (ХДС) та Християнсько-соціальний союз (ХСС). Із наближенням виборів Шольца все більше вважали найімовірнішим кандидатом від соціал-демократів на посаду канцлера.

СДПН стала першою партією у ФРН, яка оголосила свого кандидата у канцлери на виборах, що відбудуться восени наступного року.

Нагадаємо, під час останніх виборів у 2017 році соціал-демократи показали найгірший результат за повоєнну історію, здобувши 20,5 відсотка голосів. Згідно з нещодавніми опитуваннями, зараз за партію готові проголосувати лише 14-15 відсотків виборців. СДПН випереджають консерватори з ХДС/ХСС та "Зелені", зазначає інформагенція dpa.

ПІСЛЯ ВИБОРІВ: ЯК МІНСЬК ПРОТЕСТУВАВ ПРОТИ РЕЗУЛЬТАТІВ ГОЛОСУВАННЯ

У тому, що протести в Білорусі після президентських виборів у неділю, 9 серпня, будуть розганяти, ніхто не сумнівався. Чинний президент Олександр Лукашенко останні місяці тільки те й робив, що постійно говорив про "кольорові революції" і "майдани", які він у країні не допустить. Але те, що ніч після голосування пройде настільки жорстко, очікував мало хто. Річ у тім, що таких протестів у Білорусі ще ніколи не

було. У Мінську в різних частинах міста на вулиці вийшли десятки тисяч людей, проти яких влада застосовувала світлошумові гранати, гумові кулі, водомети, петарди і спеціальну техніку. Не минуло без поранень і затримань - сирени швидкої допомоги і автозаків було чути майже до ранку.

Заклики вийти на вулиці і протестувати проти результатів виборів (на момент початку акції даних від ЦВК ще не було, але оголосили цифри офіційного екзитполу, згідно з яким Лукашенко набрав майже 80 відсотків) надійшли не від кандидатів у президенти, а від блогерів у Telegram-каналах.

Ще за кілька днів до голосування вони опублікували план: в Мінську збиратися біля стели "Мінськ - місто-герой" на проспекті Переможців і на проспекті Незалежності, а в інших містах - на центральних вулицях і площах. Адміністратори каналів наголошували на мирному характері акцій.

У Мінську люди стали збиратися стихійно в різних частинах міста. Одним з центрів протесту, як і оголошували в соцмережах, стала стела. Перші повідомлення про те, що там почали застосовувати світлошумові гранати, з'явилися під час пресконференції головної суперниці Лукашенка, кандидати в президенти Світлани Тихановської близько 22-ої години. Її команда якраз

оголошувала, що їм надійшли дані протоколів на деяких виборчих дільницях, де вона набирала в кілька разів більше голосів, ніж Лукашенко. Після того як Тихановська почула новини з проспекту Переможців, вона сказала, що це "жахливо" і миттєво зажурилася.

На той час Мінськ вже щосили гудів - машини сигналізували безупину у всіх частинах міста. У центрі, в районі Неміга, демонстранти приблизно на пів години перекрили проїзд мостом через річку Свіслоч. Внаслідок цього утворився затор із автомобілів, які сигналізували, і протестувальників, які розмахували національними біло-червоно-білими прапорами та вигукували популярні для білоруських протестів гасла: "Віримо, можемо, переможемо", "Лукашенко, йди!" і "Живе Білорусь". Вигуки натовпу переривалися вибухами світлошумових гранат біля стели, які були чутні і в центрі міста. Звуки гранат і петард - це єдине, що давало протестувальникам інформацію про те, що відбувається в місті. Із самого ранку в Мінську були перебої з інтернетом, а вночі демонстранти залишилися повністю без будь-якої інформації і постійно підходили до журналістів, щоб дізнатися, що відбувається в інших частинах міста. Вони розповідали один одному про те, що загін міліції особливого призначення (ОМОН) почав застосовувати гумові кулі, петарди і водомети. Періодично містом проїжджали машини швидкої допомоги, що давало підстави говорити про травмованих,

точна кількість яких поки невідома.

За відсутності зв'язку і лідера протесту в очах людей читалася розгубленість. На вулиці Мінська вийшла молодь, велика частина життя якої пройшла за чинної влади, і яка не має успішного досвіду вуличних акцій. Крім того, ОМОН досить швидко почав діяти - відтісняв протестувальників і не давав їм змоги зібратися разом у великій кількості. Наявність спеціальної техніки, яку застосовували силовики, теж зробила свою справу. Разом з тим, у деяких частинах Мінська між демонстрантами і ОМОНОм відбувалися жорсткі протистояння і сутички.

Основним лейтмотивом кампанії Світлани Тихановської була любов, зокрема, до свого чоловіка - відеоблогера Сергія Тихановського. Він сам хотів стати кандидатом у президенти, але тепер звинувачується у підготовці масових заворушень. Однак цієї ночі в Мінську зовсім не було любові, а скоріше навпаки - в повітрі були страх і лють. Люди були налаштовані досить агресивно.

Утім, через відсутність плану і доступу до інформації разом з агресією відчувалася безпорадність. Тому вже до другої години ночі владі вдалося розігнати основну частину учасників протесту. Після цього перекритим проспектом Незалежності постійно їздили автозаки, а бійці ОМОНу точково затримували людей, які ще залишилися на вулицях.

Вранці 10 серпня білоруси прокинуться і разом з результатами виборів, які навряд чи

когось здивують, побачать багато фотографій і відео, на яких ОМОН застосовує силу до демонстрантів, а також дізнаються про кількість поранених. Тому, навряд чи ця протестна ніч стане останньою.

БАЙДЕН ВИЗНАЧИВСЯ З КАНДИДАТКОЮ НА ПОСАДУ ВІЦЕ-ПРЕЗИДЕНТА США

Претендент на посаду президента США Джо Байден оголосив, що Камала Харріс в якості кандидатки у віцепрезиденти стане його напарницею у боротьбі за Білий дім. Про це ймовірний кандидат від Демократичної партії США заявив у вівторок, 11 серпня.

Байден, який сам обіймав посаду віцепрезидента під час правління Барака Обами, назвав Харріс "безстрашною борчинею за "малу людину" і однією з найкращих державних службовців країни". На думку Байдена, Харріс здатна об'єднати американський народ та "будуватиме США, які відповідатимуть нашим ідеалам", цитує агентство новин AP.

Очікується, що перший спільний публічний виступ обох кандидатів відбудеться вже 12 серпня під час заходу в місті Вілмінгтон у штаті Делавер.

Таким чином Харріс стане першою афроамериканкою, яка балотуватиметься на другу за важливістю посаду у США від однієї з двох найбільших політичних партій країни. Рішення

обрати саме її підкреслює розуміння Байденом того, наскільки важливу роль гратимуть для його переобрання чорні виборці, зазначає AP.

55-річна сенаторка Харріс разом з Байденом змагалася за номінацію на кандидатування від демократів під час праймеріз, а після вибуття з внутрішньопартійних перегонів швидко стала однією з найбільш вірогідних кандидатів на посаду віцепрезидента США від Демократичної партії.

Президент США Дональд Трамп 11 серпня заявив, що "трохи здивований" рішенням Байдена обрати саме Харріс. Чинний глава Білого дому нагадав, що під час праймеріз вона гостро критикувала Байдена. Сенаторка також відома як "одна з найбільш ліберальних осіб у Сенаті США", додав Трамп. "Я думав, що Байден спробує трохи відсторонитися від цього", - зазначив американський президент.

Він також згадав про низькі результати Харріс під час праймеріз. "Але ж це - свого роду соціопитування", - висловив Трамп своє здивування.

МААС У ЛІВАНІ ЗАКЛИКАВ ДО РЕФОРМ ТА БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ

Міністр закордонних справ Німеччини Гайко Маас (Heiko Maas) у середу, 12 серпня, перебуваючи з візитом у Лівані, закликав політичне керівництво

цієї країни до проведення реформ. Відразу після прибуття Маас передав Ліванському Червоному Хресту чек на мільйон євро - це лише перша частина німецької термінової допомоги загальним обсягом 20 мільйонів євро. Ці кошти будуть використані, зокрема, для допомоги родинам, які постраждали від вибухів 4 серпня.

Ліван потребує уряду, який би "серйозно боровся з корупцією", заявив німецький міністр. Європа зацікавлена інвестувати в близькосхідну країну, проте інвестори хотіли би, щоб "гроші не зникли в темних каналах, яких у Лівані, на жаль, забагато", зазначив Маас. Тому, за його словами, важливими є забезпечення законності та економічні реформи.

Маас також запевнив, що Німеччина і надалі братиме участь у відбудові ліванської столиці. Масштаби руйнувань у Бейруті міністр назвав "немислимими". Нагадаємо, 4 серпня Бейрут сколихнули потужні вибухи в районі порту. За оцінками міської влади, пошкоджено половину будівель Бейрута. У місті на два тижні запроваджений режим надзвичайного стану. За даними уряду Лівану, в порту вибухнули 2750 тонн аміачної селітри (нітрату амонію), яка протягом шести років зберігалася на складі без дотримання необхідних заходів безпеки.

Після вибуху у країні відновилися антиурядові протести. Багато ліванців, які тривалий час звинувачували політичну еліту в корупції та некомпетентності, закидали уряду відповідальність за вибух у порту. Крім того, деякого з мітингарів обурило те, як уряд повівся після

вибуху в Бейруті. Демонстранти вимагали відставки нинішнього уряду, а також проведення докорінних реформ. 10 серпня прем'єр-міністр Лівану Хасан Діаб оголосив про відставку свого уряду.

У ЄВРОПАЛАМЕНТІ НЕ ВИЗНАЮТЬ ЛУКАШЕНКА ПЕРЕМОЖЦЕМ І ВИМАГАЮТЬ ПЕРЕВИБОРІВ

Депутати Європарламенту вважають, що вибори в Білорусі не були "ані вільними, ані справедливими". Тому вони не визнають Олександра Лукашенка переобраним президентом країни і закликають до проведення нових виборів.

Про це йдеться у спільній заяві депутатів Європарламенту, оприлюдненій у понеділок, 17 серпня, і підписаній фракціями Європейської народної партії, соціал-демократами, Альянсом лібералів та демократів (нова назва Renew Europe), зеленими та Європейськими консерваторами та реформістами, передає агентство AFP.

У заяві євродепутати засудили "арешти, жакливе насильство і тортури, вчинені проти мирних демонстрантів" і вимагають всебічного розслідування цих злочинів, а також негайного звільнення всіх затриманих.

Крім того, євродепутати вітали рішення міністрів закордонних справ ЄС накладти санкції проти осіб, відповідальних за

наси́льство і фальсифікацію президентських виборів у Білорусі і закликали якомога швидше скласти санкційний список.

Також фракції зажадали переглянути відносини з офіційним Мінськом і співпрацю з ним в рамках Східного партнерства ЄС, запропонували призначити Спеціального представника посла ЄС по Білорусі для підтримки "процесу мирного переходу влади" і закликали Росію утриматися від будь-якого втручання.

Нагадаємо, президентські вибори в Білорусі відбулися 9 серпня. За офіційними результатами, Лукашенко, який обіймає посаду президента з 1994 року, переміг на виборах з великим відривом від інших кандидатів. Результати виборів викликали масові протести, які тривають досі.

Під час протестів було затримано близько семи тисяч осіб, згодом більшу частину з них звільнили. У сутичках з правоохоронцями кілька сотень людей постраждали, одна людина загинула на акції протесту, одна - після затримання. За інформацією ЗМІ, про місцеперебування десятків осіб, затриманих на акціях, досі нічого невідомо.

З 13 серпня на білоруських підприємствах почалися мирні протести. 16 серпня пройшов найбільший мітинг противників Лукашенка. За оцінками ЗМІ, у ньому взяли участь кілька сотень тисяч людей. Вони підтримали вимогу відставки Олександра Лукашенка і проведення нових виборів у Білорусі.

ЗАКОЛОТ У МАЛІ: ВІЙСЬКОВІ ЗААРЕШТУВАЛИ ПРЕЗИДЕНТА І ПРЕМ'ЄРА

Президент Малі Ібрагім Бубакар Кейта і найвищі урядовці країни були затримані у вівторок, 18 серпня, військовими-заколотниками, повідомляє агентство Reuters. Затримання президента в його резиденції відбулося через декілька годин після того, як зранку військові підняли заколот на військовій базі Каті, розташованій поблизу Бамако, столиці Малі.

Крім президента, заколотники, як повідомляють в Африканському Союзі, затримали також прем'єр-міністра Бубу Сіссе, який раніше закликав до діалогу і просив бунтівників зупинитися. На даний момент не зрозуміло, хто очолює заколотників, які в них мотиви і хто буде правити замість Кейти.

В останні тижні в Малі проходили акції протесту проти Кейти і його уряду. У коаліції M5-RFP, що стоїть за антиурядовими протестами, заявили, що підтримують дії бунтівників, що це був "не військовий заколот, а народне повстання".

Це вже не перший заколот у Малі, який починався на військовій базі Каті. Нагадаємо, що у 2012 році заколот на тій же базі призвів до військового перевороту, який прискорив захоплення ісламістами півночі Малі.

Тим часом Європейський Союз засудив спробу державного перевороту в Малі. ЄС не сприймає ніяких антиконституційних змін, заявив глава дипломатії ЄС Жозеп Боррель. "Це не може в жодному разі бути реакцією на глибоку соціально-політичну кризу в Малі", - йдеться в комюніке верховного представника ЄС із зовнішньої та безпекової політики, поширеному ввечері у вівторок, 18 серпня.

Боррель повідомив, що ЄС спільно зі своїми міжнародними партнерами, особливо з Економічним співтовариством країн Західної Африки, Африканським Союзом і ООН закликає до діалогу. За його словами, єдиний спосіб уникнути дестабілізації не тільки Малі, але і всього регіону полягає в дотриманні конституційних принципів, міжнародного права і прав людини.

ХРИСТЯ ФРІЛАНД СТАЛА ПЕРШОЮ ЖІНКОЮ НА ПОСАДІ МІНІСТРА ФІНАНСІВ КАНАДИ

Прем'єр-міністр Канади Джастін Трюдо у вівторок, 18 серпня, оголосив про призначення віцепрем'єрки Христі Фріланд міністеркою фінансів країни. "Оскільки ми хочемо побудувати кращу і справедливішу Канаду, (...) я не знаю нікого, більш гожого за Фріланд, хто працював би на посаді міністра фінансів разом зі мною та

рештою цієї дивовижної команди для розбудови кращого майбутнього для канадців", - зазначив Трюдо, цитує агенція новин dra.

У своїй промові Фріланд наголосила на подоланні невидимих бар'єрів, які заважають кар'єрному розвитку жінок, і закликала продовжувати їх долати.

17 серпня Білл Морно заявив про свою відставку на тлі повідомлень про суперечки з Трюдо щодо дедалі більшого дефіциту бюджету країни. Утім Морно заперечує, що Трюдо змусив його подати у відставку.

Колишня журналістка Христя Фріланд була міністеркою закордонних справ у першому уряді Джастіна Трюдо. У другому вона стала віцепрем'єркою.

Фріланд вважають лояльною до Трюдо і припускають, що вона може стати його наступницею на посаді голови Ліберальної партії Канади.

КОРУПЦІЯ В УГОРЩИНІ: ВИШУКАНИЙ ВІДПОЧИНОК МІНІСТРА НА ТЛІ КОРОНАВІРУСНИХ ОБМЕЖЕНЬ

"Більше Балатону, менше Адриатики!" - таке гасло у липні цього року кинув у народні маси прем'єр-міністр Угорщини Віктор Орбан. Суть цього заклику до громадян країни - відмовитися через пандемію COVID-19 від відпустки на

пляжах зазвичай такої популярної серед угорців Хорватії, відпочивши натомість на рідному озері Балатон. Невдовзі на підтвердження своїх слів Орбан опублікував і власні фотографії з відпустки на Балатоні.

Однак тепер з'ясувалося, що публічні заклики Орбана до народних мас жодним чином не стосувалися членів його уряду і, за даними ЗМІ, навіть його самого. Портал журналістських розслідувань Átlátszó опублікував фотографії з міністром закордонних справ Угорщини Петером Сіярто під час відпустки на Адриатичному морі, де той відпочивав на розкішній яхті. Сам Орбан цього літа теж відпочивав на вітрильнику поблизу хорватського узбережжя - принаймні так стверджує хорватська щоденна газета Jutarnji List. Днями видання опублікувало відповідний матеріал, у якому наводиться нечітке фото Віктора Орбана.

Щоправда, досі немає жодних переконливих доказів можливої відпустки Орбана в Хорватії. У відповідь на запит DW представник угорського уряду наголосив, що інформація про дозвілля прем'єр-міністра не розголошується. Тим часом глава МЗС Сіярто підтвердив, що проводив відпустку на яхті, нарікаючи на грубе втручання в його приватне життя.

Утім, неприємне враження поїздка угорського міністра закордонних справ до Адриатики справила не тільки на тлі заклику Орбана до громадян щодо Балатону. Відпочиваючи з сім'єю на розкішній яхті, Сіярто тим часом розмістив на своїй Facebook-сторінці кілька фотографій з його робочого

кабінету, зроблених начебто під час його телефонних розмов. А ще були дописи, де повідомлялося про те, з якими саме європейськими міністрами закордонних справ він на той час консультувався щодо кризи у Білорусі. Словом, складалося враження, що урядовець перебуває на своєму робочому місці в міністерстві і працює.

Але подібні викриття - це лише квіточки. Значно серйознішим у цій справі є її корупційний аспект. Річ у тім, що розкішна яхта, на якій відпочивав Сіярто, коштує 21 мільйон євро. Це судно класу люкс завдовжки 42 метри належить угорському олігархові Ласло Сіі. Сам підприємець протягом останніх років став одним із найбагатших угорців - не в останню чергу завдяки щедрим державним замовленням - і нині входить до кола так званих "олігархів Орбана".

Виявилося, що тижнева вартість оренди такої яхти, якою володіє скандальний підприємець, за оцінками угорських ЗМІ, становить щонайменше 170 тисяч євро. А така сума значно перевищує фінансові можливості очільника МЗС Угорщини, чий офіційний щомісячний заробіток на посаді міністра і водночас депутата парламенту становить у перерахунку близько 8,5 тисячі євро до вирахування податків. Крім того, якщо він провів відпустку на запрошення власника яхти, тоді це було би порушенням угорського антикорупційного законодавства. Адже згідно з антикорупційними нормами, депутату заборонено приймати подарунки, вартість яких перевищує його щомісячну

депутатську зарплату. Попри це Сіярто досі відмовляється пояснити, яким чином він зміг покрити видатки на таку відпустку.

Ця історія - далеко не перший скандал, пов'язаний із потягом угорських посадовців до предметів розкоші й солодкого життя. У них нерідко фігурують члени уряду Орбана або його наближені особи. Та й сам Орбан часто користується розкішним літаком Bombardier під час приватних поїздок на футбольні матчі. Власник літака невідомий, однак є підозри, що він теж належить до кола "олігархів Орбана".

Цікаво, що прем'єр Угорщини не бачить жодних проблем у таких поїздках. Ще 2018 року під час дебатів у парламенті він сказав, що його щоразу запрошують як приватну особу. Мовляв, він завжди так подорожував і не збирається зраджувати цій звичці надалі. Уряд Орбана любить принагідно наголосити, що такі поїздки нічого не коштують державній скарбниці і платникам податків, однак воліє замовчувати, що запрошення на такі недешеві подорожі надходять від бізнесменів, які розбагатіли саме завдяки державним замовленням.

У центрі скандалів через потяг до розкоші опинилися і віцепрем'єр Угорщини Жолт Шем'єн, а також колишній керівник канцелярії Орбана Янош Лазар. Обидва "засвітилися" через свою пристрасть до королівського полювання і часті ночівлі в готелях класу люкс. Нинішній керівник канцелярії Орбана Антал Роган теж викликав

неабиякий резонанс на весіллі знаменитостей у 2016 році, куди він прилетів на розкішному вертольоті. Жодних наслідків ці скандальні історії поки що не мали. Однак варто згадати, що деякі ЗМІ, які повідомляли про ці випадки, були викуплені наближеними до угорського уряду структурами, після чого зайняли проурядову позицію або взагалі закрилися. Адже Орбана і його режим драгують не політична критика, а викриття корупції й розкішного життя керівної еліти. Офіційно Орбан намагається підтримувати ореол такого собі турботливо батька, який дбає про країну і допомагає простим угорцям. Але багато з них живуть у складних умовах, а дитяча бідність у країні досі є серйозною невирішеною проблемою. І це тоді, коли керівна верхівка практикує життя на широкому ногу, що обурює багатьох угорців.

Мова йде не лише про корупційні скандали, притаманні й іншим країнам Центральної та Південно-Східної Європи. Орбан створив в Угорщині своєрідну систему, у якій політичні амбіції для олігархів - табу, а прем'єр вимагає від них безумовної лояльності. Інакше їм загрожують серйозні проблеми. Про це свідчить приклад колишнього друга юності Орбана й медіамагната Лайоша Шимічки, який ще кілька років тому вважався одним із найбагатших угорців, але потім посварився з Орбаном і тепер перебуває в опалі, живучи із решток своїх колишніх статків. Олігархи Орбана фактично нагадують підставних осіб,

своєрідних весільних генералів, які номінально володіють мільярдними активами, але насправді розпоряджаються ними Орбан і коло наближених до нього керівних осіб.

На тлі цього угорський соціолог і колишній ліберальний політик Балінт Мадяр переконаний, що корупція і мафіозні структури в Угорщині - це не звичне явище, а відмінна риса і компонент системи. Він називає створену Орбаном систему "посткомуністичною мафіозною державою".

Популярний портал 24.hu дотепно проілюстрував ці реалії на прикладі Сіярто: найрозкішніша яхта хоч офіційно й має власника, але фактично перетворилася на державний будинок відпочинку для Орбана та його посадовців. І дозвіл у ньому відпочити, мовляв, у цьому випадку дали саме міністрові Сіярто.

ПРЕМ'ЄР-МІНІСТР ЯПОНІІ АБЕ ОГЛОСИВ ПРО ВІДСТАВКУ ЧЕРЕЗ СТАН ЗДОРОВ'Я

Прем'єр-міністр Японії Сіндзо Абе оголосив, що йде у відставку через погіршення стану здоров'я. "Я вирішив піти з посади прем'єр-міністра", - заявив він на пресконференції у п'ятницю, 28 серпня. Абе зазначив, що страждає від рецидиву виразкового коліту, який почався в середині липня. Ця хвороба змусила Абе піти з посади прем'єра в 2007 році.

Через рецидив хвороби Абе двічі цього місяця відвідував лікарню в Токіо для обстеження. Утім, тоді він не повідомляв про причину, однак цей факт викликав занепокоєння в країні щодо стану здоров'я прем'єра.

Як зазначив Абе на пресконференції, через регулярні обстеження він не матиме достатньо часу для виконання обов'язків прем'єр-міністра. "Я хочу попросити вибачення у японського народу за те, що залишаю свою посаду за рік до завершення каденції, у часи турбот через коронавірус, а також коли різні політичні рішення все ще перебувають у процесі імплементації", - сказав Абе, схилившись згодом у поклони, цитує інформагентство AFP.

Абе найдовше перебуває на посаді голови уряду в історії Японії. Вперше він став прем'єром у 2006 році, однак за рік пішов з посади через виразковий коліт. Коли в 2012 році Абе знову обрали головою уряду, він запевнив, що подолав хворобу. Він є головою консервативної Ліберально-демократичної партії.

Під час епідемії коронавірусу популярність Абе серед виборців дещо знизилася, хоча Японія порівняно з іншими країнами досить успішно стримує поширення інфекції. Утім, уряду закидають упущення у подоланні економічних наслідків пандемії.

Термін перебування Абе на посаді прем'єр-міністра спливає у вересні 2021 року. Очікується, що він керуватиме урядом Японії до обрання нового лідера партії та його затвердження на посаді прем'єра парламентом

країни, зазначає агентство новин AP. На пресконференції Абе відмовився назвати ім'я можливого наступника.

PEЛОСІ ЗАЯВИЛА ПРО АКТИВНЕ ВТРУЧАННЯ КРЕМЛЯ У ВИБОРИ ПРЕЗИДЕНТА США

Росія "активно вживає заходів, спрямованих на піддрив президентських виборів" в США і на забезпечення такого їхнього результату, який, "за оцінкою Кремля, найкращим чином відповідає його інтересам". Таку думку висловили спікерка Палати представників Конгресу США Ненсі Пелосі і голова спецкомітету нижньої палати з розвідки Адам Шифф. Повний текст їхньої заяви опублікований в суботу, 29 серпня, на сайті спікерки.

Документ оприлюднено через рішення Управління директора Національної розвідки США (ODNI) відмовитися від брифінгів для членів Конгресу, включно з комітетами з розвідки обох палат, щодо питання про "закордонні зусилля щодо втручань" в вибори.

За словами авторів заяви, подібні брифінги планувалися на середину вересня і були скасовані. "Це шокує, це - відмова від

законного обов'язку тримати Конгрес в курсі того, що відбувається, і зрада права громадянськості знати, як іноземні країни намагаються підірвати нашу демократію", - вважають Пелосі і Шифф.

Вони висловили думку, що адміністрація президента США Дональда Трампа робить "політизовані зусилля" для приховування від законодавців і населення інформації стосовно голосування, причому відбувається це тоді, коли "потрібна прозорість і підзвітність".

Спікерка і голова спецкомітету впевнені, що сам Трамп, помічник президента США з нацбезпеки Роберт О'Браєн і очільник Управління директора Національної розвідки США (ODNI) Джон Реткліфф намагаються просувати "помилковий наратив" про нібито рівну зацікавленість низки країн в результаті американських виборів.

За словами демократів, дії Росії, Китаю та Ірану у цьому напрямку "не однакові", а Кремль ще й "активно вживає заходів" для піддриву неупередженості голосування, вважають Пелосі і Шифф. При цьому вони не вказують, у чому полягають ці можливі зусилля Кремля.

Раніше Дональд Трамп пояснив відмову від брифінгів ODNI можливістю витоку секретної інформацією.

Нагадаємо, на з'їзді республіканців глава Білого дому офіційно погодився знову балотуватися на пост президента США. Його головним суперником стане демократ Джо Байден. Вибори американського президента пройдуть 3 листопада.

ПРИЗНАЧЕНО НОВОГО ГЛАВУ УРЯДУ ЛІВАНУ

Офіс президента Лівану повідомив у понеділок, 31 серпня, про призначення нового глави уряду країни. Ним став 48-річний Мустафа Адіб, який раніше обіймав посаду посла Лівану в Німеччині. Як зазначив Адіб у телевізійному зверненні, "необхідно у рекордно короткий термін сформувати уряд та одразу розпочати втілення реформ", цитує інформагентство AFP. Він пообіцяв також швидко звернутися по необхідну міжнародну фінансову допомогу для країни.

Адіб напередодні на посаду прем'єра запропонували суніти. Головні політичні посади в Лівані ділять за релігійною приналежністю: президентом країни досі завжди був християнин, главою уряду - суніт, а головою парламенту - шіїт. Попередній уряд Лівану на чолі з Хасаном Діабом пішов у відставку 10 серпня.

Діаб пішов на цей крок після руйнівного вибуху у столиці країни Бейруті, який забрав життя понад 180 людей і спричинив масові антиурядові протести. Діаб також наголосив, що в Лівані "система корупції є більшою за державу". За його словами держава не здатна позбутися цієї системи, і "один приклад корупції вибухнув у порту Бейрута".

За даними уряду Лівану, в порту Бейрута вибухнули 2750 тонн аміачної селітри (нітрату амонію), яка протягом шести років зберігалася на складі без дотримання необхідних заходів безпеки.

Внаслідок вибуху було зруйновано будівлі та об'єкти інфраструктури вартістю в 4,6 мільярда доларів США. Таку оцінку у своєму попередньому дослідженні 31 серпня оприлюднив Світовий банк. За підрахунками фахівців банку, втрати від скорочення економіки Лівану через вибух становлять до 3,5 мільярдів доларів. Особливої шкоди зазнали житлове будівництво, транспортна система та заклади культури, повідомляє інформагентство dpa.

Внаслідок вибуху на початку серпня були зруйновані значні частини порту, а також прилеглі житлові квартали, зокрема й райони, відомі своїми ресторанами, барами та культурними закладами. Чимало багатопверхових будинків неподалік від порту більше непридатні для проживання, близько 300 тисяч людей у місті залишилися без даху над головою. Від вибуху більш ніж шість тисяч осіб отримали ушкодження.

Світовий банк оцінює, що для робіт з відбудови в місті цього та наступного року потрібно до 2,2 мільярда доларів. Ще до вибуху Ліван перебував у глибокій економічній кризі, очікувалося суттєве скорочення валового внутрішнього продукту.

На міжнародній донорській конференції було зібрано понад 250 мільйонів євро допомоги Лівану для подолання наслідків катастрофи. Західні держави, обіцяючи надати необхідну допомогу, вимагають від уряду країни проведення докорінних реформ та викорінення корупції.

ЄВРОСОЮЗ НЕ ВИЗНАЄ ПРОВЕДЕННЯ "ВИБОРІВ" У АНЕКСОВАНИХ КРИМУ І СЕВАСТОПОЛІ

Європейський Союз не визнає проведення 13 вересня "виборів" у анексованих Росією Криму і Севастополі.

Про це йдеться в опублікованій у понеділок, 14 вересня, заяві речника зовнішньополітичної служби Європейського Союзу Петера Стано.

"Європейський Союз не визнає неправомірну анексію Криму і Севастополя Російською Федерацією, а тому не визнає проведення виборів на Кримському півострові", - наголошується в заяві.

Крім того, ЄС не визнаватиме й осіб, обраних під час цих організованих Росією "виборів",

котрі претендуватимуть на "представлення" Криму і Севастополя, наголосив Стано. Він також вказав на те, що як Крим, так і місто Севастополь, є "частиною України".

"Європейський Союз, як і раніше, рішуче підтримує територіальну цілісність і суверенітет України", - зазначається в заяві Стано.

Нагадаємо, напередодні Міністерство закордонних справ України висловило протест та засудило протиправну організацію і проведення Росією "виборів" у анексованих Криму та Севастополі.

Офіційний Київ розцінив такі дії Кремля як продовження "грубих порушень Російською Федерацією державного суверенітету і територіальної цілісності України".

Як повідомлялося, в Росії з 11 по 13 вересня тривало голосування на місцевих виборах. Вперше вибори проходили протягом трьох днів, щоб зменшити ризик зараження коронавірусом.

11 та 12 вересня голосування проводилось як на виборчих дільницях, так і поза приміщеннями для голосування - на прибудинкових територіях та територіях загального користування.

Надомне голосування також проводилося у ці дні. А 13 вересня проголосувати можна було тільки на дільницях.

На анексованому Московію Кримському півострові пройшли, зокрема, вибори губернатора Севастополя.

Також відбулися додаткові вибори у кількох округах в Криму.

БІЛЬШІСТЬ ІТАЛІЙЦІВ ПРОГОЛОСУВАЛИ ЗА СКОРОЧЕННЯ СКЛАДУ ПАРЛАМЕНТУ

Більшість італійців підтримують скорочення складу парламенту країни майже на третину. Це впливає з результатів перших екзитполів, оприлюднених у понеділок, 21 вересня, після проведення в країні референдуму. Скорочення числа депутатів підтримує 60-64 відсотки голосувальників, повідомила агенція Ansa.

Реформа передбачає скорочення обох палат італійського парламенту. Зокрема, число депутатів в палаті представників має зменшитися з 630 до 400. Кількість членів Сенату планують скоротити з 315 до 200.

Ініціативу щодо проведення референдуму стосовно скорочення числа членів парламенту висунула правляча партія "Рух п'яти зірок". Прихильники цієї ідеї вважають, що таким чином можна буде зекономити гроші платників податків, та сподіваються на збільшення ефективності роботи парламенту.

Противники цієї ініціативи вважають, що окрім скорочення числа депутатів

необхідні подальші зміни в італійському виборчому законодавстві. Також, на їхню думку, зі скороченням кількості може

зрости влада окремих членів парламенту. Наступні парламентські вибори в Італії призначені на 2023 рік.

ВЕРХОВНИЙ СУД ІСПАНІЇ УСУНУВ З ПОСАДИ ГОЛОВУ УРЯДУ КАТАЛОНІЇ

Верховний суд Іспанії у понеділок, 28 вересня, ухвалив рішення, яке забороняє голові уряду Каталонії Жоакіму (Кіму) Торрі обіймати державні посади упродовж 18 місяців через непокору. Рішення було ухвалене одноголосно. Таким чином, Верховний суд підтримав рішення суду нижчої інстанції, повідомляє агенція новин дра. Суд у Барселоні ухвалив відповідне рішення у грудні минулого року. Також Торру оштрафували на 30 тисяч євро. Торра продовжував виконувати

ти обов'язки голови уряду Каталонії під час розгляду апеляції.

"Він неодноразово і вперто відмовлявся виконувати розпорядження Центральної виборчої комісії прибрати певні символи з громадських будівель, що належать жєнералітету (регіональному уряду), під час виборчого процесу", - цитує рішення суду агентство новин AFP.

Таким чином, згідно з вердиктом, Торра повинен залишити пост глави регіонального уряду, а місцевий парламент має обрати йому заміну. Втім, у каталонському парламенті раніше заявляли, що його члени проігнорують рішення суду, якщо воно буде не на користь Торри.

У повідомленні Вищого суду Каталонії йдеться, що рішення Верховного суду набуває чинності негайно, а обов'язки Торри виконуватиме його заступник Пере Арагонес. Однак у офісі голови уряду Каталонії повідомили агентству AFP, що рішення набуде чинності, коли Торрі особисто про нього повідомлять.

Нагадаємо, рішення суду пов'язано з подіями, які відбувалися під час передвиборчої кампанії весною 2019 року, коли на адміністративних будівлях у Барселоні була вивішена символіка прихильників руху за незалежність Каталонії та заклики до звільнення ув'язнених політиків. ЦВК Іспанії вимагала прибрати цю символіку, однак Торра вимогу проігнорував.

Політичні експерти побоюються, що це рішення, ухвалене за декілька днів до 1 жовтня, -

дня, в який три роки тому відбувся референдум про незалежність Каталонії, - може знову призвести до ескалації конфлікту між центральною владою Іспанії і місцевими прихильниками руху за відокремлення регіону від Іспанії.

Після оголошення рішення Верховного суду кілька каталонських організацій вже закликали до акцій протесту, які мають відбутися ввечері 28 вересня.

Референдум щодо незалежності Каталонії від Іспанії відбувся 1 жовтня 2017 року. На той час регіональним урядом Каталонії керував Карлес Пучдемон. Мадрид визнав проведення цього референдуму та його результати неконституційними. У жовтні 2019 року Верховний суд Іспанії засудив до тривалого тюремного ув'язнення дев'ятьох каталонських політиків і громадських діячів за спробу відокремлення Каталонії від Іспанії. Суд визнав їх винними в організації незаконного референдуму про суверенітет регіону і проголошення його незалежності. Це рішення суду викликало масштабні акції протесту в Каталонії.

РЕФОРМА СБУ: ДРУГА СПРОБА ЗА ПАРЛАМЕНТОМ

Минулого тижня у парламентському комітеті з питань національної безпеки, оборони і розвідки представили новий варіант законопроекту "Щодо удоскона-

лення організаційно-правових засад діяльності Служби безпеки України". Втім, після кількох місяців роботи депутати так і не змогли узгодити кінцевий текст документу, продовжуючи дискутувати навколо принципових питань обмеження правоохоронної діяльності, компетенції щодо розслідування корупційних та економічних злочинів чи навіть чисельності спецслужби.

Формально, робота над поточним проектом змін до реформи Служби безпеки України почалася ще три роки тому за президентства Петра Порошенка. Та нині, після реформи прокуратури, створення Національного антикорупційного бюро та Держбюро розслідування, а також принаймні формального перетворення міліції на поліцію, спецслужба лишається єдиною силовою структурою яка працює за законом, ухваленим ще 1992 року. У ньому СБУ визначена як "держорган спеціального призначення із правоохоронними функціями".

Покласти кінець такому гібридному статусу і покликана нинішня реформа, запевняє DW заступниця голови парламентського комітету Мар'яна Безугла ("Слуга народу"), яка останні місяці стоїть на чолі робочої групи з доопрацювання законопроекту. Сам законопроект в березні цього року подав до Верховної Ради Володимир Зеленський, виконуючи одну за своїх передвиборчих обіцянок щодо реформ.

Та законопроект відразу потрапив під шквал критики до якого долучилась навіть пропрезидентська фракція: в

принципових питаннях втручання в економічне чи внутрішньополітичне життя країни він не тільки закріплював теперішні повноваження СБУ, але й навіть розширював їх. Тож у травні Рада замість підтримки документу у першому читанні направила ініціативу на доопрацювання у профільний комітет. Як стало відомо DW, зараз робота над законопроектом вийшла так би мовити на фінішну пряму.

Мар'яна Безугла пояснює, що попри колективну розробку президентський законопроект фактично був написаний всередині системи СБУ, яка природно опирається змін. "Ми ж прагнемо вийти на формування принципово нової спецслужби, яка зосереджена на контррозвідці, держбезпеці, захисті національної державності і держтаємниці", - зазначає вона у телефонній розмові з DW. Служба безпеки, однак, не хоче втрачати право розслідувати корупційні чи економічні злочини, називаючи роботу в цьому напрямку власне важливою частиною захисту національної безпеки.

Сергій Пунь, головний спікер реформи від самої спецслужби, волів би розглядати перехід СБУ до виключно контррозвідувального напрямку "у більш далекій перспективі". "Без внесення відповідних змін до конституції повністю позбавити СБУ функцій правоохоронних і, у першу чергу, функцій досудового розслідування неможливо", - стверджує він.

Натомість Консультаційна місія ЄС та представництво НАТО в Україні, які з 2016 року беруть участь у реформуванні укра-

їнської системи держбезпеки, стоять на протилежних позиціях. В середині вересня вони направили до парламенту спільного листа в якому закликають чітко обмежити слідчі функції СБУ - в першу чергу, у сфері боротьби з економічними злочинами, контрабандою, корупцією та організованою злочинністю. "Тільки генпрокурор повинен мати право передавати кримінальні провадження до СБУ (...) у випадках, коли злочин становить реальну та безпосередню загрозу для конституційного ладу держави", - йдеться у документі, копія якого є в розпорядженні DW.

Західні консультанти також закликають створити механізми парламентського контролю та систему запобіжників у питаннях дотримання прав людини спецслужбою, перевести її співробітників з військової служби на цивільну, а ще - повністю розформувати головне управління боротьби з корупцією і організованою злочинністю, скандально відомий "департамент К", чий колишній очільник Сергій Демчина ще за часів Порошенка підозрювався у незаконному збагаченні. "У теперішньому вигляді законопроект не можна вважати таким, що відповідає європейським та євроатлантичним принципам та найкращим практикам і його прийняття означатиме втрачену можливість для реформування СБУ", - підсумовують автори листа.

Мар'яна Безугла переконує DW, що викладені в листі зауваження "трохи застарілими" і вже частково врахованими. Щоправда текст законопроек-

ту вона надати DW відмовилась, пояснивши це тим, що над документом триває робота. Законопроект в його теперішньому варіанті, за словами депутатки, суттєво обмежує СБУ у можливостях втручання в економічні справи та антикорупційні розслідування. "Якщо чиновника корумпують іноземні спецслужби, то СБУ повинна дивитись ширше, розглядати його, як агента недружньої держави, а не як корупціонера", - пояснює вона.

Окрім того, розповідає Безугла, автори реформи врешті дійшли згоди щодо скорочення чисельності спецслужби майже вдвічі - до 17 тисяч працівників, частину з яких дійсно переведуть на цивільну службу. Щоправда робити це будуть поступово, адже скорочення потребуватиме виплат значних компенсацій.

А от щодо слідчих функцій СБУ дискусії ще тривають, визнає депутатка. "Моя позиція: СБУ повинна перестати розслідувати злочини, - говорить вона, - Та після консультацій з ДБР і комітетом з правоохоронної діяльності ми зрозуміли, що ніхто не спроможний одразу взяти цю роботу на себе. Тому зараз обговорюємо, як зробити це поетапно".

У Консультаційній місії ЄС у відповідь на запитання DW в понеділок висловили сподівання на подальше доопрацювання законопроекту, зокрема у питаннях позбавлення СБУ правоохоронних функцій, водночас відзначивши "відсутність значного прогресу в розробці нової версії реформи". Попри це в парламентському комітеті з нацбезпеки і оборони прогнозу-

ють, що зможуть опублікувати остаточний варіант законопроекту впродовж двох тижнів і ухвалити його в першому читанні ще восени.

СВІТЛАНА ТИХАНОВСЬКА ФОРМУЄ ТІНЬОВИЙ УРЯД БІЛОРУСІ

Екскандидатка в президенти Білорусі Світлана Тихановська почала формування тіньового уряду країни, повідомив її Telegram-канал у среду, 30 вересня.

"Тихановська призначила представником з прав людини Гаррі Погоняйла - відомого білоруського юриста та правозахисника. Представником з економічних реформ призначений економіст Алесь Алехнович", - йдеться в повідомленні.

Погоняйло був адвокатом у багатьох справах стосовно прав людини в Білорусі, включно зі справами білоруських журналістів Павла Шеремета та Дмитра Завадського. Понад 20 років він є заступником голови Білоруського Гельсінкського комітету. Алехнович є віцепрезидентом Аналітичного центру CASE-Belarus, який вивчає економіку та розробляє економічні реформи для Білорусі.

"Режим Олександра Лукашенка не лише нелегітимний, він більше не впорується зі своїми задачами. Ми не можемо сидіти склавши руки та спостерігати, як країна дедалі більше занурюється в кризу. Тому, щоби

забезпечити проведення нових виборів, я продовжую свою роботу з об'єднання всіх демократичних сил білоруського суспільства", - заявила Тихановська. За словами речниці Тихановської Ганни Красуліної, йдеться про формування команди, яка буде діяти узгоджено з Координаційної радою білоруської опозиції.

Нагадаємо, 20 серпня Генпрокуратура Білорусі порушила кримінальну справу у зв'язку зі створенням опозицією Координаційної ради щодо трансферу влади. Справу порушено за статтею кримінального кодексу про захоплення влади.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

УКРАЇНСЬКОГО ЧАСОПИСУ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА

Антоні АБАТ Нінет, Данія

Професор, Університет Копенгагену, Центр порівняльних і Європейських досліджень

Барон Андре АЛЕН, Бельгія

Почесний професор, доктор юридичних наук, суддя Конституційного Суду Бельгії, почесний Президент Конституційного Суду Бельгії, почесний професор конституційного права університеті KU Leuven, почесний секретар Ради Міністрів Бельгії, суддя ad hoc ЄСПЛ

Юрій БАРАБАШ, Україна

Професор, доктор юридичних наук, член-кореспондент Національної Академії правових наук України, НУ "Харківська юридична академія"

Олена БОРИСЛАВСЬКА, Україна

Доцент, доктор юридичних наук, Львівський національний університет імені Івана Франка

Любомир БОРИСЛАВСЬКИЙ, Україна

Доцент, кандидат юридичних наук, Львівський національний університет імені Івана Франка, член Конституційної Комісії

Мілош БЕК, Австрія

Професор історії європейського та конституційного права у Віденському університеті. Постійний науковий співробітник IWM

Оксана ГРИЩУК, Україна

Професор, доктор юридичних наук, Львівський національний університет імені Івана Франка

Петер Міхаель ГУБЕР, Німеччина

Професор, доктор юридичних наук, суддя Федерального Конституційного Суду

Павло Гураль, Україна

Професор, доктор юридичних наук, Львівський національний університет імені Івана Франка

Мирослав ГРАНАТ, Польща

професор, Університет кардинала Штефана Вишинського, Варшава, суддя Конституційного трибуналу Республіки Польща у відставці

Дейнюс ЖАЛІМАС, Литва

Професор, Інститут міжнародного та європейського права, Вільнюський університет, суддя Конституційного Суду Литви, голова Конституційного Суду Литви

Гілберт Пол КАРРАСКО, США

Професор, Університет Уіллеміт (Орегон)

Микола КОЗЮБРА, Україна

Професор, доктор юридичних наук, НУ "Кієво-Могилянська академія", член-кореспондент Національної Академії правових наук України, дійсний член Української Академії політичних наук, суддя Конституційного Суду України у відставці

Віктор КОЛІСНИК, Україна

Професор, доктор юридичних наук, член-кореспондент Національної Академії правових наук України, НУ "Харківська юридична академія", суддя Конституційного Суду України

Анжеліка КРУСЯН, Україна

Професор, доктор юридичних наук, Національний Університет "Одеська юридична академія"

Кшиштоф ЕКХАРДТ, Польща

Професор, доктор наук, Декан Іногороднього юридичного Факультету і Адміністрації у Жешуві, Вища школа права і адміністрації

Микола МЕЛЬНИК, Україна

Професор, доктор юридичних наук, суддя Конституційного Суду України

Наталія МІШИНА, Україна

Професор, доктор юридичних наук, Національний Університет "Одеська юридична академія"

Екхарт ПАХЕ, Німеччина

Професор, Вюрцбурзький університет Юліуса Максиміліана

Райнер АРНОЛЬД, Німеччина

Honoris causa доктор права, професор університету Регенсбургу (Німеччина), постійний член Міжнародної академії порівняльного правознавства, член-кореспондент Болонської академії наук

Сергій РІЗНИК, Україна

Доцент, кандидат юридичних наук, Львівський національний університет імені Івана Франка

Ігор СЛІДЕНКО, Україна

Доктор юридичних наук, доцент, суддя Конституційного Суду України

Ольга СОВГИРЯ, Україна

Професор, доктор юридичних наук, Київський національний університет імені Т. Шевченка

Петро СТЕЦЮК, Україна

Доцент, кандидат юридичних наук, доктор права, Київський національний університет імені Т. Шевченка

Іван ХАЛЯЖ, Угорщина

Професор, доктор юридичних наук, голова Інституту конституційного права

Станіслав ШЕВЧУК, Україна

Професор, доктор юридичних наук, член-кореспондент Національної Академії правових наук України

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ДРУКУ ВЧЕНОЮ РАДОЮ ЮРИДИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ
ЛЬВІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

Свідоцтво про державну реєстрацію
КВ 22166-12066Р від 07.06.2016

Часопис включено до переліку наукових фахових видань України

ISSN 2519-2590

УКРАЇНСЬКИЙ ЧАСОПИС КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА UKRAINIAN JOURNAL OF CONSTITUTIONAL LAW

НАУКОВО-ЮРИДИЧНЕ ВИДАННЯ

Журнал, щоквартальник

Мета журналу — створення платформи для фахового обговорення сучасних проблем конституціоналізму як українськими, так і зарубіжними вченими; обмін досвідом та результатами наукових досліджень між українськими та європейськими конституціоналістами.

ЗАСНОВНИКИ:

Львівський національний університет
імені Івана Франка (Код ЄДРПОУ 02070987)
79000, Україна, м. Львів, вул. Університетська, 1

Громадська організація
«Центр конституційних ініціатив» (Код ЄДРПОУ 38763646)

ТОВ «Редакція журналу «Український часопис
конституційного права» (Код ЄДРПОУ 40252310)

Журнали українською та англійською мовами
доступні для купівлі і передплати.

Заявки можна оформити на сайті

www.constjournal.com

або за зверненням на адресу:

editor@constjournal.com

ВИДАВЕЦЬ:

Редакція журналу «Український часопис
конституційного права»

Головні редактори: Олена Бориславська, Сергій Різник

Редактор електронної версії журналу: Євген Пілат

Відповідальний секретар: Вікторія Дубас

Випусковий редактор: Христина Слюсарчук

Літературний редактор: Оксана Корнієнко

Перекладач: Христина Стягар

Місцезнаходження редакції:

79018, Львівська обл., м. Львів,
вул. Стороженка, буд. 12, кв. 501

e-mail: editor@constjournal.com

www.constjournal.com

Підписано до друку 31.12.2020 р. Тираж 100 прим.

Друк: ТзОВ «Український часопис конституційного права»

Формат видання: 84×108/16